

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA İKRAR VE AFGAN MEDENİ
KANUNU İLE MUKAYESESİ

Bebe Nelofer RAHIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Orhan ÇEKER

Konya – 2020

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Bebe Nelofer RAHIMI		
	Numarası	16810601016		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Orhan ÇEKER		
Tezin Adı	İSLAM HUKUKUNDA İKRAR VE AFGAN MEDENİ KANUNU İLE MUKAYESESİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Bebe Nelofer RAHIMI
(İmza)

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Bebe Nelofer RAHIMI		
	Numarası	16810601016		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Orhan ÇEKER		
Tezin Adı	İSLAM HUKUKUNDA İKRAR VE AFGAN MEDENİ KANUNU İLE MUKAYESESİ			

Toplum hayatında asayiş ve güven oluşması için toplumdaki her bireyin hak ilkesine samimi olarak bağlı olması zorunludur. İslam hukukunda, hak düzeninin korunması ve kanıtlanması amacıyla ikrar gibi bazı ispat vasıtalarına yer verilmiştir ki, insanın zimmetinden başkalarının haklarını düşürür ve hak sahibin hakkını almasını sağlar.

İkrar İslam hukukunda hakkı ispatlamanın en önemli delillerinden biridir. Afganistan Medeni Kanunu'nda da bu ispat araçlarından olan ikrar şartlarına uygun olarak yerine getirilmesi durumunda başta gelen delillerdendir. Çünkü İslamiyet sonrası Afganistan'da yargılamalar İslam hukukuna göre yapılmıştır. Daha sonra kanun şeklini almıştır. Nitekim Afganistan Anayasasının da belirttiği gibi, Afganistan'da İslam dinine muhalif hiçbir yasa çıkarılamaz Bu nedenle, "İslam Hukukunda İkrar ve Afgan Medeni Kanunu İle Mukayesesi" başlıklı konuyu tez çalışması olarak çalışmaya karar verdik.

Araştırmamız iki bölüm ve sonuçtan oluşmuştur. Birinci bölümde, "İslam Hukukunda İkrar Kavramı ve Şartları" başlığı altında İslam hukukuna göre ikrarın tanımı, inşâ veya ihbâr olduğu ile ilgili tartışmalar, ikrarın hukukî dayanakları, rükünleri, şartları ve çeşitleri incelenmiştir. İkinci bölümde "Afganistan Medeni Hukukunda İkrar ve Hükümleri" başlığı altında Afganistan Medeni Kanunu hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Afgan Medeni Hukukunda ikrarın kaynakları, rükünleri, çeşitleri ve ikrarın en çok kullanıldığı nesep, nikâh, miras gibi bazı özel durumlarda ikrarın hükümleri, İslam Hukuku ile mukayese edilerek benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, İkrar, İslam Hukuku, Medeni Kanun.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Bebe Nelofer RAHIMI		
	Student Number	16810601016		
	Department	Basic Islamic Sciences / Islamic Law		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Orhan ÇEKER		
Title of the Thesis/Dissertation	AKNOWLEDGEMENT OF AFGANCIVIL LAW AND ITS COMPARISON WHITH ISLAMIC LAW			

In order to have a life full of peace and security in a social setting, it is imperative that every individual in the society adhere to the principles of rights to life and be sensitive to the protection of legal values because distorting it destroys the peace of society. In Islamic law, there are certain means of proof, such as acknowledgement, for the purpose of protecting and proving the order of rights, diminishes the rights of others from embezzlement and allows the rightful owner to receive the right.

Acknowledgement is one of the most important evidence of proving rights in Islamic law. In the Civil Code of Afghanistan, this means of proof is one of the main evidence if it is fulfilled in accordance with the conditions of acknowledgement. In the Civil Code of Afghanistan, this means of proof is one of the main evidence provided it is fulfilled in accordance with the conditions of acknowledgement. Because in post-Islamic Afghanistan, trials were conducted according to Islamic law and it later took the form of law. In fact, the Constitution of Afghanistan states that no law opposing the religion of Islam can be enacted in Afghanistan.

It is against this background that the researcher decided to conduct a study on the topic, "Acknowledgement in Islamic Law and its comparison with Afghan Civil Law". The study consists of two chapters and a conclusion. The first chapter, titled "The term of acknowledgement and its conditions in Islamic law", defines the conditions of acknowledgement, the reasons for the legitimacy of acknowledgement, and the types of acknowledgement. The second chapter, titled "Acknowledgment in Afghan Civil Law and its Provisions", offers brief information about Afghan civil law and its sources, defining the conditions and types of acknowledgement, analyzes some private issues such as lineage and marriage in which the concept of acknowledgement is very important. The chapter also covers Afghanistan's Civil Code and its comparison with Islamic law and efforts to clarify the similarities and differences between the two.

Keywords: Afghanistan, Acknowledgement, Islam Law, Civil Law.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	I
ÖZET	II
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÖNSÖZ	viii
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ.....	1
II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI	2
III. ARAŞTIRMANIN METODU.....	3
V. KONUYLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR	3

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA İKRAR KAVRAMI VE ŞARTLARI

I. İSLAM HUKUKUNUN GENEL KARAKTERİ.....	5
A. <i>Hukuk Kavramı</i>	5
B. <i>İslam Hukukunun Genel Özellikleri</i>	5
1. Dine Dayalı Olması	6
2. Fakihlerin İçtihatlarıyla Gelişmiş Olması.....	7
3. Çift Yönlü Yaptırım Gücüne Sahip Olması.....	8
4. Ahlakla Bütünleşmiş Olması	9
5. Canlı ve Gelişmeye Açık Olması.....	10
6. Özgün Bir Sistematiğe Sahip Olması.....	11
7. Meseleci Yönteme Sahip Olması	11
II. İSLAM HUKUKUNUN BÖLÜMLERİ.....	11
A. <i>İbadetler</i>	12
B. <i>Muâmelât</i>	13
1. Münakehât ve Müfarekat	13

2. Mali Muameleler.....	13
3. Mürâfaât veya Muhâsamat.....	13
a. İspat Vasıtaları.....	14
b. İkrarın İspat Vasıtaları Arasındaki Yeri ve Önemi.....	15
4. Terikat.....	16
C. Ukubât.....	16
III. İKRARIN TANIMI.....	17
A. Sözlük Anlamı.....	17
B. Terim Anlamı.....	18
IV. İKRARIN İNŞÂ VEYA İHBÂR OLDUĞUNA YÖNELİK İHTİFLAFLAR.....	20
A. İkrarın İhbâr Olduğunu Savunan Hukukçuların Delilleri.....	21
B. İkrarın İnşâ Olduğunu Savunan Hukukçuların Delilleri.....	22
V. İKRARIN HUKUKÎ DAYANAĞI.....	23
A. Kur'ân-ı Kerim.....	23
B. Sünnet.....	25
C. İcma.....	26
VI. İKRARIN RÜKÜNLERİ VE ŞARTLARI.....	26
A. Rükünleri.....	26
B. Şartları.....	27
VII. İKRARIN TÜRLERİ.....	37
A. Beyan Şekli Açısından İkrar.....	37
B. Yapıldığı Mekân Açısından İkrar.....	42
C. Konusu Açısından İkrar.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN MEDENİ HUKUKUNDA İKRAR VE HÜKÜMLERİ

I. AFGANİSTAN MEDENİ KANUNU'NA KISA BİR BAKIŞ.....	44
II. AFGANİSTAN MEDENİ KANUNU'NDA İKRAR.....	47
A. Afganistan Medeni Kanunu'nda İkrarın Kaynakları.....	47
B. Afganistan Medeni Kanunu'nda İkrarın Rükünleri.....	50
C. Afganistan Medeni Kanunu'nda İkrarın Şartları.....	51
1. Mukırr İle İlgili Şartlar.....	51

2. Mukarrun Leh İle İlgili Şartlar	55
3. Mukarrun bih İle İlgili Şartlar	56
4. İkrar Sîygasıyla İlgili Şartlar	57
<i>D. Afganistan Medeni Kanunu'nda İkrarın Çeşitleri</i>	58
1. Beyan Şekli Açısından İkrar.....	58
a. Sarih İkrar	58
b. Yazıyla İkrar	58
c. Nükûl (Yeminden Kaçınma) Sebebiyle İkrar	60
2. Bölünebilirlik (Tecziye) Açısından İkrar	61
a. Sade (Basit) İkrar	62
b. Mevsuf İkrar	62
c. Mürekkebe İkrar	62
<i>E. Afganistan Medeni Kanunu'nda İkrardan Rücû</i>	64
1. Allah Haklarında İkrardan Rücû.....	64
2. Kul Haklarında İkrardan Rücû	65
<i>F. İkrarın Hükümü</i>	66
<i>G. Aile Hukuku Kapsamına Giren İkrarlar</i>	68
1. Evlilikte İkrar.....	68
2. Nesep İkrarı	70
a. Kendisi İçin Nesep İkrarı.....	70
a1. Mukarrun bihi'nin Nesebinin Meçhûl Olması	71
a2. Mukırr ve Lehine İkrar Edilen Kimse Arasındaki Yaş Oranı.....	72
a3. Lehine İkrar Edilen Kimsenin İkrarı Onaylaması	73
a4. Karının İkrarında Kocanın Onayının Şart Olması.....	74
a5. Sahih Bir Gerekçe (Sebep) Açıklaması	75
a6. Lehine İkrar Edilen Kimsenin İkrar Zamanında Hayatta Olması	75
b. Başkası İçin Nesep İkrarı.....	76
3. Boşanmada İkrar	77
4. Rada'da İkrar	78
<i>H. Eşya ve Borçlar Hukuku Alanına Giren İkrarlar</i>	81
1. Aynî Haklarda İkrar	81
2. Borçlar Hukukunda İkrar	82

3. Gasp Konusunda İkrar	84
4. Şirkette İkrar	86
<i>İ. Diğer Konularda İkrar</i>	<i>88</i>
1. Sarhoş Kişinin İkrarı	88
2. İstisna (استثناء).....	90
3. Ölüm Hastalığında İkrar	91
SONUÇ	98
BİBLİYOGRAFYA.....	102

ÖNSÖZ

Toplum hayatında asayiş ve güven oluşması için toplumdaki her bireyin hak ilkesine samimi olarak bağlı olması ve başkalarının haklarının korunmasına da duyarlı olarak yaşaması zorunludur. Çünkü başkalarının haklarına saygı gösterilmemesi ve ihmal edilmesi toplumun güven ve asayişini yok edecektir.

Bu nedenle, İslam hukukunda, hakların korunması ve kanıtlanması amacıyla ikrar gibi bazı ispat vasıtalarına yer verilmiştir ki, insanın zimmetinden başkalarının haklarını düşürür ve bu ispat vasıtasıyla hak sahibinin hakkını almasını sağlar.

İkrar kişinin kendi aleyhine başkasının lehine bir hakkı haber vermektir. İslam hukukunda hakkı ispatlamanın en önemli delillerinden biridir. Afganistan Medeni Kanunu'nda da bu ipat araçlarından olan ikrar şartlarına uygun olarak yerine gelmesi durumunda delillerin başında gelmektedir. Çünkü İslamiyet sonrası Afganistan'da soruşturmalar ve yargılamalar İslam hukukuna göre yapılmıştır. Daha sonra kanun şeklini almıştır; yani İslam hukuku hükümleri ve fikhî görüşler yasa haline gelmiştir. Nitekim Afganistan Anayasasının da belirttiği gibi, Afganistan'da İslam dinine muhalif hiçbir yasa çıkarılamaz. Bu nedenle, "İslam Hukukunda İkrar ve Afgan Medeni Kanunu İle Mukayesesi" başlıklı konuyu tez çalışması olarak çalışmaya karar verdik.

Afganistan'da 1976'dan bugüne kadar yürürlükte olan medeni kanununda ikrarla ilgili maddeler ve hükümleri İslam hukuku açısından değerlendirme yaptığımız da gerçekten İslam hukukuna uygun mu değil mi eğer uygunsa hangi mezhebin görüşüne uyumlu olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca konunun sessiz kaldığı yerlerde mahkemelerde hali hazırda uygulamakta olan hükümleri açıklamayı çalıştık.

Araştırmamız iki bölüm ve sonuçtan oluşmuştur.

Birinci bölümde "İslam Hukukunda İkrar Kavramı ve Şartları" başlığı altında İslam hukukuna göre ikrarın tanımı, inşâ veya ihbâr olduğu ile ilgili tartışmalar, ikrarın hukukî dayanakları, rükünleri, şartları ve çeşitleri incelenmiştir.

İkinci bölümde "Afganistan Medeni Hukukunda İkrar ve Hükümleri" başlığı altında Afganistan Medeni Kanunu hakkında kısaca bilgi verildikten sonra

Afganistan medeni hukukunda ikrarın kaynakları, rükünleri, çeşitleri ve ikrardan rücû etme konuları ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde medeni hukuka özel meselelerden olan evlilikte ikrar, boşanmada ikrar, mirasta ikrar, ikrah altında ikrar, ölüm hastalığında ikrarın hükümleri konusunda bilgi verilmiştir. Yine bu bölümde ikrarla ilgili Afganistan Medeni Kanunu'ndaki maddelerin tedvininde hangi fakihlerin içtihatlarından istifade edildiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda ikrarla ilgili Afganistan Medeni Kanunu'nun sessiz kaldığı, boş bıraktığı hususlarda Afganistan yargısının izlediği prosedürler hakkında bilgi verdik. Çalışmamız elde ettiğimiz en önemli sonuçlarla sona ermiştir.

Çalışmamız boyunca hiçbir yardım esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Orhan Çeker'e en samimi duygularıyla teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca bu tezi baştan sona kadar okuyup düelten, yazılı veya sözlü tenkidlerini lütfeden değerli jüri hocalarım sayın Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ACAR'e ve sayın Dr. Öğr. Üyesi Fatiha BOZBAŞ'a minnet ve şükran borçluyum.

Çalışma bizden başarı Allah'tandır.

Bebe Nelofer RAHIMI

KONYA-2020

KISALTMALAR

AFMK	: 722 Sayı ve 1967 Tarihli Afganistan Madanî Kanunu
b.	: bin/İbn.
y.y.	: Baskı yeri yok.
Bkz./bkz.	: Bakınız.
Bsk.	: Baskı
Çev	: Çeviren.
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
Hız.	: Hazreti
KUMMA	: Kanun-ı Usûl-ı Muhakımât-ı Medenî-yi Afganistan (Afganistan Medeni Muhakeme Usûlu Kanunu).
md.	: Madde/Maddesi.
nr.	: Numara.
nşr.	: Neşreden.
ö.	: Ölümü/Ölüm Tarihi
(r.a.)	: radiyallâhu anhu/anhâ/anhumâ/anhum.
RC.	: Resmi Ceride (Afganistan'ın Resmi Gazetesi)
(s.a. s.)	: Sallallahu aleyhi ve sellem.
s.	: Sayfa.
say.	: Sayı
thk.	: Tahkik eden.
ts.	: Tarihsiz.
vd.	: ve diğerleri/ve devamı
Yay.	: Yayınevi

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

İnsan, fitratı icabı medeni ve sosyal bir varlıktır. Sosyal yapının sağlıklı bir şekilde oluşması ve toplumsal hayata güven ve huzurun hâkim olması için insanların toplum yaşamında hak ve adalet ilkelerine bağlı olmaları gerekir.

İslam hukukunun da gönderiliş amacı, insanların huzurlu yaşaması ve onların haklarını en iyi şekilde korumaktır. Bu nedenle amacını gerçekleştirmek için bazı ispat vesilelerine yer vermiştir. İkrar kişinin kendi aleyhine ve başkasının lehine olan bir hakkı haber vermesidir.¹ İkrar en önemli ispat vasıtalarından biri olup, medeni hukuk sahasında olduğu kadar, ceza hukuku sahasında da önemli yeri olan bir müessesedir. Örneğin birisi, işlediği veya kendisine isnat edilen suçu itiraf ettiği zaman, bir ceza ile cezalandırılır. Bir kimse, “Ahmet benim oğlumdur” diye ikrar beyanında bulunacak olursa, söz konusu ikrara muhalefet edecek bir durum olmadığı sürece Ahmet’in nesebi ikrar eden kimseye sabit olur. Böylece borç, evlilik, boşanma, miras gibi medeni konularda ikrar önemli sonuçlar doğuran bir beyandır.²

İkrar eskiden ve günümüzde en iyi delillerden olup dava bununla sonlanır. İkrar edenin ikrarı kendisini bağlar. Bu nedenle İslam hukukunda ikrar, inkar edilmeyecek derecede bir ispat vasıtası olarak kabul edilmiştir.

Kuran-ı kerim açısından bakıldığında zaman "*Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutun, kendiniz aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimselerden olun...*"³ buyrulmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği gibi bu konu üzerinde, hukukun ikinci kaynağı olan Peygamberimizin (s.a.s) sünnetinde ameli veya takriri örnekler bulunmaktadır. Bu uygulamanın Hulefa-yı Raşidin döneminde ve sonraki dönemlerde de ispat vasıtası olarak kullanıldığı görülmektedir.⁴

¹ Aynî, Bedreddin, Mahmud b. Ahmed, *el-Binaye Şerhi'l-Hidâye*, nşr. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Bsk., Beyrut 1420/2000, IX, 428.

² Duran, Ahmet, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 13.

³ Nisa, 4/135 .

⁴ Behnesi, Ahmed Fethi, *Nazariyyetü'l-İspat, fi'l-Fıkhi'l-Cinâi'l-İslâmî*, Kahire, 1983, s.161.

İslam hukukunda bir ispat vasıtası olarak kabul edilen ikrar, tüm rükun ve şartlara sahip olan ikrardır; yani ikrarın itibarı, ikrar edenin akıl balığ olup kendi ihtiyar ve kastıyla yapması, hile ve kandırma olmaması, üçüncü şahsa zarar vermemesi, ikrar edilen şeyin temlik edilebilen kabiliyetinde olması gibi hususlara bağlıdır.⁵

İkrar bir isbat vasıtası olarak Afganistan hukukunda da, delillerin başına gelmektedir. Zira Afganistan Anayasasının belirttiğine göre, Afganistan’da İslam hukukuna aykırı olan hiçbir kanun çıkarılamaz.⁶ Bu nedenle Afganitanda olan tüm kanunlar islam hukukuna uygun olması gerekmektedir.

Bu sebeplerden dolayı biz çalışmamıza, “İslam Hukukunda İkrarın ve Afganistan Medeni Kanunu ile Mukayesesi” başlıklı konu altında, İslam hukukunda ikrarın unsurları, mahiyeti ve hukuki çerçevesi ile birlikte aile hukuku, eşya hukuku ve borçlar hukuku gibi özel hallerdeki ikrarın hükümleri, Afganistan’da 1976’dan bugüne kadar yürürlükte olan Medeni kanunu ile mukayese ederek benzerlikleri ve farklılıkları değerlendireceğiz. Ayrıca Afganistan yargılamalarında mevcut olan uygulamaları da İslam hukuku açısından değerlendireceğiz.

II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Araştırmamızın amacı Afgan medeni kanununda ikrar ile ilgili maddelerin nasıl ele alındığını, Afgan medeni kanununda ikrar ile ilgili maddelerin İslam hukuku açısından değerlendirildiğinde benzer olduğu veya ayrıldığı noktaların var olup olmadığını tespit etmek, varsa neler olduğunu, hangi mezheplerin görüşlerinin tercih edildiği konusu vb. hususları tespit etmektir.

Araştırmanın önemini şöyle özetleyebiliriz: *İlk olarak*; konuyla ilgili yaptığımız kaynak taraması sonucunda Türkiye’deki olan Afganistan ile ilgili çalışmalar arasında benzer bir eser olmadığı gibi, Afganistan’da yapılan bilimsel çalışmalar arasında da bir çalışmaya rastlayamadık. Dolayısıyla biz araştırmamıza bu minvalde klasik kaynaklardan yola çıkarak, gönümüzdeki Afganistan’da uygulanmakta olan

⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstılahat-ı fıkhiyye Kamûsu*, Bilmen Yay., İstanbul, 1970, VIII, 42-48.

⁶ 2004 Tarihli Afganistan Anayasası (Kanun-ı Esasî-yi Devlet-i Cumhuri-yi İslamî-yi Afganistan), RC. sy: 8. (seri no:818), 2003, md. 3.

kanunlarla mukayese etmek suretiyle bir bütünlük içerisinde özgün ve emsal bir çalışma ortaya koymayı hedefliyoruz.

İkincisi ise; bu araştırma mukayeseli çalışmalar açısından önem taşımaktadır. Zira bu çalışmada Afganistan medeni kanununda düzenlenen ikrarla ilgili maddeler İslam hukuku açısından değerlendirilip mukayesesi yapılarak, mukayeseli çalışmalar alanına bir katkı sağlanması muhtemeldir.

III. ARAŞTIRMANIN METODU

Araştırmamız Afgan Medeni Kanunu ile ilgili olduğu için ilk olarak konuyla ilgili Afgan Medeni Kanun’uda mevcut olan maddeler aktarılıp izah edilecektir. Ondan sonra müçtehitlerin konuyla alakalı görüşleri, temel fıkıh kaynakları ve çağdaş eserlere başvurularak incelenmeye çalışılacaktır. En sonunda, zikredilen maddenin İslam hukuku’na göre uygun olup olmadığı ve hangi müçtehidin görüşüne göre kabul edilmiş olduğu tespit edilecektir. Bu arada ilgili ayet ve hadislerin gerekli görüldüğü takdirde Arapça metniyle birlikte Türkçe meali zikredilecektir.

V. KONUYLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Afganistan ve Türkiye’de çalışmamızla doğrudan alakalı bir çalışmaya rastlamadık. Ancak ikrar ile ilgili Türkiye’de bazı çalışmalar bulunmaktadır,

1- Türkiye’de ikrarla ilgili çalışmalar:

A) *Afgan Ceza Muhakemesi Usûlünde İkrar*: 2017 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Abdul Farid Farooqi tarafından doktora semineri olarak hazırlanmıştır. Çalışmasında, Afgan ceza hukukundaki ikrarı İslam hukuku açısından değerlendirmiştir.

B) *Medeni Yargulama Hukukunda İkrar*: 2005 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Tayland Özgür Kiraz tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

C) *Dürrerül-Hükkâm’ın İkrar Bölümünün Latinizesi ve Kaynak Tespiti*: 2008 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Asiye Özcan tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

D) *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*: 2000 yılında Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Ahmet Duran tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

E) *İslam Hukukunda İkrar*:1988 yılında Mramara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Ferhat koca tarafından hazırlanmış olan yüksek lisans tezidir.

2- Afganistan'da özellikle son yıllarda ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar şunlardır:

A) *Dava ve Vesail-i İsbat der fikh-ı İslamî*: Prof. Abdülvedud Abidî tarafından 314, sayfa olarak kaleme alınmış ve Ocak 2017 tarihinde İntişârat-ı Hasib tarafından basılmış ders kitabıdır. Eserde İslam hukukunda olan bütün ispat vasıtalarından genel ve kısa olarak bahsedilmiştir.

B) *Tarik-ı İsbat-ı Dava der Fikh-ı İslamî ve Kavanin Afganistan*: Abülvahid Hamid tarafından 184 sayfa olarak telif edilmiş ve 2015 tarihinde İntişârât-ı Said tarafından yayımlanmış bir eserdir. Yazar küçücük kitabında tüm ispat vasıalarını, hem İslam hukukunda hem de Afganistan Kanununda olan ispat vasıalarına çok kısa yer vermiş.

C) *İsbat deâvî-yi medenî ve cezaî der nizam-ı hukukî-yi Afganistan*: Faride Kadirî tarafından 226 sayfa olarak telif edilmiş kitap 2017 tarinde yayımlanmıştır. Adı geçen kitapta, genel olarak hem cezai ve hem de medeni Afganistan kanunlarında olan ispat vasıtaları açıklanıp yorumlarda bulunmuştur. Ancak bu çalışmaların hiçbiri konumuzu detaylı bir şekilde ele almayı sadece kendi konularının başlığı şeklinde ifade etmekle iktifa etmişlerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA İKRAR KAVRAMI VE ŞARTLARI

I. İSLAM HUKUKUNUN GENEL KARAKTERİ

A. Hukuk Kavramı

Hukuk hak kelimesinin çoğulu olup gerçek, sabit, uygun, yetki otorite ve benzerleri anlamlarına gelir⁷. Ayrıca hukuk bağımsız bir bilim dalının adıdır. Kaynaklarda hukuk teriminin farklı tanımlarına yer verilmiştir.

“Hukuk kanun koyucu (Şâri‘) tarafından konan ve devlet müeyyidesiyle kuvvetlendirilmiş bulunan kaideler bütünüdür.”⁸ Diğer bir tanım ise şöyledir:

“Hak, kişinin sahip olduğu ve diğer kimselerin saygı göstermesi gereken imtiyazlardır.”⁹

Hukuk sistemi ne olursa olsun, ya Allah ya da insan olan bir kanun koyucusu mevcut olup, devlet müeyyidesi tarafından desteklenir. Bu nitelik her hukuk sisteminde ortakır.

Yaşamın her alanını kapsayan İslam dininin de kendine özgü bir hukuk sistemi vardır. Bu hukuk sistemi tarih boyunca cebren devlet müeyyidesiyle korunmuştur ve günümüzde de bu uygulanmaktadır.¹⁰

B. İslam Hukukunun Genel Özellikleri

İslam hukuku (fıkıh) bir hukuk sistemi olarak başka hukuk sistemleriyle benzerlik gösterse de kaynak, yöntem, içerik, amaç ve uygulama ve diğer bazı nitelikler bakımından kendi özgü özellikleri bulunmaktadır¹¹. Biz burada İslam hukukunun genel özelliklerinden bazılarını aşağıdaki başlıklar altında açıklamak istiyoruz.

⁷ Çağır, Mustafa, “Hak”, *DİA*, İstanbul 1997, XV, 137.

⁸ Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri 1*, Tekin kitabevi, 9. Bsk., Konya 2016, 17.

⁹ Hasan İmamî, *Hukuk-ı Medeni*, Kitab Furuşî-yi İslamiyye, 16. Bsk., Tahran 1372/1993, VI, 23.

¹⁰ Yaman, Ahmet; Çalış, Halit, *İslâm Hukuku*, Bilay Yay., 9. Bsk., Ankara 2018, 19.

¹¹ Karaman, Hayreddin, “Fıkıh”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 1.

1. Dine Dayalı Olması

İslam hukukunun (fıkıh) en önemli özelliklerinden biri ilahi iradeye bağlı olmasıdır. Yani, fıkıh en temel dini kaynaklara dayanmaktadır. Fıkıhın dine dayalı olması yani İslam'a dayalı olması demektir. En temel dini kaynaklardan kastedilen ise, Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetidir¹².

Fakihler, hukukî bir sorunu çözmek için ilk önce onun iki temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim ve sünnete başvururlar. Bu iki kaynakta sorunun çözümü doğrudan bulunmuyorsa veya açık değilse benzer meselelere kıyas da mümkün değilse, şeriatın maksatları ve amaçları çerçevesinde, içtihad ve reye başvurulmak suretiyle bir sonuca varılır. Bu ise Kur'ân ve sünnet çerçevesinde yapılan ve aykırı olmayan sorunları çözümlene biçimidir.¹³ Fıkıhın vahye dayalı olduğu aşağıdaki ayetlerden açıkça ortaya çıkmaktadır.

Nitekim Allah (c.c.) Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا.

*“Bir mümin erkek veya bir mümin kadının, Allah ve resulü bir emir ve hüküm verdiklerinde artık işlerinde bundan başkasını seçme hakları olamaz. Allah'ın ve resulünün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır.”*¹⁴

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا

*“İnsanlar arasında Allah'ın sana gösterdiğine göre hükmedesin diye hakkı içeren kitabı sana indirdik; hainlerden taraf olma!”*¹⁵

وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ.

“Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet, onların arzularına uyma, Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamaları için onlardan sakın (diye onu indirdik). Eğer yüz çevirirlerse bil ki Allah, (öyle istedikleri, bunu hak

¹² Çeker, *Fıkıh Dersleri 1*, 23; Aktürk, İmran, *Osmanlı Yargılama Hukukunda İspat vasıtaları*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Kayseri 2015, 18.

¹³ Karaman, Hayreddin *Anahtarıyla İslam Hukuku*, nşr. Ensar, İstanbul 2008, 43.

¹⁴ Ahzab, 33/36.

¹⁵ Nisa, 4/105.

ettikleri için) onların bazı günahları sebebiyle başlarına bir belâ getirmek istiyordur. İnsanların birçoğu gerçekten Allah'ın yolundan çıkmışlardır.”¹⁶

Nitekim Muaz b. Cebel hadisinde Hz. Peygamber (s.a.s.) onu Yemen'e gönderirken ne ile hükmedersin diye şöyle soru yöneltmişti:

«كَيْفَ تَقْضِي إِذَا عَرَضَ لَكَ فِضَاءٌ؟»، قَالَ: أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ، قَالَ: «فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي كِتَابِ اللَّهِ؟»، قَالَ: فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا فِي كِتَابِ اللَّهِ؟» قَالَ: أَجْتَهِدُ رَأْيِي، وَلَا أَلُو فَضْرَبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدْرَهُ، وَقَالَ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ اللَّهِ لِمَا يُرْضِي رَسُولَ اللَّهِ».

Hz. Peygamber (s.a.s.): “Sana çözümlenmesi için herhangi bir dava getirildiği zaman nasıl ve neye göre hüküm verirsin?” diye sordu. Hz. Muaz (r.a.): “Allah'ın kitabındaki hükümlerle hüküm veririm” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Eğer Allah'ın kitabında onunla ilgili bir hüküm bulamazsan neye göre hüküm verirsin?” diye sordu. Hz. Muaz (r.a.), “Resûlullahın sünnetine göre hüküm veririm” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu sefer, “Resûlullahın sünnetinde de onunla ilgili bir hüküm bulamazsan, ne yaparsın?” diye sordu. Hz. Muaz, “O zaman, kendi görüşüme göre içtihad eder, hüküm veririm” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) bundan son derece memnun oldu. Bu memnuniyetini şöyle ifade etti: “Allah'a hamdolsun ki, Resûlullahın elçisini, Resûlullahın razı olduğu şeye muvaffak kıldı”.¹⁷

Özetle söylemek gerekirse fıkıh ilmi, Allah (c.c.) ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) müsaade ettiği ölçülerde ve ihtiyaç hissedildiğinde değişmez kaynaklar olan Kur'ân ve sünnete bağlı kalarak hukukî boşlukları doldurur ve meselelerin hükümlerini ortaya koyar.

2. Fakihlerin İctihatlarıyla Gelişmiş Olması

Vahiy ile hukuk, siyaset ve ekonomi ile ilgili çözümlenen sorunlar açısından sınırlıdır. Ancak hayat devam ediyor ve her geçen gün sürekli gelişmeler yaşanmaktadır. Hayat gelişerek devam ettikçe özel ya da kamusal ihtiyaçların artıp çeşitleneceği, çıkar çatışmalarının yeni boyutlar kazanacağı ve daha önce hiç bilinmeyen yeni sorunların ortaya çıkabileceği gerçeği bu sınırlılığı izah etmektedir. Zira her bir olay ya da işlemle ilgili bir hüküm konacak olsaydı buna, ne son

¹⁶ Maide, 5/49.

¹⁷ Ebu Davud, Süleyman b. el-Eşas (ö. 275/888), *Sünenü Ebi Davud*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, (el-Mektebetü'l-Asriyye, Sayda, Beyrut ts.), “Akdiye” 11, (nr. 3592).

peygamberin ne de ondan sonrakilerin hayatı yeterdi. Bu nedenle yasa koyucu, az sayıdaki bazı alanlarda detaylı açıklamalara yer vermiş ve bazı alanlarda ise genel ifadeler veya özet açıklamalar yapmıştır. Birtakım fikhî sorunlarla ilgili boşlukların doldurulması ve sorunların düzenli bir şekilde çözüme kavuşturulması yetkili müçtehitlere bırakılmıştır.

Kur'ân-ı Kerim'in 6236 ayetinden 500 veya 600 ayeti ve binlerce hadisten 300.000 adedi paratik (ameli) hayatla ilgili hükümler içermektedir. Bu naslardan bir takımı içtihada ve reye açık ve bir kısmı ise içtihada kapalıdır. Bu sebeple nasların sınırlı olması ve diğer taraftan birtakım nasların içtihada elverişli olması fikhî sorunların çözümünde hüküm çıkarmaları için ehliyetli müçtehitlere icihad yapma zemini yaratmıştır.¹⁸ Müctehidler in icthâd faaliyetleri sonucu ortaya çıkan hükümler hem kendileri hem de diğer Müslümanlar için bağlayıcı olup kanun niteliği taşımaktadır.¹⁹

3. Çift Yönlü Yaptırım Gücüne Sahip Olması

Hukuk, insanları bir takım görevleri yerine getirmeleri hususunda mükellef kılmıştır. İnsanların, yasaların belirlediği kurallara uymaması ve aykırı davranışları halinde devlet otoritesi bunların zorla yapılmasını sağlar. İnsanların hukuk kurallarına boyun eğmelerini sağlayan vesilelere müeyyide ve yaptırım denilmektedir.

İslam hukukunun koyduğu kurallar dünyevî meseleleri düzenlemesi bakımından maddî yaptırımlara sahiptir. Uhrevî ve dinî temele dayanması bakımından ise bu müeyyidelerle desteklenmesiyle güçlü hale gelir. Yani İslam hukuku sadece akıl değil vicdan ve kalbe de hitab eder. Bu sebeple İslam hukukunun muhatapları olan insanlar, onun öngördüğü görevlerini yerine getirmemeleri halinde sorguya çekilir, dünya ve ahiret yaptırımlarıyla karşı karşıya kalırlar. Bu ise, İslam hukukunun hitap ettiği kitlenin, bu hukuk sisteminin öngördüğü görevlere saygı göstermelerine neden olur. Diğer taraftan, İslam hukukunda iyi niyetli olma ve sorumlulukları iyi niyetle yapma ahirette mükâfatı icap eder. Bu durum, kişinin kendi

¹⁸ Yaman, Çalış, *İslâm Hukuku*, 37.

¹⁹ Karaman, *Anahtarıyla İslam Hukuku*, 43.

isteğiyle ve en iyi şekilde İslam hukukunun kurallarına uymak için gayret göstermesine sebep olur.²⁰

Dünyada bir fiil, hukukun belirlediği ve istediği biçim ve koşul dikkate alınarak işlendiyse, niyete ve kişinin içindeki amacına bakılmaksızın geçerli sayılır. Ama ahirette Allah katında ise, kişinin niyeti ve içindeki amacı önemli olup ona göre sorguya çekilir. Yani bir eylem yargı bakımından her ne kadar geçerli ise de, dinen muteber olmayabilir. Nitekim Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

«أَمَّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْهَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ سَمِعَ خُصُومَةً بِنَابِ حُجْرَتِهِ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّهُ يَأْتِينِي الْخَصْمُ فَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أْبْلَغَ مِنْ بَعْضٍ فَأَخْسِبُ أَنَّهُ صَدَقَ فَأَقْضِي لَهُ بِذَلِكَ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ مُسْلِمٍ فَإِنَّمَا هِيَ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ فَلْيَأْخُذْهَا أَوْ فَلْيَتْرُكْهَا».

Ümmü Seleme'nin (r.a.) aktardığına göre Hz. Peygamber (s.a.s.) odasının kapısı önünde şiddetli bir kavga işitti de onlara doğru çıktı ve şöyle buyurdu: “Şübhesiz ben de sizin gibi bir insanım. Zaman olur ki bana sizden iki hasım gelir de, bazınız haksızken bazınızdan daha düzgün konuşmuş olabilir; ben de o düzgün sözleri doğru sanarak onun lehine hükmedebilirim. Binâenaleyh, kimin lehine bir müslüman (veya gayrimüslimin) hakkı ile hükmettimse, bilsin ki, bu hak ateşten bir parçadır, İster onu alsın, ister bıraksın”.²¹

Zaten dine dayalı hukuk prensipleri daha çok insanların vicdanına hitap eder. Dini referans alarak üretilen bu ilkeler, insanların Allah katında bir görev olarak uymaları gereken kurallar olarak kabul edilir ve daha fazla etkiye sahiptir.

4. Ahlakla Bütünleşmiş Olması

Beşerî (modern) hukuk genellikle ahlak ile hukukun birbirinden ayrı iki farklı alanlar olduğunu söylerler. Onlara göre hukuk zahirî, ahlak ise batınî eylemlerle ilgilidir. Keza hukukun yürülük kaynağı dışta, ahlakın ise içtedir. İslam hukukuna göre mutlak olarak hukuk ahlaktan ayrı değildir ve olamaz. Aksine fıkıh, hukuk ve ahlakın bütünleşmesinden meydana gelmiştir. Çünkü adalet, doğruluk ve hürriyetten oluşan en temel hedefler, ahlakın temel hedeflerinden biri olarak da düşünülebilir. Başka bir deyişle, fıkıhın gerçekleştirilmeye çalıştığı adalet, hakkaniyet,

²⁰ Demir, Abdullah, *Türk Hukuk Tarihi*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011, 42.

²¹ Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhârî*, thk. Muhammed Zuhayr b. Nasır en-Nasır, (nşr. Daru Tavku'n-Necat, 1. Bsk., 1422/2001), “*Mezâlim ve'l-Gasb*”, 17, (nr. 2458).

düzen, özgürlük, güvenlik, vicdan, kötülüğü ortadan kaldırma, iyiliği hâkim kılma, insanın canını koruma gibi değerlerin tümü ahlakî içeriğe sahiptir.²²

Dolayısıyla fıkıh, bu değerleri uygulamayı gerçekleştiren bir kurumdur. Konuyla ilgili Kur'ân-ı Kerim'i baktığımızda, hukukun hedeflerinin, pratik kurallarının bildirilmesinden önce vahyin ilk indirilmesinden itibaren belirlendiğini görüyoruz. Adalet, ihsan, iyilik, affetme, sabır, şükür, barış, ahde vefa vb. iyilikler emredilmiştir. Diğer taraftan haksızlık, kötülük yapma, ahde vefa etmeme, haksız yere adam öldürme, yeryüzünde fitne çıkarma vb. kötülükler ve yasaklar Makke döneminin iman vurgusuyla beraber sık dile getirilen mesajlardır. Böylece İslam hukuku ahlak temelli bir hukuk sistemi olup meşruiyetini ve gücünü ahlaktan alır.

5. Canlı ve Gelişmeye Açık Olması

Hergün değişen ve gelişmekte olan hayat şartlarının karşısında değişmeyen ve donuk olan bir hukuk sistemi insanların ihtiyaçlarına cevap veremez. Böyle bir hukuk sistemi belli bir süre sonra geçersiz olur ve istifade edilmez hale gelir.

İslam hukukunun, bir dizi değişimi kabul etmeyen kural ve ilkelere sahip olması, onun dine ve vahye dayanması özelliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü yaratıcı olan Allah insanın her zaman ve her yerde, neyin insanın doğasıyla uyumlu olduğunu bilmektedir. Örneğin, ibadetler, helal ve haramlarla ilgili hükümler, ekonomi, siyaset ve diğer alanlarla ilgili prensipler bunlardandır. Bunun yanında İslam hukuku doğasında, değişime ve reforme elverişli bazı hükümleri de barındırmaktadır. Bu konularda ictihadla hüküm çıkarmaya müsaade etmiştir. Hukukçular için geniş bir alan bırakarak gelişmekte olan hayatları ile uyum sağlamaları amaçlanmıştır. İslam hukukunun bu durumunun aşağıdaki özellikler nedeniyle meydana geldiği söylenebilir:

a) Kur'ân ve sünnet birçok husustan genel olarak ve özetle bahsederek, detaylandırmamıştır. Kur'ân'ın değinmediği hususlar müctehidlerin içtihadıyla çözümlenmesi gerektiğine delalet eden meseleler olup müctehitlerin kendi fikirleriyle hüküm vermelerine müsaade edilmiştir.

b) Hüküm çıkarma metotlarının çok farklı olması.

²² Yaman, *Çalış, İslâm Hukuku*, 39

c) Sosyal hayata ilişkin hükümlerinin (muamelat) akıl ile gerçekleştirilebilir (muallel) oluşu nedeniyle değerlendirmelere imkân tanınması.

d) Meşakkat- güç dengesini gözetip kolaylaştırma ilkesine yer vermesi.²³

e) Dine aykırı olmayan örf ve itibara itibar edilmesi, bireysel ve toplumsal mashaatlara önem verme, bazı mazeretler nedeniyle aslî hükmü terkedip ruhsatla amel etmek.²⁴

6. Özgün Bir Sistematiğe Sahip Olması

Fıkıhın, başka bir hukuk sisteminde bulunmayan bir diğer özelliği de özgür ve bağımsız bir sisteme sahip olmasıdır. İnsanın yaratılış gayesi Allah'a ibadet olduğu için fıkıh kaynakları ibadetler bahsi ile başlar. Daha sonra sosyal ilişkiler konularını ilgilendiren muamelat bahisleriyle devam eder. Devamında ise fert ve toplum haklarını ihlal etmeyle meydana gelen eylemlerin cezalarıyla alakalı ukubata yer verilmiştir. İnsan hayatı ölümle son bulduğu için fıkıh kitapları da vasiyetler ve miras bahisleriyle son bulur.²⁵

7. Meseleci Yönteme Sahip Olması

Bu özellik aslında İslam hukuk ilminin bizzat kendi yapısına özgü olan ve değişmeyen bir özellik değildir. Aksine zamanın geçişi ve fıkıh literatürünün gelişimi ile kısmen pratik hale gelmiştir. Başlangıçtan itibaren, fakihler, bir sorun veya problemle karşılaştıklarında, bu sorunu ele alıp çözerlerdi. Böylece meseleci yöntemi takip eder hale geldiler. Fakihler 2. yüzyıldan 4. yüzyıla kadar her bir meselenin çözümlerinin yanı sıra bunların ortak özelliklerini ve hedeflerini de bir araya getirdiler. Bunlara küllî kaideler diyerek yeni bir teoriyi de geliştirmişlerdir. Ancak 20. yüzyıla kadar meseleci yöntem kullanılmaya devam edilmiştir.²⁶

II. İSLAM HUKUKUNUN BÖLÜMLERİ

İslam hukuku veya fıkıh denildiğinde, aklımıza ilk furu-ı fıkıh geliyor. Tüm fikhî eserlerde incelenen furu-ı fıkıh konuları, genellikle ibadetler ve muamelat bölümlerine ayrılmıştır. Ancak bu iki terim tüm fıkıh kitaplarında başlık olarak yer

²³ Yaman, Çalış, *İslâm Hukuku*, 40-41.

²⁴ Karaman, *Anahtarıyla İslam Hukuku*, 44.

²⁵ Aktürk, *Osmanlı Yargılama Hukukunda İspat vasıtaları*, 21.

²⁶ Erkinçi, Ekrem buğra, *İslam Hukuku Umumi Esaslar*, nşr. Arı sanat, İstanbul 2006, 41.

almasa da içerik itibariyle mevcuttur.²⁷ Kulların Allah'a karşı olan görevleri *ibadetler* olup sosyal ilişkileri düzenleyen fikhî hükümler ise *muâmelat* (معاملات) kısmını oluşturmuştur.

Zamanla, muamelat farklı kısımlara ayrılmıştır. Muamelatın bölümleri akitlerden evliliğe, uluslararası ilişkilerden yargılama hukukuna, ticaretten mirasa ve ceza hukukundan eşya hukukuna kadar farklı kısımlara ayrılmıştır. Bu nedenle, *muâmelat*ın kapsamı da zamanla sınırlı hale gelmiş yani ceza hukuku ile ilgili konular muâmelattan ayrılarak *ukubat* adı verilen bir bölüme dâhil edilmiştir. Buna göre, klasik fıkıh *ibadetler*, *muâmelat* ve *ukubât* (عبادات، معاملات، عقوبات) olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Daha sonra aile hukuku konuları *münâkehât-müfârekât* (مفارقات، مناکحات) adıyla, mahkemeler ile ilgili hükümler *mürâfaât* veya *muhâsimât* (ترکات، مرافعات) ismiyle, miras ile ilgili konular ise *terikat* veya *ferâiz* (فرائض) adıyla anılmıştır. 19. yüzyıldaki kanunlaştırma faaliyetlerinden sonra muâmelat kavramı, sadece malî hükümlerle ilgili kullanılan bir terim olmuştur. Son yüzyıl içinde ise, aile ve miras hukuku ile ilgili konular *el-ahvalü's-şahsiyye* (الأحوال الشخصية), akitler ve sözleşmelere ilişkin meseleler *ukud* ve *iltizâmât* (عقود، التزامات), ceza hukuku ile ilgili konular *cinâyât* (جنايات), anayasaya ilişkin konular ise *düstür* veya *nizâmü'l-hüküm* (نظام الحكم) şekillerinde isimlendirilmiştir. Ancak klasik fıkıhtaki tasnif en doğru ve en uygun sınıflandırma olup meselelerin ortak vasıflarına göre *ibadet*, *muâmelat* ve *ukubat* olarak üçe bölünmesi daha uygundur.

Bu taksime göre fıkıh kaynakları, ilk önce insanın manevi yükümlülüklerini dikkate alarak, ibadetler ile başlamıştır. Daha sonra sosyal ilişkilere *muâmelat* kapsamında yer vermiştir. Daha sonra dış çevresi ile ilgisi, yani işlediği suçlar, *ukubat* incelenmiştir.²⁸

A. İbadetler

Kişinin Allah'a yönelik kulluk görevlerini, yani onun buyruklarına karşı boyun eğişini simgeleyen düzenli davranışlar veya Allah'ın emirlerine itaat etmek anlamında ki ibadet kelimesi çoğulu olan *ibâdât* denilir.

²⁷ Aybakan, Bilal, “*Furu fıkıh Sistematiği Üzerine*”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi, say: 31, (2016), 20.

²⁸ Yaman, Çalış, *İslam Hukuku*, 127.

Taharet, namaz, oruç, zekât, hac yemin, kurban kesme, helal ve haram içecekler, avlanma gibi vb. konular.²⁹

B. Muâmelât

Bu kavram daha fazla günlük yaşama ilişkindir, yani insanın bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını içine alır. Bu kavrama bir anlamda irade beyanı denilebilir. Muâmelat terimi muâmele kelimesinin çoğulu olup, irade beyanı anlamına gelir ve geniş bir alan ve kapsama sahiptir. Böylece bu kavram altına giren konuları şu aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz.³⁰

1. Münakehât ve Müfarekat

Bu başlık altında nikah, talak, süt anneliği, hidane (hadane) gibi aile hukukuyla ilgili hükümler ele alınmaktadır.³¹

2. Mali Muameleler

Borçlar, bey, icare, şüfa, kısmet, rehin, ihya-yi mevat ve benzeri malî akitler gibi eşya hukuku ile ilgili konular bu başlıkta incelenmektedir.³²

3. Mürâfaât veya Muhâsamat

Anlaşmazlıkları mahkemeye intikal ettirip, davada taraf olma anlamına gelen bu terimler gönümüzde yargılama hukuku diye bilinen alanı ihtiva eder. Şu ana başlıklar bu üniteye ele alınır: Edebü'l-Kâdî (yargılama süreçleri ve usulü), ispat vasıtaları. Çalışmamızın temel konusunu teşkil eden (ikrar), şahitlik, yemin, yeminden kaçınmak, karine-emire, yazılı belgeler, kasâme ve hâkimin özel bilgisi, ispat vasıtaları veya delaile ispat olarak adlandırılmıştır.³³ Dava ancak bu deliller ile ispat edilebilir.

²⁹ Süleyman, Uludağ, “İbadet”, *DİA*, İstanbul 1999, XIX, 240.

³⁰ Aybakan, Bilal, “Muâmelât”, *DİA*, İstanbul 2005, XXXI, 318.

³¹ Aybakan, Bilal, “Muâmelât”, XXXI, 318.

³² Aybakan, Bilal, “Muâmelât”, XXXI, 319.

³³ Yaman, Çalış, *İslam Hukuku*, 127.

a. İspat Vasıtaları

Davanın karara bağlanması için ortaya konulması gereken delillere tarik, turuku'l-kadâ, delâil isbat, veya esbâbul- hüküm denilmektedir³⁴. Mehkeme hukukunda hükme mesned olan başta gelen ispat vasıtaları şunlardır³⁵.

a1. İkrar

Mükellef birisi, herhangi bir zorlamanın altında olmaksızın kendisi üzerine başkasının hakkının sabit olduğunu haber vermektir³⁶. İlerde detaylı anlatacağız.

a2. Şehadet (Şahitlik)

İslam hukukunda en önemli ispat vasıtalarından olan şahitlik, Mecelle'de böyle tarif edilmiştir. “Bir şahsın bir diğer şahıstaki hakkını ispat için hâkim huzurunda ve tarafların yüzüne karşı “şehadet” ederim lafzıyla görerek bildiği şey haber vermektir³⁷. Şehadet bütün usûlüyle yerine getirildiği zaman ve hakimin yaptığı tezkiyelerden sonra hâkim bu delaili ispata bağalayarak hüküm vermelidir.³⁸

a3. Yemin

Hukuk davalarında bir ispat vesilesi olan yemin, “verdiği haberin doğru olduğuna dair davalının, hâkimin yanında Allah'ı şahit tutarak and içermesidir.”³⁹ Hanefilere göre, yemin devalıya teklif edilir ve ondan istenir her hangi bir sebeple devacının yemin etmesi söz konusu deildir.⁴⁰

a4. Yeminden Kaçınmak(Nükûl)

İspat vasıtalarından biri de nükûldür. Aleyhindeki iddianın doğru olmadığına dair yemin teklif edildiğinde davalı bundan kaçınırsa nükûl denir. Davacı iddiasını dile getirdiği zaman davalı bunu reddederse, devacının iddiasını ispat etmek için

³⁴ Bardakoğlu, Ali, “İsbat”, *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 492.

³⁵ Zuhayli, Muhammed, *Vesâilü'l-İsbâti's-Şariati'l-İslâmiyye*, Dimaşk 1414/1994, I, 99.

³⁶ Aynî, el-Binaye Şerhi'l-Hidâye, IX, 428.

³⁷ Mecelle, md. 1648.

³⁸ Apaydın, H. Yunus, “Şahit”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 278.

³⁹ Hamid Abdülvahid, *Tarik-ı İsbat-ı Dava der Fıkh-ı İslamî ve Kavanin Afganistan*, İntişârât-ı Said, Kabil 1394/2015, 72.

⁴⁰ Mecelle, md. 76.

beyyine sunması veya kadı tarafından teklif edilen yemini yerine getirmesi gerekir. Yemin etmekten kaçınırsa buna nükûl denir.⁴¹

a5. Yazılı Belgeler

Tahrifat ve hile ihtimalı olduğu için hukukçular yazılı belgeleri ancak başka delillerle, özellikle de şahitlikle hükme esas teşkil edeceğini ve hukukilik vasfını kazanabileceğini ifade etmişlerdir. Fakat sahte ve bozulmadan uzak ise hükme dayanak olur.⁴²

a6. Kasâme

İslam ceza hukukunda, faili meçhul olan ölüm davalarında özel bir ispat vasıtasıdır. Bir köy veya mahallede faili meçhul bir ölü bulunduğu zaman o, mahlle veya köyün halkından elli kişinin onu öldürmediklerine ve öldüreni bilmediklerine dair yemin etmeleridir.⁴³

a7. Karîne-i Kâtı'a

Kârîne, gizli bir şeye bağlanan veya kesin bilgiye ulaştıran her türlü göstergeler ve açık işaretler karine-i kâtı'a olarak adlandırılmıştır.⁴⁴ Mecelle'de “Esbâb-ı hükümden birisi dahi, karine-i kâtı'adır. Karine-i kâtı'a, hadd-i yakîne baliğ olan emaredir”.⁴⁵

a8. Hâkimin Bilgisi

Davaya bakan hâkimin karar vereceği dava hakkındaki şahış bilgisinin delil olup olmayacağı meselesi fakihler arasında tartışmalı bir konu olmuştur.⁴⁶

b. İkrarın İspat Vasıtaları Arasındaki Yeri ve Önemi

İnsan kendi zimmetinde olan bir hakkı haber vermektan ibaret olan ikrar, İslam hukukunda en önemli ispat vasıtalarındandır. Hükümlere mesnet olan bu ispat

⁴¹ Serahsî, Ebu Bekr Muhammed, *Kitabu'l-Mebcut*, Daru'l- Marife, Beyrut 1993/1414, IX, 98; Mecelle, md. 1751. Kadiri, *Edille-yi İsbat-ı Deavi-yi Medeni ve Cezaî*, 163.

⁴² Serahsî, *Mebcut*, XXVI, 92; Mecelle, md. 1736.

⁴³ Alâüddin Ebû Bekr b. Mes'ûd Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1986, VII, 286.

⁴⁴ Hamid, *Tarik-ı İsbat-ı Dava der Fıkh-ı İslamî ve Kavanin Afganistan*, s. 99 ; Yaylalı, Davut, “Karîne”, *DİA*, İstanbul 2001, 492..

⁴⁵ Mecelle, md. 1740-1741.

⁴⁶ Çetinkaya, Ahmet, “İslam Muhakeme Hukukunda Hâkim şahsi bilgisi ile Hüküm verebilir mi?”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, say: 2, (2015), 153-188.

vasıtası akıl açısından da baktığımız zaman çok önem taşımaktadır. Zira insan tabiatı her zaman menfaate meyleder, menfaate ulaşmak için çabalar ve zararına olanlardan uzak durur. Dolayısıyla mükellef birisi kendi rızasıyla kendi zararına olan bir şey itiraf ettiğinde, akıl ve mantık onun itirafını yalanlamz. Bu nedenlerden dolayı sadece İslam hukukunda değil belki başka hukuk sistemlerinde de, ikrar bir ispat vasıtası olarak kullanılmaktadır.⁴⁷

Diğer taraftan İslam ceza hukuku tarihine baktığımız da ikrarın yerine yüksek tutuğu açıktır, çünkü ikrar, bir hakkın sabit olması bakımından kamil bir delildir. Hakkın ortaya çıkması için onu destekleyecek başka bir delile muhtaç deildir. Bu sebeplerden dolayı ikrarı, delillerin efendisi (seyyidül edile) olarak tabir edilmiştir.⁴⁸ Bu, İslam hukukunda olduğu gibi, Afganistan ceza ve Medeni hukuklarında da böyledir.⁴⁹

4. Terikat

Terikat, ölen kimsenin kendisinden geriye bıraktığı mal varlığına denir. Terikat “terike”nin çoğulu olup miras hukuku ile ilgili meselelerden ibarettir. Feraiz ve vasiyet miras ilminin en temel iki rüknünü teşkil etmektedir.

Bazı konular muamelat konuları arasına girmesine rağmen yukarıdaki dört başlık altında girmemekte olup, bağımsız başlıklar altına incelenir. Bunlar ikrah, mefkud, vakıf, mükatebe ve müdebber gibi konulardır.

C. Ukubât

Ukubât kavramı “ukub”un çoğulu olup ceza anlamına gelmektedir. Kanunda belirli suçlarla ilgili belirlenen cezalara ukubat veya ceza hukuku denir. Bunlar cinayetler, kısas, diyet, hadler vesaire cezalardan oluşmaktadır.⁵⁰

⁴⁷ Abdülvedud Abidî, *Dava ve Vesail-i İsbat der fikh-ı İslamî*, İntişârat-ı Hasib Bahar, 1396, I, 265-266; Abbas Ziraat ve Hamid Rıza Hacîzâde, *Edille-I İsbat Dava, Kanun Medar*, Tahran 1390/1970, 185.

⁴⁸ Abdülvedud Abidî, *Dava ve Vesail-i İsbat der fikh-ı İslamî*, İntişârat-ı Hasib Bahar, 1396, I, 266; Zuhaylî, *Vesâilü'l-isbât*, I, 255.

⁴⁹ 2003 Tarihli *Afgan Ceza Kanunu (Kanunu-ı Ceza)*, Resmi Ceride, sy. 15 (seri no:1132), 2013; 1976 Tarihli *Afgan Medeni Kanunu*, (Kanun-ı Medeni-yi Afganistan), RC. Sy: 10. (seri no:722), 1990.

⁵⁰ Yaman, Çalış, *İslâm Hukuku*, 31-35.

III. İKRARIN TANIMI

A. Sözlük Anlamı

İkrar Arapça bir kelime olup “ekarra (أقر)” kökünden gelir. İfâl babından masdardır. Sülasisi ise “kerre, yukirru (كَّرَّ، يَكْرُرُ)”, masdarı “karran (كَّرَّ)” şeklinde gelir. “Kurrun (كُرُّ)” masdarı ise “ispatlamak, yerleştirmek, mutmain olmak, sakin olmak”⁵¹ anlamına gelir. Örneğin, “Karrartü’l-kelam fi uzunihi (كَّرَرْتُ الْكَلَامَ فِي أُنْه) ” yani “sözü anlasın diye kulağına yaklaşarak konuştum” demektir. “Ekerü’l-kelam li fulan” yani “anlayınca kadar sözü açıkladım”⁵² demektir. “ekarr bi’l-hak (أَقَرُّ بِالْحَقِّ)” yani “hakkı itiraf etti, kendi nefsi aleyhine itirafta bulundu”⁵³ demektir.

İkrar hissî (somut, hissedilebilir) şeylerle ilgili olduğunda, “ikrara konu olan şeyin yerine yerleştirilmesi” anlamına gelir. Ama eğer ikrar, sözler ve lafızlarla ilgili ise “izân, hakkı itiraf ve ispatlama” demektir. Nitekim Araplar şöyle der:

(قَرَّ الشَّيْءُ إِذَا ثَبَتَ بَعْدَ أَنْ كَانَ مَتَزَلِزًا وَقَرَّ فُلَانُ الشَّيْءَ إِذَا أَثَبَتَهُ).

“Bir şeyi karar kılması, sallantıdan sonra sabitlenmesi yerleşmesi anlamına gelir. Falanca ikrarda bulundu sözü ise ispat etti, itirafta bulundu” demektir. Söz konusu kavram hissî şeylerle ilgili olduğunda yerleştirme anlamına gelir. Söz ve lafız ile ilgili ise güya o şeyi itiraf etti demektir.⁵⁴

Râgıb el- İsfahanî (ö. 108/502) ikrarı şöyle tanımlar: “Bir şeyi ispat etmek ve kendi aleyhinde onu kabul etmektir”. Râgıb el- İsfahanî “ve biz dilediğimizin rahimlerde belirli bir vakte kadar kalmasını sağlarız,” (وَنُقَرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَّا فِي آجَلٍ) ayetinin⁵⁵ açıklamasında “نُقَرُّ” lafzının “ispat” anlamında olduğunu örnek olarak getirmiştir.⁵⁶

⁵¹ Râgıb el-İsfahanî, Ebü'l-Kasım Hüseyin, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, Beyrut ts., 397.

⁵² İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut, ts., V, 84.

⁵³ İsfahanî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, 398.

⁵⁴ Abidî, *Dava ve Vesail-i İsbat*, I, 262.

⁵⁵ Hac, 22/5.

⁵⁶ İsfahanî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, 398.

Böylece, bu açıklamalar dikkate alındığında ikrar sözlükte “kalmak, yerleşmek, kabul etmek, kendi aleyhinde itiraf etmek”,⁵⁷ “geçmişte kalan bir şeyden haber vermek”⁵⁸ demektir.

İkrar kelimesinin zıddı inkâr ve eşanlamlısı ise itiraftır. İslam hukukunda, genelde suçlar bahsinde suçun ispatı için “itiraf” kavramı kullanılmıştır. Nitekim şu ayette bu durumu açıkça görmemiz mümkündür:

وَآخِرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

“Bir başka grup iyi işe bir de kötü iş karıştırmış olarak sonra günahlarını itiraf etmişlerdir. Umulur ki Allah onların tövbesini kabul eder. Şüphesiz Allah çok esirgeyici, çok bağışlayıcıdır.”⁵⁹

Medeni hukukta çoğunlukla ikrar kavramı kullanılmıştır. Ama İslam hukukçuları bu kurala mutlak olarak bağlı kalmamışlardır.⁶⁰

B. Terim Anlamı

İkrarın terim anlamı ile ilgili fakihler tarafından farklı tanımlara yer verilmiştir. Biz burada bu tanımları özet olarak açıklayacağız:

1) Hanefilere Göre İkrarın Tanımı: Hanefi mezhebi fıkıh âlimleri ikrarı şöyle tanımlamışlardır: “İkrar, kendisi üzerine başkasının hakkının sabit olduğunu haber vermektir.” İkrar edene *mukar*, lehine ikrar edilene ise *mukarrun leh*, ikrar konusuna da *mukarrun bih* denir.⁶¹

2) Malikîlere Göre İkrarın Tanımı: İkrar, doğruluğunun hükmü ikrar eden kimseyi bağlamasını gerektiren bir haberdir. Bu sözün kişi tarafından veya kişi adına söylenmesi arasında bir fark yoktur.

İkrar “sattım”, “boşadım” gibi lafızlarda olduğu gibi inşâ değildir. Tam aksine dava ve şahadet gibi ihbârdır. Ancak şöyle bir fark vardır ki, sonuçları sadece

⁵⁷ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, V, 84; İsfahanî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'an*, 398.

⁵⁸ Cürcânî, Seyyid Şerif, *Kitabül't-Tarifât*, İstanbul 1308/1890, 15.

⁵⁹ Tevbe, 9/102.

⁶⁰ Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, 42.

⁶¹ Aynî, *el-Binaye Şerhi'l-Hidâye*, IX, 428; Mecelle, md. 1572.

haber veren kimseyi etkiler. Yani kişinin kendi aleyhinde söylenen söz ikrardır. Ama başkası aleyhine ve ikrar edenin lehine verilen haber ise hüküm icab eder ve buna dava denir. İkrar eden kimse hakkında bir hüküm ifade etmiyorsa şahitliktir.⁶²

3) Şafîlere Göre İkrarın Tanımı: “İkrar, haber veren kimse aleyhine daha önce sabit olan başkasına ait bir hakkı bildirmekten ibarettir.”⁶³ Diğer tariflerde olduğu gibi bu tarifte de ikrar ihbâr olarak zikredilmiştir. Şafî fakihlerden sadece Remlî “ikrara mutlak olarak ihbâr şeklinde anlam veremeyiz; çünkü ikrar görünüşte alışveriş akdi gibi inşâdır. Ancak lafzî bakımdan ihbârdır”⁶⁴ demiştir.

4) Hanbelîlere Göre İkrarın Tanımı: İkrar, konuşma, yazı ve işaret ile bir hakkın ortaya çıkarılması için itiraftan ibarettir.⁶⁵ Görüldüğü üzere bu tanımda da ikrar inşâ değildir. Tam aksine daha önce sabitlenmiş bir hakkın kabulü gibi görünmektedir.

5) Caferîlere (İmamiyye) Göre İkrarın Tanımı: İkrar daha önce sabit olan bir hakkı haber vermektir. Bu hak mukır aleyhine başkasının hakkını haber vermek olduğu gibi, mukırrın başkası üzerindeki hakkının ibrası (reddi) anlamına da gelir. İmamiyye’ye göre ikrarın herhangi bir şerî delili bulunmamaktadır. Yine onlara göre ikrar konusu tamamen örfle ilgilidir. Bu sebeple ikrar konusu örfle göre ele alınır ve değerlendirilir.⁶⁶

6) Zahirîlere Göre İkrarın Tanımı: Zahirî mezhebinin ikinci imamı İbn Hazm ez-Zahirî, (ö. 456/1063) *el-Muhalla* isimli eserinin ikrar bölümünde ikrara ilişkin müstakil bir tarif zikretmiyor. Ancak bahis konusu kitabının başında ikrarla ilgili şu açıklamaları yapıyor: “Kişinin akîl baliğ olduğu halde ve ikrah altında olmadan hayat, mülkiyet, genel ahlak ve adaba, özetle özel veya genel hukukla ilgili sahîh ikrarda bulunursa, bu ikrarı onu bağlar ve ikrarından rücû etmesine itibar

⁶² Hattâb, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed er-Ruaynî, *Mevâhibü'l-Celil fi şerhi Muhtasarı'l-Halil*, Mektebetü'n-Necah, Trablus ts., V, 216.

⁶³ Hatîb Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Mugni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, nşr. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Bsk., 1415/1994, III, 268.

⁶⁴ Remlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Mısırî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, nşr. Daru'l-Fikr, Beyrut 1404/1984. V, 65, 66.

⁶⁵ İbn Kudame, Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed el-Makdisî, *el-Mugni*, nşr. Mektebetü'l-Kahire, 1388/1968, V, 109.

⁶⁶ Nime eş-Şeyh Abdullah, *el-Kadau'l-Caferî*, Beyrut 1982, 21; İsfahanî, Ebü'l-Hasan, *Vesiletü'n-Necat*, Necef 1346/1927, 441.

edilmez. Örneğin, filancaya 100 dinar borcum var veya filancayı öldürdüm gibi ifadelerle ikrarda bulunursa bundan dolayı hesaba çekilir. İkrardan caymasına itibar edilmez. Ama ikrarı geçersiz kılacak bir ifade kullanılırsa hükmü değişir. Mesela, filancaya 100 dinar borcum vardı, ancak onu ödedim veya filancayı zina ederken gördüm, ancak aklım başımda değildi” şeklindeki ifadelerle yapılan ikrarlar batıldır, bir sonuç doğurmaz. Böyle bir ikrar hükümsüzdür. Bu durumlarda beyyine olursa, ikrar olsun olmasının geçerlidir ve inkâr etmenin bir anlamı yoktur.⁶⁷

IV. İKRARIN İNŞÂ VEYA İHBÂR OLDUĞUNA YÖNELİK İHTİFLAFLAR

Öncelikle bu kavramların tanımlarına yer vereceğiz. Daha sonra âlimlerin ikrarın inşâ mı, ihbâr mı olduğuna dair delillerini özetle açıklayacağız:

İhbâr kelimesi “ahbera (أخبر)” fiilinin mastarı olup bir şeyin varlığı veya yokluğunu “bilmek, topluca bildirmek, bilgi vermek” demektir. Haberi sıfat olan cümlenin doğru veya yanlış olması açıktır. Yani doğru da olabilir, yanlış da olabilir. Bu tarz cümlelerde inşâî durum söz konusu değildir. Sarfedilen cümle (söz) ve olay arasında uygunluk varsa söyleyen kişi doğru sözlüdür. Durum tam tersi ise sözü sarfeden yalancı demektir. Mesela, “Ahmed çok çalışandır” cümlesinde bu ihbârın doğru veya yanlış olma ihtimali bulunmaktadır.

İnşâ kelimesi “ortaya çıkarmak, ihdas etmek, meydana getirmek, üretmek” anlamına gelir. Böylece haber ifade etmeyen cümle ve sözü sarfeden kimsenin cümlesine yalancılık ve doğruluk isnad edilemeyen cümle inşâ cümlesidir. Mesela, “Arabani bana satacak mısın?” cümlesi inşâ ve talep cümlesi olup sözü söyleyenin doğru veya yanlış konuştuğu incelenemez⁶⁸.

Yukarıda da zikredildiğine göre Malikîler ikrarı, “ikrar edene münhasır (mahsus) bir haber” olarak görmüşlerdir. Şafîiler ikrarın “özel haber” olduğunu,

⁶⁷ İbn Hazm, Alî b. Ahmed el-Endelüsî, *el-Muhalla bi'l-âsâr*, Beyrut 1408/1988, VII, 100.

⁶⁸ Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, 45, 46.

Hanbelîler ise ikrarı “inşâî olmadığını aynı zamanda bir şeyi haber vermek, ortaya çıkarmak ve kabul etmekten ibaret” olduğunu dile getirmişlerdir.⁶⁹

Yukarıda zikredilen tariflerden hareketle ikrarın genellikle ihbâr olduğu görüşü hakimdir. Ancak buna rağmen bazı İslam hukuçuları bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre ikrar ihbâr değil inşâîdir. Birtakım islam hukukçuları ikrarın bir açıdan inşâî, bir bakımdan da ihbâr olarak değerlendirmişlerdir. Her iki grup, ikrarın inşâî veya ihbâr olmasıyla ilgili bazı meseleler çerçevesinde deliller zikrederler. Biz de burada onların bazılarına yer vereceğiz.

A. İkrarın İhbâr Olduğunu Savunan Hukukçuların Delilleri

Tariflerden anlaşıldığı üzere islam hukukçularının büyük çoğunluğu, ikrarın ihbâr olduğunu kabul etmektedirler. Mesela kişinin “Bu bahçe Ahmed’indir” demesi “Bu bahçenin ikrardan önce Ahmed’e ait olduğunu” gösterir ve ikrar eden ise sadece bunu haber vermiş olur. Aksi halde ikrar edenin ikrarı ile lehine ikrar edilen yeni bir mülkiyete sahip olmaz.

Bu gruptaki hukukçular aşağıdaki ferî meselelerle iddialarına deliller sunarlar:

1- İkrar esnasında ikrar edenin mülkiyetinde olmayan şey konusunda ikrar sahih kabul edilir. İkrar ettiği şeyi her ne sebeple elde etmiş olursa olsun, önceki ikrarı gereğince lehine ikrar edilen kimseye teslim eder. Eğer ikrar inşâî olsaydı, mülkiyeti altında olmayan şey hakkındaki ikrarı kabul edilmezdi. Çünkü kişi kendi mülkiyetinde olmayan şey hakkında inşâî ifade eden bir cümle sarf etme yetkisine sahip değildir.⁷⁰

2- Müslüman için mütekavvim mal sayılmayan içki vesaire şeyler hakkında ikrar söz konusu olduğunda, bu ikrar geçerlidir ve ikrar eden söz konusu şeyleri teslim etmekle mükelleftir. Eğer ikrar inşâî olsaydı böyle bir ikrar muteber olmaz ve hukukî bir sonuç doğurmazdı.⁷¹

⁶⁹ Koca, Ferhat, *İslam Hukukunda İkrar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988, 20.

⁷⁰ Zeyla’î, Fahrüddin Osman b. Ali (ö. 743/1342), *Tebyînu’l-Hakâik Şerh Kenzi’d Dekâik ve Haşiyet’l Şelbi*, Bulak 1313; Dâru’l-Ma’rife, Beyrut ts. V, 2; Zuhaylî, *Vesâilü’l-İsbât*, I, 236.

⁷¹ İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim, *el-Bahru’r-râik şerhu Kenzi’d- dakâik*, el-Matbaatu’l-İlmiyye, Kahire 1311/1893-Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, ts. VII, 272.

3- Ölüm hastalığında olan kimse hiç borcu olmadığı halde hiç tanımadığı bir kimseye tüm mal varlığını ikrar ederse, bu ikrarı varislerin onayı olmaksızın geçerli sayılır. Eğer ikrar inşâ olsaydı, yaptığı ikrar malın üçte biri için geçerli olurdu.⁷²

4- Bölünebilen malların sadece bir hissesi hakkında yapılan ikrar geçerlidir. Eğer ikrar inşâ veya hibe olsaydı ikrar geçerli olmazdı.⁷³ Çünkü teberruat kabilinden olan akitler kabz ile tamamlanmış olur.⁷⁴

5- Yasir isimli bir erkek Aişe isimli bir kadının kendi hanımını olduğunu ikrar ederse, Aişe de kendisinin Yasir'in hanımı olduğunu kabul ederse, şahidi de yoksa bu ikrar geçerlidir. Eğer ikrar inşâ olsaydı bu durumda şahitsiz kocanın ikrarı muteber sayılmazdı.⁷⁵ Bu nedenle ikrar inşâ olmayıp, bilakis daha önce mevcut olan bir hakkı haber vermektir.

B. İkrarın İnşâ Olduğunu Savunan Hukukçuların Delilleri

Hanefi fakihlerden Cürcânî, Begâvî ve Remlî gibi Şafî fakihler ikrarın ihbâr değil inşâ olduğunu söylemişlerdir. Düşünceleriyle ilgili aşağıdaki şu fer'i meseleler çerçevesinde deliller getirmişlerdir:⁷⁶

1- Eğer ikrar ihbâr olsaydı, ölüm hastalığında olan kişinin varisleri adına borçlu olduğunu ikrar etmesi geçerli olurdu. Hâlbuki bu tarz ikrar Hanefilere ve Hanbelîlere göre varislerin onayını gerektirir.⁷⁷

Eğer kişi ölüm hastalığında varislerinden biri adına hibe yaptığına dair ikrarda bulunursa, bu ikrar mevkufl olup diğer varislerin onayı ile sahih olur.⁷⁸ Bu delil de ikrarın haber değil inşâ olduğunun delilidir.

⁷² Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Alî ed-Dımaşkî, *ed-Dürrü'l-muhtâr fi şerhi Tenvîri'l-ebzar*, Matbaatu Ali Bek, y.y., 1294/1877, IV, 688; Zuhaylî, *Vesâilü'l-ısbât*, I, 236.

⁷³ Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, IV, 689; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, VII 272; Bilmen, *Kamûs*, VII, VIII, 40.

⁷⁴ Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik*, V, 2; Ahmet Cevdet Paşa, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*, İstanbul ts., md. 57.

⁷⁵ Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, IV, 689; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, VII, 272; Bilmen, *Kamûs*, VII, 40.

⁷⁶ Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, 47.

⁷⁷ Semerkandi, Alâüddîn Muhammed b. Ahmed, *Tuhfetü'l-fukaha*, Darul-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1405/1984, III, 202; İbn Kudame, Ebu'l-Ferec Abdurahman b. Ebi Ömer, *eş-Şerhu'l Kebir âlâ metni'l Mukni'* (el- Muğni ile birlikte), Beyrut 1983, V, 275.

⁷⁸ Aynî, Bedreddin, *el-Binaye Şerhi'l-Hidâye*, IV, 445; *Mecelle*, md. 879.

2- İkrar, lehine ikrar eden kimsenin reddetmesiyle batıl olur. Eğer tekrar kabul ederse de geçersizdir. Hâlbuki eğer ihbâr olsaydı reddetmesinden sonra kabul etmesiyle söz konusu ikrar geçerli olurdu.

3- İkrarın hükmü sadece mukarrun bih için geçerli olup ona bağlı olan şeylere (zevaid) tesir etmez. Yani ikrar ile sabit olan mülkün zevâidi hakkına, aynı ikrarın etkisi olamaz. Hâlbuki eğer ikrar ihbâr olsaydı hükmü zevâidin için de geçerli olacaktı. Mesela eğer bir koyun için ikrar edilmişse, ikrar sadece o koyun ile ilgili olup onun yavrusu bu ikrara şamil değildir.⁷⁹ Sonuç olarak ikrarın daha önce mevcut olmayan, ancak ifade edildiği andan itibaren yeni bir hakkın doğmasını sağlayan inşâî nitelikte değil; aksine daha önce var olan bir hakkı izhar eden ihbâr niteliğinde olduğunu, destekleyen delillerin isabetli olduğunu düşünüyoruz.

V. İKRARIN HUKUKÎ DAYANAĞI

İkrar eskiden ve günümüzde en iyi delillerden olup dava bununla sonlanır. İkrar edenin ikrarı kendisini bağlar. Bu nedenle şeriatta ikrar en önemli ispat vasıtalarından kabul edilmiştir. Aşağıdaki delillere göre ikrar inkâr edilemeyecek derece ispat vasıtalarındandır.

A. Kur'ân-ı Kerim

Kur'ân-ı Kerim İslam hukukunun en temel kaynaklarından biridir. İslam mahkemelerinde ispat vasıtalarından biri olan ikrar lafzı birkaç ayette geçmiştir. Bu ayetleri şöyle sıralayabiliriz:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلُؤُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا .

“Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine de olsa adaletten asla ayrılmayan, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (İnsanlar) zengin olsunlar, yoksul olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz

⁷⁹ Bilmen, *Kamûs*, VII, 40; *Mecelle*, md. 1074; Zuhaylî, *Vesâilü'l-İsbât*, I, 237.

hislerinize uyup adaletten ayrılmayın. Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri durursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.”⁸⁰

Yukarıdaki ayette nefse (bir kimse) şahitlik zikredilmiştir. Buradaki şahitlik ikrardır. Çünkü kendi nefsi için şahitlik diğer insanların haklarının ikrar edilmesi demektir.

قَالَ أَأَقْرَبْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَبْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ.

“Kabul ettiniz mi ve bu ahdimi üstlendiniz mi?” dediğinde “Kabul ettik” cevabını vermişler; bunun üzerine “O halde şahit olun, ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim” buyurmuştu.”⁸¹

Bu ayette Allah onlardan ikrar etmelerini talep etmiştir. Eğer ikrar hucdet (delil) olmasaydı talep etmezdi. Allah’ın bu talebi ikrarın hucdet olduğuna delalet eder.

بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ

“İnsan, kendi nefesine tanıktır.”⁸²

Katâde (ö. 117/735) şöyle demiştir: “Bu ayette basire’den kasıt başkasına şahitlik yani ikrar ve itiraf demektir.”⁸³

وَأَخْرَجُوا بِدُئُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

“Bir başka grup iyi işe bir de kötü iş karıştırmış olarak sonra günahlarını itiraf etmişlerdir. Umulur ki Allah onların tövbesini kabul eder. Şüphesiz Allah çok esirgeyici, çok bağışlayıcıdır.”⁸⁴

Bu ayette kişinin sözlü beyanının kendisi için muteber olduğu anlatılmaktadır. Kişinin kendi aleyhine yaptığı şahitlik hüccet kabul edilmiştir.⁸⁵ Bu ve buna benzer başka ayetler ikrar hüccet ve meşru olduğuna delalet eder.

⁸⁰ Nisa, 4/135.

⁸¹ Ali İmran, 3/81.

⁸² Kiyamet, 75/14.

⁸³ Sabunî, Muhammed Ali, *Tefsiri İbn Kesir*, Daru’l-Kur’âni’l-Kerim, 1402/1981, III, 575.

⁸⁴ Tevbe, 9/102.

B. Sünnet

İslam hukukunun ikinci kaynağı sünnettir. Hadis kitaplarında ikrarın hüccet olduğuna dair amelî veya takriri rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir:

«أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ مِنَ النَّاسِ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ، فَنَادَاهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي زَنَيْتُ، يُرِيدُ نَفْسَهُ، فَأَعْرَضَ عَنْهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَنَحَّى لِشِقِّ وَجْهِهِ الَّذِي أَعْرَضَ قَبْلَهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي زَنَيْتُ، فَأَعْرَضَ عَنْهُ، فَجَاءَ لِشِقِّ وَجْهِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِي أَعْرَضَ عَنْهُ، فَلَمَّا شَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ، دَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «أَبِكَ جُنُونٌ» قَالَ: لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ: «أَحْصَنْتَ» قَالَ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «أَذْهَبُوا بِهِ فَارْجُمُوهُ».

Hız. Peygamber (s.a.s.) Mescitte iken bir müslüman yanına geldi ve ona şöyle seslendi: “*Ey Allah'ın Resûlü! Ben zina yaptım.*” Hız. Peygamber (s.a.s.) yüzünü ondan çevirdi. Bu sefer o kişi Hız. Peygamber'in (s.a.s.) yüzünü döndürdüğü tarafa geçip yine: “*Ey Allah'ın Resulü! Ben zina ettim*” dedi. Hız. Peygamber (s.a.s.) yüzünü yine çevirdi. Nihayet bu adam zina itirafını dört kere tekrarladı. Bu şekilde aleyhine dört kere şahitlik edince Hız. Peygamber (s.a.s.) onu çağırıp: “*Aklında bir hastalık var mı?*” diye sordu. O kişi “Hayır” dedi. Hız. Peygamber: “*Başından evlilik geçti mi?*” diye sordu. O kişi: “*Evet*” dedi. Bunun üzerine Hız. Peygamber (s.a.s.) oradakilere: “*Bunu götürünüz ve recmediniz*” emrini verdi.⁸⁶

«ثُمَّ جَاءَتْهُ امْرَأَةٌ مِنْ غَامِدٍ مِنَ الْأُرْدِ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، طَهَّرْنِي، فَقَالَ: «وَيَحْكُ ارْجِعِي فَاسْتَغْفِرِي اللَّهَ وَتُوبِي إِلَيْهِ» فَقَالَتْ: أَرَأَيْكَ تُرِيدُ أَنْ تُرَدِّدَنِي كَمَا رَدَّدْتَ مَاعِزَ بْنَ مَالِكٍ، قَالَ: «وَمَا ذَاكَ؟» قَالَتْ: إِنَّهَا حُبْلَى مِنَ الرَّثَى، فَقَالَ: «أَنْتِ؟» قَالَتْ: نَعَمْ، فَقَالَ لَهَا: «حَتَّى تَصْعِي مَا فِي بَطْنِكَ»، قَالَ: فَكَفَّلَهَا رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ حَتَّى وَصَعَتْ، قَالَ: فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «قَدْ وَصَعَتْ الْغَامِدِيَّةُ»، فَقَالَ: «إِذَا لَا نَرُجُمُهَا وَنَدَعُ وَلَدَهَا صَغِيرًا لَيْسَ لَهُ مَنْ يُرْضِعُهُ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ: إِلَيَّ رِضَاعُهُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، قَالَ: فَرَجَمَهُ».

Ezd kabilesinin Gâmid kolundan bir kadın geldi ve “*Ey Allah'ın elçisi! Beni temizle*” dedi. Hız. Peygamber (s.a.s.) “*Yazıklar olsun sana. Çık git, Allah'a tövbe ve istiğfar et*” buyurdu. Kadın, “*Beni, Mâiz'i çevirdiğin gibi geri çevirmek istiyorsun*”

⁸⁵ Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er- Râzî, *Ahkâmu'l-Kuran*, Beyrut 1405/1985, V, 370.

⁸⁶ Buhârî, “Hudud”, 30, (nr. 6825).

dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) “*Sana ne oldu?*” diye sordu. Kadın kendisinin zinadan gebe olduğunu söyledi. Bunun üzerine “*Sen mi?*” buyurdu. Kadın “*Evet*” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) “*Doğuruncaya kadar git*” buyurdu. Kadının bu arada geçimini Ensar’dan bir adam üstlendi. Daha sonra Hz. Peygamber’e (s.a.s.) gelerek; “*Gâmidli kadın doğurdu*” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) “*Çocuğun büyüyünceye kadar git*” buyurdu. Ama çocuğun bakımını Ensar’dan birisi üzerine alınca kadın recmedildi”.⁸⁷

İkrarın bir ispat vasıtası olduğunu gösteren yukarıdaki hadislerle ek başka hadisler de bulunmaktadır. Burada zikredilmeyen diğer hadisler ikrarın şüphe ile düşürülen hadlerde şerî bir ispat vasıtası olarak zikredilir. Bu nedenle medenî ve aile hukukunda rahatlıkla ispat vasıtası olarak kabul edilebilir.⁸⁸

C. İcma

Hz. Peygamber döneminden itibaren günümüze kadar tüm İslam ümmeti, ittifak halinde ikrarı bir ispat vasıtası olarak görmektedir. İkrar iftira ve şüpheli ortadan kaldıran bir tür ihbârdır. Akıllı ve bilgili insan kendi aleyhine yalan uydurmaz. İslam hukuk bilginleri ikrar ve şahitliği birbiriyle karşılaştırarak suçun ispatında ikrara öncelik tanımışlardır. Şahitlikte yalan ve doğru ihtimali olmasına rağmen bir ispat vasıtası olarak kabul edilmiştir. Böylece ikrarda yalan ihtimali olmadığı için bir ispat vasıtası olması daha doğaldır. Davalı ikrar ettiğinde şahitliğe gerek yoktur.⁸⁹

VI. İKRARIN RÜKÜNLERİ VE ŞARTLARI

A. Rükünleri

İkrarın rükünleri ile ilgili fakihler iki farklı görüş ortaya koymuşlardır. Her iki görüşün temelinde rükün kavramının tanımındaki farklılık yatmaktadır.⁹⁰ Hanefîler ikrarın tek rükünü olduğu, bunun da ikrarın sıygası (sarih, delalet ve işaretle lafzın

⁸⁷ Müslim, Ebü'l-Hasan Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahihu'l-Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî, (nşr. Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut ts.), “Hudud”, 5, (nr. 1695).

⁸⁸ Abidî, *Dava ve Vesail-i İsbat*, I, 277.

⁸⁹ Zuhaylî, *Vesâilü'l-İsbât*, I, 236.

⁹⁰ Behnesî, Ahmed Fethî el- Cerâimü fi'l-fkhi- İslâmî, Dâru'ş-şuruk, 1402, 161.

manaya delaleti) olduğu görüşündedirler. Rükünü şöyle tanımlarlar: “Bir şeyin varlığının ona bağlı olması ve onun mahiyetinden bir parça olmasıdır”.⁹¹

Cumhur-ı fukaha ikrarın dört rükünü olduğu kanaatindedirler. Bunlar şöyledir:

- 1- Mukırr: İkrar eden kimse demektir.
- 2- Mukarrun leh: Lehine ikrar edilen kimse demektir.
- 3- Mukarrun bih: İkrar konusu.
- 4- İkrar Sıyası: İkrar lafzı yani ikrarın sarfedildiği lafız demektir.

Cumhur rükünü şöyle tanımlamıştır: Bir şeyin ister bir cüzü veya ayrılmaz parçası olsun, kemali ve tam olması ona bağlı olan şeye rükün denir. Bu tanıma göre Hanefî fakihler ve cumhur arasındaki fikir ayrılığı şeklidir. Çünkü sıyga mukırr, mukarrun leh ve mukarrun bih'in olmasını gerektirir.⁹² Bu rükünlerle meydana gelen ikrarın hukuken muteber sayılması için söz konusu rükünlerin birtakım şartları taşıması gerekir. Aşağıda bu şartları kısaca anlatacağız.

B. Şartları

İkrarın çok sayıda şartları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları mukırr, bazıları mukarrun leh, mukarrun bih ve diğer bazıları ise ikrar sıygasıyla alakalıdır. Burada en önemler şartlar hakkında bilgi verilecektir:

1- Mukırr İle İlgili Şartlar

Mukırr lafzı ikrar mastarının ism-i failidir. Sözlükte ikrar eden demektir. Istilahta ise kendi üzerinde başkasının hakkının olduğunun beyan ve kabul edilmesine ikrar denir.⁹³ İkrar eden ikrarın en önemli rükünlerindedir. Sahih bir ikrar için mukırrın taşıması gereken birtakım şartlar vardır. Burada en önemli şartlar hakkında bilgi verilecektir.

a) Akil Olması

⁹¹ Kâsânî, *Bedâ'i 'u 'ş-şanâ'i*, VII, 207, 208.

⁹² el-Habîb bin Tâhir, *el-Fıkhü'l-Mâlikî ve Edilletuhu*, Beyrut, 2007, VI, 63; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, III, 238; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, V, 65.

⁹³ Zuhaylî, *Vesâilü'l-isbât*, I, 238.

İkrarın hukuki sonuç doğurması veya hüküm ifade etmesi için mukırrın âkil olması gerekir. Akıl sözlükte masdar olarak “menetmek, engellemek, alıkoymak, bağlamak” gibi anlamlara gelmektedir.⁹⁴ Terim olarak ise “Akıl, kişinin davranış ve eylemlerini, kendi işlerini dengeli bir şekilde düzenleyebileceği entelektüel bir güçtür.”⁹⁵ Diğer bir ifadeyle “Akıl, nuru ve aydınlığı ile insanın işinin başlangıcı ve bitişini hislerinin çalıştığı kadarıyla anlayabilmesini sağlayan bir nesnedir.”⁹⁶ Bu anlatılanlara göre gayri mümeyyiz çocuk, deli, uyuyan kimsenin ikrarı, hata ile yapılmış ikrar ve mübah yollarla sarhoş olan kimsenin ikrarı herhangi bir hüküm doğurmaz.⁹⁷

b) Bâliğ Olması

Bulûğ sözlükte “ulaşmak, ulaştırmak” demektir. Bir hukuk terimi olarak bulûğ kişinin genellikle şahsiyetinin şekillendiği belli bir yaşa erişmesini, ruh ve cisim olarak kâmil bir insan olmasını ifade eder. Bulûğ yaşında reşit olmasıyla da mahcur olmaktan çıkarak, malî haklar hususunda bağımsızca tasarruf edebilir.⁹⁸ Bulûğ ya hakiki ya hükmi olur. Hakiki bulûğ alametler ile, hükmi bulûğ yaş ile olur. Alametler de üzerinde ittifak edilenler ve ihtilaf edilenler diye ikiye ayrılır. İttifak edilen alametlerin inzal, hayız, ihtilam, doğum ve hamile bırakmaktır. Alametlerden bazıları, inzal ihtilam gibi erkek ve kız arasında ortak bir dorumdur, bazıları ise erkek ve kıza mahsus olan alametlerdir. Hamile bırakmak, erkeğe mehsus, hamile kalmak ve hayız görmek kıza mahsus alametlerdir.⁹⁹ Bu alametler, erkekler en az 12 yaşına, kızlar ise 9 yaşına girdiğinde ortaya çıkar. Yani eğer kişi bulûğ yaşının en alt sınırı olan 12 (erkeklerde) ve 9 (kızlarda) yaşına girmeden önce bulûğa girdiğini iddia ederse hukuken geçersiz sayılır. Bazen ise kişi bulûğ yaşına gelmesine rağmen kendisinde bulûğ alametleri görünmeyebilir. Bu durumdaki kişiler için âlimler hükmen bulûğ yaşı tayin etmişlerdir.

⁹⁴ Hayri bolay, Süleyman, “Akıl”, *DİA*, İstanbul, 1989, II, 246.

⁹⁵ “Mefhum-ı ehliyet der hukuk-ı medenî”, *Mecelle-i Adalet*, sy. 81, Akreb 1388/Ekim 2009, 132.

⁹⁶ Abidî, *Dava ve vesail-i isbat*, I, 282.

⁹⁷ Kâsânî, *Bedâ’i ‘u ‘ş-şanâ’i*, VII, 222; Şirbinî, *Muğni ‘l-Muhtac*, III, 271; Remlî, *Nihâyetü ‘l-muhtâc*, V, 65; Zeylâ’î, *Tebyînu ‘l-Hakâik*, V, 3.

⁹⁸ Bardakoğlu, Ali, “Buluğ”, *DİA*, İstanbul, 1992, VI, 413.

⁹⁹ Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Çocuk*, Tekin kitabevi, 2 Bsk., Konya 2015, 32.

Cumhur ulema, bulûğ alametleri ortaya çıkmayan kimseler için rüşd yaşının başlangıcını erkeklerde 12 yaş, kızlarda 9 yaş, son sınır olarak ise her iki cins için 15 yaşını bulûğ alameti yaşı olarak tayin etmişlerdir. Ebu Hanife ise, erkekler için bulûğ yaşının 18, kızlar için 17 olduğunu belirtmiştir. Bu yaşları dolduran kimselerde bulûğ alametleri görünmüyorsa hükmen baliğ kabul edilirler.¹⁰⁰ Mukırr, ister fiilen ister hükmen olsun baliğ olması şarttır. Velisinin muvafakatı (icazet) olsa dahi bulûğ yaşına girmeyen kimsenin ikrarı sahih değildir. Çünkü o ehliyetin gerektiği şartı barındırmamaktadır. İcazet ise batıl ile yan yana gelmez.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

«رَفَعَ الْقَلَمَ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ، وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ».

“Şu üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: İyileşinceye kadar akıl hastası olan deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan, bulûğ çağına erinceye kadar çocuktan”.¹⁰¹

Hanefî fakihlere göre kendisine ticaret için mücade edilen mümeyyiz çocuk, izin verilen işlerinde baliğ hükmünde olup ikrar söz konusu tasarruflarında geçerlidir. Hadler, kısas gibi suçlarda çocuk, ister mümeyyiz olsa da olmasa da, cezaî sorumluluğu olmadığı için ikrarı muterber sayılmaz.¹⁰²

Sefih,¹⁰³ müflis¹⁰⁴ gibi hacr¹⁰⁵ hükmü altındaki kimselerin ikrarı ile ilgili fakihler arasında ihtilaf vardır. Hanefîler, baliğ kimsenin hacr hükmü altında olduğunu kabul etmemektedirler. Mahcûrun tüm tasarruflarını reşid kişi gibi kabul etmektedirler. Ama cumhur ve sahibeyne göre “mahcur kimsenin kendi malı ile ilgili sözlü tasarruflarında kısıtlıdır ve mahcur oldukları için sözlü tasarrufları muteber

¹⁰⁰ Abidî, *Dava ve vesail-i isbat*, I, 282.

¹⁰¹ Ebu Davud, “Hudud”, 16, (nr. 4403).

¹⁰² İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim, *el Eşbah ve'n-nazair*, Dımsak 1403/1983, 142.

¹⁰³ **Sefih:** Akli melekleri yerinde olmakla beraber, kişiyi aklın ve şer’i esasların gereğine aykırı tarzda davranmaya yönlendiren ârizî bir tedbirsizlik halidir (Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, İstanbul 2006, 31).

¹⁰⁴ **Müflis:** Borcu mal varlığından fazla olan ve borcunu ödemeye yeterli olmayan, hâkim tarafından alacakların haklarının korunması için malî tasarruflardan men ettiği kimsedir (Atar, Fahrettin, “İflas”, *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 509-512).

¹⁰⁵ **Hacr altındaki kişi:** Malî tasarruflardan men edilen ehliyetsiz ve eksik ehliyetli kimsedir. Hanefîlerin ifadesiyle sözlü tasarruflardan yasaklanan mahcûr sadece sözlü tasarruflarının hukukî bir sonucu bulunmayıp muteber değildir (Apaydın, H. Yunus, “Hacr”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 523).

değildir.¹⁰⁶ Sahibeyne göre sefih, mahcur ve matuhun¹⁰⁷ tasarrufları, mümeyyiz çocuğun tasarrufları gibidir. Ancak aralarındaki fark sefihin velisi kadı (hâkim)dir. Bu nedenle mümeyyiz küçük çocuk kendisine yetki verilen alışveriş, ticarî faaliyetler, vedia, gasp ve ariyet gibi ticarî ihtiyaçlar konularında bir mal ikrarında bulunursa geçerlidir. Çünkü bu konularda mümeyyiz küçük çocuk balığ gibidir. Eğer ikrarı bu konularda geçersiz olsaydı, onlarla ticarî muameleler yapılmazdı. Mesela kedisine izin verilmiş mümeyyiz küçük bir malı başkasına sattığında veya parasını aldığında veya başkasının malını gaspettiğinde ikrarı sahihtir. Ama eğer mümeyyiz küçük çocuğun ikrarı malın mal ile mübadelesi gibi malî konularla ilgili bir ticarî faaliyet olmayıp sadece zararına olan tasarruflarla ilgili ise velisi izin vermiş olsa da ikrarı geçersizdir.¹⁰⁸ Mahcur sayılan müflisin mal ile ilgili ikrarı hacr hükmü sürdüğü müddetçe mevkuftur. Hacr hükmünden çıktığı zaman, hacr altındaki ikrarından mesul sayılır ve ikrar ettiği şeyi teslim etmekle mükelleftir. Nitekim *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye* şöyle hükmeder: “Mani zail olunca memnu avdet eder.”¹⁰⁹ Sefih ve müflisin hadler, kısas vesaire cezalar ve dolaylı malî sonuç doğuran nikâh, talak gibi konularda yaptığı ikrarları geçerlidir.¹¹⁰

c) Mukırrın Özgür İradeye Sahip Olması

Rıza ve özgür irade tüm şerî tasarrufların sıhhat şartlarından olup ikrar da bundan müstesna değildir. Bu nedenle kişinin her türlü baskı ve şiddetle ikrara zorlanması yasaktır. İkrâh (cebir altında) yoluyla elde edilen ikrar her türlü şerî ve hukukî itibardan yoksundur.¹¹¹ Zira bu durumda ikrarın hakikati beyan etmeyeceği açıktır. Şu halde herhangi bir suçla itham olunan kimseye ikrah kullanarak suç u ettirilirse, bu ikrar mutaber olmaz.¹¹² Nitekim İbn Abbas’tan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

¹⁰⁶ Bilmen, *Kamûs*, VII, 273; *Mecelle*, md. 994.

¹⁰⁷ **Ma’tuh:** Yani akli zayıflamak, eksilmek demektir. İnsanda hukuki tasarruflarına belirki kısıtlamalar getiren bir ahliyet arızasıdır (Gözübenli, Beşir, “Ateh”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 51).

¹⁰⁸ Zeyla’i, *Tebyînu’l-Hakâik*, V, 3; Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-hükkâm şerhu Mecelleti’l-ahkâm*, dar’l-celil, 1411/1911, II, 714; Apaydın, H. Yunus, “Hacr”, *DİA*, XVI, 516.

¹⁰⁹ *Mecelle*, md. 24.

¹¹⁰ *Mecelle*, md. 1002; Bilmen, *Kamûs*, VII, 291; Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, 96.

¹¹¹ İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 109; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-şanâ’i*, VII, 223; Şirbinî, *Muğni’l-Muhtac*, III, 272; Bilmen, *Kamûs*, VII, 43.

¹¹² Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-şanâ’i*, VII, 223; İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 271.

«تَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ، وَالنَّسْيَانَ، وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ»

“Allah ümmetinden hata, unutmama, zorlama ile işlenen fiillerden sorumluluğu kaldırmıştır.”¹¹³

d) Mukırrın Kastı

İkrarı yapan kimsenin, ikrarı kastı ile dile getirmiş olması gerekir. Kararlı olmayan kimsenin örneğin sarhoş (mübah yollardan sarhoş olan), uykulu kişi (doğal ya da sunî), deli (daimi veya geçici), hatalı olan, şakacının ikrarı sahih değildir.¹¹⁴ Sarhoş ile ilgili “kafasına eseni dile getiren kimsedir” denir, yani sarhoşluk akli örter ancak delilik (cünûn) akli yok eder. Bu nedenle sarhoşun ikrarının dikkate alınmaması aklının tam olarak yok olmasından değildir. Tam aksine ikrar ettikleriyle ilgili şüphenin varlığıdır. Haddi düşüren şüphe, sarhoşun ikrarını da düşürür. Aynı şekilde sunî uykuya dalan kimsenin de (uyutulan kimsenin de) yaptığı ikrarında kastı yoktur, yani bilerek ikrar etmemektedir. Bu durumdaki kimseden itiraf alınması için uyutulmuş veya hipnoz edilmiştir. Diğer bir ifadeyle kişinin bilinci uyutulmayarak itiraf alınır. Şeriat ve hukuk açısından bu durumda alınan ikrarın hiçbir hukukî sonucu bulunmamaktadır.¹¹⁵

e) Mukırrın Malum Olması

Mukırrın biliniyor ve tanıyor olması gerekmektedir. Eğer bir grup veya iki kişi “birimiz Ahmed’e borçluyuz” derse, bu ikrar geçersizdir. Çünkü eğer ikrar eden meçhul ise, bu durumdaki ikrar hukuken geçersizdir. Diğer bir örnek olarak, bir grup insandan biri “birimiz Ahmed’in borçlusuyuz” derse, bu ikrar da geçersizdir. Hiçbiri borcu ödemekle mükellef değildir. Çünkü ikrar eden, lehine ikrar edilen kimsenin borcunu talep etme gücünü yok eder. Bu ikrar faydasız bir ikrardır. Bu nedenle hiçbir hukukî sonuç doğurmaz.¹¹⁶

¹¹³ Hakim, Ebu Abdullah, Muhammed b. Ahmed, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, (nşr. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Bsk., Beyrut, 1411/1990), II, 216, (nr. 2801).

¹¹⁴ İbn Ferhûn, İbrahim b. Ali b. Muhammed, Burhanuddin el-Ya'murî, *Tabsiratü'l-hükkam fi usûli'l-akziyye ve menâhici'l-ahkam*, nşr. Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezher, 1. Bsk., 1406/1986, II, 53; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i'*, VII, 223; İbn Kudame, *el-Muğni*, 1403/1983, V, 109.

¹¹⁵ Abidî, *Dava ve vesail-i isbat*, I, 284.

¹¹⁶ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslamî ve edilletuhu*, Dâru'l-Fıkr, Dımaşk ts., VIII, 6097; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i'*, VII, 223; Bilmen, *Kamûs*, VII, 43.

f) Mukırrın İtham Altında Olmaması

İkrar edenin ikrarı ile ilgili olarak töhmet altında olmaması gerekir. Çünkü itham altında olmak ikrara zarar verir. Zira ikrar gerçekte şahitlik olup, itham altında olan kimsenin şahitliği geçerli değildir. Nitekim daha önce de belirttik. Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ ۚ

*“Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine de olsa adaletten asla ayrılmayın”.*¹¹⁷

Bu nedenle, nasıl ki şahitliği ile ilgili birtakım ithamlar bulunan kimsenin şahitliği kabul edilmiyorsa, aynı şekilde itham altında olan kimsenin ikrarı da kabul edilmemektedir.¹¹⁸ Mesela ölüm hastalığına yakalanan kişi, tüm mal varlığını akrabalarından birine ikrar ederse veya hacr altındaki müflisin borcu tüm mal varlığını kapsadığı halde akrabalarından birinin lehine ikrarda bulunursa, böyle bir ikrar ithamdan uzak olmadığı için muteber değildir.¹¹⁹ Başkasına zarar verme kastı bulunan bu tür ikrarlar yasaklanmıştır. Alacaklıların zararına yapılacak ikrarlarda, alacaklıların haklarının korunması için böyle bir ikrar alacaklıların onayı ile geçerlilik kazanır. Fakat ceza hukuku meseleleri ile ilgili ikrarda herhangi bir engelleme bulunmamaktadır. Bu durumdaki ikrar hiçbir kimsenin onayı olmaksızın geçerli sayılır.¹²⁰

g) Zahirî Durumun Şer’an ve Aklen Mukırrı Yalanlamaması: İkrarın şartlarından biri de, söz konusu ikrarın şer’an ve aklen doğrulanmasının mümkün olması gerekir. Mesela cismi (bedeni) baliğ olduğunu göstermeyen kimse baliğ olduğunu ikrar ederse, baliğ olduğuna hükmedilmez, ikrarı da sahih değildir. Diğer bir örnek ise, kişi başkasına bir malı ibra ederse, lehine ibra (ikrar) edilen kimse ise ibra edilen malın hâlâ kendi zimmetinde olduğunu ikrar söylerse, bu ikrar geçersizdir. Çünkü şeriat bunu yalanlar. Bir başka örnek de, bir erkek, kız kardeşinin

¹¹⁷ Nisa, 4/135.

¹¹⁸ Kâsânî, *Bedâ’i ‘u’s-şanâ’i*, VII, 223; Zuhaylî, *el-Fıkhu’l-İslamî ve Edilletuhu*, VIII, 6097.

¹¹⁹ Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, 96.

¹²⁰ Ziraat ve Hacîzâde, *Edille-i İsbat Dava*, 149.

babalarından kalan mirasta payının %50 olduğunu ikrar ederse, bu ikrar geçersizdir. Çünkü şeriat, kızın mirastaki payının erkeğin payının yarısı olduğunu belirlemiştir.¹²¹

2- Mukarrun Leh İle İlgili Şartlar

Mukarrun leh sözlükte lehine ikrar edilen kişi demektir. İstılahta ise kendi lehine ikrar edilen şahsı ifade eder. Diğer bir ifadeyle mukarrun bihin sahibidir.¹²²

Gerçi ikrar tek taraflı bir eylem olup, ikrar eden tarafından yapılır ve diğer bir kimsenin iradesinin rolü yoktur. Ama fayda ve sonuçları diğer kişileri ilgilendirir ki buna ıstılahta mukarrun leh denir. Bu nedenle ikrarın rükünlerinden biri de mukarrun lehtir. Çünkü mukarrun leh olmadan ikrar gerçekleşmez. Mukarrun lehin şu aşağıdaki şartları taşıması gerekmektedir:

a) Mukarrun Leh Malum Olması: Lehine ikrar edilen kimse malum ve muayyen olması gerekir. Çünkü lehine ikrar edilen kimsenin belli olmaması, ikrar edenin ikrarı üzerine herhangi bir sonuç doğurmaz. Mesela kişi alacaklının (dâin) ismini zikretmeden 1000 dirhem borçlu olduğunu ikrar ederse, bu ikrarı geçersizdir.¹²³ Bazı hukuçulara göre lehine ikrar edilen kimse tamamen meçhûl ise ikrar hiçbir sonuç doğurmaz. Bu tarz bilinmezliğe cehalet-i fâhişe denir. Mesela bir topluluktaki bir kişinin lehine ikrar etmek buna örnek teşkil eder. Eğer toplam iki kişiden bir kişinin lehine ikrar yapılırsa bu ikrar sahihtir. Buradaki bilinmezliğe cehalet-i yesîre denir. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*'nin 1578. maddesinde bu hususa şöyle yer verilmiştir: “Mukarrun lehin cehalet-i fâhişe ile meçhul olmaması şarttır. Amma cehalet-i yesîre ikrarın sıhhatine mani olmaz.”¹²⁴

b) Mukarrun Leh İkrar edeni Redetmemesi: Bu şartın anlamı, mukarrun lehin ikrar edeni yalanlamaması demektir. Çünkü lehine ikrar edilen kimsenin ikrarı yalanlaması ikrarı batıl kılar. Yani ikrar mukarrun lehin doğrulamasına mevkuf değildir. Ama eğer ikrar edenin ikrarını yalanlar veya redderse, bu durumda mukarrun ikrarı batıldır. Çünkü hiçbir şey, lehine ikrar edenin iradesi ve isteği

¹²¹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, IV, 94; Bilmen, *Kamûs*, VIII, 43; Zuhaylî, *Vesailü isbat*, I, 223.

¹²² Zuhaylî, *Vesailü isbat*, I, 238.

¹²³ Abidî, *Dava ve vesail-i isbat*, I, 286.

¹²⁴ Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, s. 77; Ziraat ve Hacîzâde, *Edille-i İsbat Dava*, 159; Özcan, Aişe, *Dürerül-Hükkam'ın İkrar Bölümünün Latinizesi ve Kaynak Tespiti*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2008, 29-35.

olmadan zorla onun mülkiyetine girmez. Lehine ikrar edilen kimse yalanlamadan sonra ikrarı kabul ettiğinde ise bu kabul merdud ve batıldır.¹²⁵

c) Mukarrun Lehine Temlik Ehliyeti: Bu şartın anlamı lehine ikrar edilen kimsenin temlik ehliyetine sahip olması gerektiğidir. Çünkü ikrar edenin ikrarı ile lehine ikrar edilen kimse yeni bir hakka sahip olmuş olur. Bu nedenle lehine ikrar edilen ister hakikî şahıs isterse hükmî şahıs olsun temlik ehliyetine sahip olması gerekir. Böylece hayvanlar ve cansız varlıklar lehine yapılan ikrar geçersizdir. Çünkü bu varlıklar İslam hukuku açısından bir şeye malik olma ehliyetine sahip değildirler.¹²⁶

Lehine ikrar edilen kimsenin âkil ve baliğ olma şartı bulunmadığı için gayri mümeyyiz çocuk, deli, ana karnındaki cenin lehine yapılan ikrar sahih kabul edilir. İkrar eden ise yaptığı ikrarın gereğini yapmakla yükümlü olup, mukarrun bihi lehine teslim eder. Cenin lehine ikrarda ise, bu ikrarın miras ve vasiyet gibi mantıklı bir sebebe bitişik olup olmaması hususunda âlimler arasında ihtilaf bulunmaktadır.¹²⁷

3- Mukarrun Bih İle İlgili Şartlar

Mukarrun bih sözlükte ikrar olunan şey anlamına gelir. İstılahta ise mukarrun bih, ikrar edenin haber verdiği bir hakkı ifade eder.¹²⁸ Bu hak, şüf'a, hidâne, velâyet, evlilik ve kısas gibi kişi için sabit olan hakları veya deyn, ayn, irtifak hakları, kısası affetme, ibra ve talak gibi kişiden sakıt olan hakları kapsamaktadır. Böylece mukarrun bih bazen mal (ayn veya deyn), bazı ise suç ve bazı durumlarda ise haktır.¹²⁹

Mukarrun bih, ikrar eden ve lehine ikrar edilen kimsenin taşıdığı şartlarda benzer bazı şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar şöyledir:

a) Hukuken Temlik Edilebilen Bir Mal Olması/ Mütakavim Olması:

Mukarrun bihin, şeran lehine ikrar edilen tarafından talep edildiğinde caiz bir şey

¹²⁵ Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik*, V, 3; Zuhaylî, *Vesailü isbat*, I, 250; Bilmen, *Kamûs*, VIII, 45. Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, s. 77; Abidî, *Dava ve vesail-i isbat*, I, 286.

¹²⁶ İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 275; Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, III, 273; Bilmen, *Kamûs*, VIII, 47.

¹²⁷ Kâsânî, *Bedâ'i u's-sanâ'i*, VII, 223; Bilmen, *Kamûs*, VII, 45. Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, 121.

¹²⁸ Zuhaylî, *Vesailü isbat*, I, 238.

¹²⁹ Abidî, *Dava ve vesail-i isbat*, I, 272.

olması ve şeriat tarafından temlik edilebilen ve mütekavvim mallardan olması gerekir. Talep edilebilir olması irtifak haklarındaki gibi açık olması gerekir. Bu nedenle mukarrun bihin şeriat açısından talep edilmesi ve teslimi muhal olmayan veya mütekavvim mallardan değilse buna itibar edilmez ve ikrar batıl olur. Mesela Cavid derse ki nehrin kumları Mahmud’undur. Veya lehine ikrar edilen, kimse ikrar edenden faiz mahiyetindeki bir para talep ederse ya da içki parası gibi mütekavvim olmayan vesaire malları isterse, bu tarz talepler ve ikrarların hiçbir hukukî sonucu bulunmamaktadır.¹³⁰

İkrar konusunun (mukarrun bihin) malum olması şart değildir.¹³¹ *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*’nin 1579. maddesinde bu hususa şöyle yer verilmiştir: “Mâ’lûmu ikrar sahih olduğu gibi meçhulu ikrar dahi sahih olur. Fakat bey’ ve icâre gibi ma’a’l cehâle sahih olmayan ukudda mukarrun bihin meçhul olması ikrarın sıhhatine mani’dir.”¹³² Nitekim bir kimse “ben filan âdemin malını çaldım yahut gaspettim dese veya Ahmed’in bende bir emaneti veya hakkı vardır” derse ikrarı sahih olup çalınan mal, gaspedilen şeyi veya meçhul emaneti beyan ve ta’yin etmek üzere kendisine cebr olunur. Ancak bey ve icare gibi akit konusunun meçhul olmasıyla sahih olmayan şeylerde ikrar sahih değildir. Çünkü bu tür muamelelerde akit konusunun (mukarrun bih) malum olması gerekir. Böylece kişi “falanca bir şey satın aldım veya kiraya verdim yahut sattım” derse, bu ikrar geçerli değildir. İkrar eden akdin konusunu (mukarrun bihi) beyan etmeye icbar edilmez. Ancak, eğer ikrar eden ikrarının sebebini cehaletle geçerli olan tasarruflara nispet ederse veya hiçbir sebep söylemezse, bu ikrarına itibar edilir. Mukarrun ise, hapsedilerek ikrar konusu açıklamaya mecbur edilir.¹³³

b) Mukarrun bihe Başkasının Hakkı Tealluk Etmemelidir: Çünkü başkasına ait bir hak koruma altındadır. Başkasına ait bir hakkı alma ve sahibinin rızası dışında ortadan kaldırmak ve yok saymak caiz değildir. Zira bu, başkasına

¹³⁰ Şirbinî, *Muğni’l-muhtac*, III, 247; Zuhaylî, *Vesailü isbat*, I, 250; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, V, 87.

¹³¹ İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 313; Şirbinî, *Muğni’l-muhtac*, II, 247; Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, 81.

¹³² *Mecelle*, md. 1079.

¹³³ Zeyla’î, *Tebyînu’l-Hakâik*, V, 4; Zuhaylî, *Vesailü isbat*, I, 250; Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-hükkâm*, IV, 98; Bilmen, *Kamûs*, VIII, 44; Feride Kadirî, *Edille-yi isbat deâvî-yi medenî ve cezaî der nizâm-ı hukukî-yi Afganistan*, Kış 1396/2017, 51; Özcan, *Dürerül-Hükkâm’ın İkrar Bölümünün Latinizesi ve Kaynak Tespiti*, 42.

zarar vermek demektir. Hâlbuki ikrar sadece ikrar eden kimse aleyhinde olmalıdır. Bu sebeple eğer ikrar konusu üçüncü bir kişinin zararına ise, ikrar konusu dışındadır. Lehine ikrar edilen kimse için ancak üçüncü kişinin onaylaması ikrarın geçerliliğine delil teşkil eder. Mesela; ölüm hastalığındaki kişi varislerinden birinin lehine borç ikrarında bulunduğu, kalan varisler buna izin verirlerse ikrar geçerlidir. İzin vermezlerse batıldır. Çünkü bu başkasına zarar vermek için yapılan vasiyet gibidir. Gerçi bazı mezhep müçtehitleri bu konuyla ilgili ihtilaf ederek sağlıklı insan ve ölüm hastalığındaki insan arasında herhangi bir fark gözetmemişlerdir.¹³⁴ Bunu daha sonra ölüm hastalığındaki kimsenin ikrarı başlığı altında inceleyeceğiz.

4- İkrarın Sîygasıyla İlgili Şartlar

Sıyga yani lafz, lafza delalet eden şey veya kişinin kendisi aleyhine bir hakkın ispatı için kullandığı lafz veya lafza delalet eden şeye denir.¹³⁵

Bu nedenle lafz veya işaret, yazı ve delalet gibi örfte beyan türü olarak kabul edilen lafz hükmündeki herhangi bir sıyga ile dile getirilen ikrar geçerlidir.¹³⁶ Bunlar hakkında ikrarın türleri başlığı altında ileride bilgi verilecektir. İkrarı dile getirme vesilesi veya sîyganın aşağıdaki şartları taşıması gerekir:

a) İkrar Sîygasının Kesin Olması (Cezm) ve Şarta Bağlı Olmaması: İkrar aslında bir ihbâr yani bilgilendirme veya haber vermedir. İkrar hakikatın zuhuru ve keşfidir. Bu nedenle ikrarın gelecek zamana ve şarta taliki, mümkün olsun veya olmasın, sahih değildir. Buna göre “inşallah” lafzıyla ikrarda bulunmak geçerli değildir. Mesela kişinin “falanca gelirse şu kadar borçluyum” demesi geçersiz bir ikrardır. Çünkü ikrarda şart ve muhayyerliğe yer yoktur. Zira muhayyerliğin caiz olması yetkinin feshedilmesine dayanır. Mukarrun bihin vücup sîygasının hükmü ikrar eden üzerinde olup, fesih ihtimali taşımamaktadır.¹³⁷

Eğer ikrar eden ikrarını gerçekleşmesi kesin olan bir şeye bağlarsa, örneğin “ölümümden sonra şu miktardaki para senindir” derse, bu ikrar kesinlik (müncez) ifade edip talik değildir. Çünkü ölüm mutlaka gerçekleşir. Varislerin inkâr etmemesi

¹³⁴ Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, III, 271; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî*, VIII, 6102; Bilmen, *Kamûs*, VIII, 46.

¹³⁵ Zuhaylî, *Vesailü isbat*, I, 138.

¹³⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve edilletuhu*, VIII, 6091-6098.

¹³⁷ Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik*, V, 12, 13; Zuhaylî, *Vesailü isbat*, I, 251.

için şahit tutabilir. Diğer bir örnek ise, kişi “11 mart ayının başından itibaren sana şu miktarda borçluyumd” derse, bu ikrar lehine ikrar edilenin onayı ile müeccel deyne hamledilir ve belirlenen süre içinde ödenir. Lehine ikrar eden kimse, deynin muaccel olduğunu iddia ettiğinde yemin etmesiyle sözüne itibar edilir.¹³⁸

a) Allah’ın Haklarında Sıyganın Sarih Olması: Eğer mukarrun bih (ikrar konusu) zina ikrarı gibi Allah haklarından bir hak ise mahkemede sarih lafızla dile getirilmelidir. Öğrneğin ben zina yaptım veya ben oldurdum, gibi itiraflar. Bu şartta kul haklarıyla ilgili ikrar olunan şeyde (mukarrun bih) riayet edilmez. Çünkü bu haklar şüphe ile de sabit olur ve ikrardan rücû etmesine itibar edilmez.¹³⁹

VII. İKRARIN TÜRLERİ

İkrarın farklı türleri bulunmaktadır. Bu türler hakkında aşağıda bilgi verilecektir:

A. Beyan Şekli Açısından İkrar

İkrar özgür iradenin en bariz örneklerindedir. Gerçek ve zahirî irade ikrarın kimliğini oluşturur. Eğer zahirî irade batınî iradeyle uyumlu ise buna sarih ikrar denir. Ama eğer bu delalet mülazeme şeklinde ise zımnî ikrar denir. Ancak bu mülazemenin muteber olabilmesi için aklî ve örfî olması gerekir. İltizam ifade eden delaletlerin farklı türleri vardır. Bunlar delalet, işaret, sukût ve nükûldür.¹⁴⁰ Burada herbirini kısaca açıklayacağız:

1- Sarih İkrar: Kapalı ifadelerden uzak, açık ve sarih ifadelerle dile getirilen, amacı net olarak ifade eden ikrara sarih ikrar denir. Mesela Ahmed’in Mahmud’a borçlu olduğunu haber vermesi. Burada ikrarın konusu (mukarrun bih) Mahmud’un Ahmed’in üzerindeki hakkının sabit olmasıdır. Ahmed’in bu hakkı ödemesi gerekir. Diğer bir örnek ise, “Mahmud, Ahmed’in bana borcu var” derse, Ahmed de buna karşılık olarak “evet” derse, evet kelimesiyle borcu kendi üzerine sabit kılmış demektir. Buna da sarih ikrar denir. Bu ise, soru cümlesine verilen kabul

¹³⁸ Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-hükkâm*, IV, 109; Zeyla’î, *Tebyînu’l-Hakâik*, V, 16.

¹³⁹ Abidî, *Dava ve vesail-i isbat*, I, 288.

¹⁴⁰ Ziraat ve Hacîzâde, *Edille-i İsbat Dava*, 201.

cevabına benzerdir, sanki cevabı tekrarlamıştır.¹⁴¹ Hadler ve kısas davalarında sarih ikrar şart koşulmuştur. Bu tarz meselelerde ikrarın delaleten ve zımmen olmaması, sarih ve açık lafzlarla dile getirilmiş olması gerekir. Daha önce zikrettiğimiz üzere Maiz b. Malik Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanına gelerek açıkça dört defa “ben zina ettim” şeklinde zina itirafında bulundu. Bu sebeple ikrarı delil olarak kabul edildi ve recim cezası uygulandı.¹⁴²

2- Delaleten İkrar: Bu ikrar türü sarih olmayıp bir grup lafz, ibare ve kelime vasıtasıyla ikrar edenin aleyhine ve başkasının lehine bir hakkın varlığının ikrar edilmesi demektir. Diğer bir ifadeyle, dile getirilen bir grup ifade ve ibarenin dolaylı olarak ikrar edenin aleyhine ve başkasının lehine bir hakkın varlığından haber vermesidir. Mesela, baba çocuk nafakasına ilzam edildiğinde, o da bu sorumluluğu taahhüt ettiğini, ancak malî durumunun yetersizliği sebebiyle nafakayı ödeyemediğini söylerse, nafaka sorumluluğunu kabul etmesi kişinin babalığı yani çocuğunun babası olduğunu kabul ettiğine delalet eder.¹⁴³ Diğer bir örnek ise, davacı borç iddiasında bulunduğu, davalı ise “borcumu ödedim” derse, burada davalı tarafından ifade edilen cümlede onun davacıdan borç aldığı ortaya çıkmaktadır. Yani davalı üzerinde borç sabit olmuş olur. Ödeyip ödemediği beyyine ile ispat edilir.¹⁴⁴ Eğer davacının (alacaklının) iddiasına karşı davalı (borçlu) müphem, kapalı, net olmayan cümleler kullanarak iddianın zamirini bile işaret etmeden “sabret”, “yakında alacaksın” veya “bana bağışla” derse kişinin borçlu olduğuna delalet etmez.¹⁴⁵

3- Yazıyla İkrar: İslam hukukçuları yazı ile yapılan ikrarı sarih ikrar olarak kabul etmişlerdir. Nitekim *Mecelle*'de “Mükâtebe, muhataba gibidir”¹⁴⁶ diğer bir maddede ise “Yazılı ikrar sözlü ikrar gibidir”¹⁴⁷ denilmiştir. “Töhmet altında olmayan, şek ve hile içermeyen belge ve yazıların sağlamlığında bir sorun yoksa

¹⁴¹ Hüseyin Resûlî, *Edille-i isbat-i dava der hukuk-ı Afganistan*, İntişarat-ı Ferhang, Güz 1393/2014, s. 251; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, VII, 207; Bilmen, *Kamûs*, VIII, 40; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve edilletuhu*, VIII, 6091.

¹⁴² Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, VII, 51.

¹⁴³ Resûlî, *Edille-i isbat*, s. 266.

¹⁴⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, VII, 207; Bilmen, *Kamûs*, VIII, 41.

¹⁴⁵ Bilmen, *Kamûs*, VII, 53.

¹⁴⁶ *Mecelle*, md. 69.

¹⁴⁷ *Mecelle*, md. 1606.

ikrar olarak kabul edilir”¹⁴⁸ Bu nedenle davacı, davalının borçlu olduğunu gösteren bir yazıyı belge olarak mahkemeye sunduğunda, hâkim davalıya yazının kendi yazısı olup olmadığını sorar, davalı kendi yazısı olduğunu kabul ederse, borçlu olduğu sabit olur ve borcu ödemekle mükelleftir. Davalı iddia edilen yazıyı inkâr ederse, yazı bilirkişiye incelemesi için verilir. İncelemeler sonucunda yazının davalıya ait olduğu tespit edilirse, bu onun tarafından yapılmış bir itiraf olarak kabul edilir. Borç senedi şahsın kendisi tarafından yazıldıysa veya onu kâtime yazdırdıysa, yazılan mektup resimi örfteki şartlara uygun imzalanıp mühürleniyse sözlü ifade gibi muteberdir.¹⁴⁹ Hadler ve kısas gibi davalarda yazılı ikrar söz konusu davaların şüphe ile düşmesi sebebiyle delil kabul edilmez. Ancak hırsızlık suçunda had uygulanmadığı durumlarda hırsızın çaldığı malı geri ödemesinde yazılı ikrar delil olarak kabul edilir.¹⁵⁰ İkrar edenin ikrarı dikkatsiz ibareler, su üzerine veya havaya yazı yazmak gibi okunmayan yazılarla yapılan ikrar batıl olup hiçbir hukukî sonuç doğurmaz.¹⁵¹ Sarraflar (dövizciler), simsarlar ve satıcıların defterlerindeki kayıtlı yazılar yazılı ikrar olarak kabul edilir. Çünkü bu zümrenin defterlerinde kendi aleyhlerinde bir şeyler yazmaları çok zayıf bir ihtimaldir.¹⁵²

4- İşaretle İkrar

Konuşamayan kimse (dilsiz), maksadını ifade etmek için el, ayak, baş vesaire uzuvlarıyla bilinen ve anlaşılan bir işaretle bulunursa lafızla ikrar gibi muteber sayılır.¹⁵³ Nitekim *Mecelle*'de şöyle denilmiştir: “Dilsizin malum işaretleri, dili ile beyanı gibidir”.¹⁵⁴ Dilsizlik iki çeşittir: 1) Anadan doğma dilsizlik: Bu tür dilsizlik doğumla beraber gelen bir engellilik durumudur. 2) Arızî dilsizlik: Bu tür dilsizlik sonradan meydana gelen dilsizliktir. Bu durum kişinin ömrünün sonuna kadar devam ederse anadan doğma dilsiz hükmündedir.¹⁵⁵ Dilsizin yazı ve bilinen işaretleri tüm medeni hukuk konularında âlimlerin ittifakıyla geçerlidir. Ancak şüpheyle düşen had

¹⁴⁸ *Mecelle*, md. 1736.

¹⁴⁹ Bilmen, *Kamûs*, VIII, 76; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve edilletuhu*, VIII, 6095; Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, 62-63.

¹⁵⁰ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'i*, VII, 53.

¹⁵¹ Abdülvedud, *Dava ve vesâil-i isbat-ı ân der fikh*, I, 308.

¹⁵² Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve edilletuhu*, VIII, 6096.

¹⁵³ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, IV, 113.

¹⁵⁴ *Mecelle*, md. 70.

¹⁵⁵ Bilmen, *Kamûs*, VII, 49; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve edilletuhu*, VIII, 6096.

cezalarında Hanefilere göre, dilsizin işareti muteber olmayıp bu tür cezalarda sarih lafızlarla ikrar edilmesi gerekir.¹⁵⁶ Konuşabilen kimsenin işareti ikrar olarak kabul edilmez.¹⁵⁷

5- Sükûtle İkrar

Sukût, içsel rızanın zahirî iradede meydana gelmesinin mümkün olduğu bir durumdur. Veya susma içsel rızaya delalet etmeyebilir. Çünkü susmanın nedeni sadece rıza değil, tam aksine farklı sebepleri olabilir. Mesela: dikkatsizlik, heyecan, ruh hastalığı, ümitsizlik, konuşmasının faydasız olduğunu düşünme vesaire nedenler sükûte sebep teşkil edebilir. Bu nedenle sükûtun gönül rızasına ve ikrara delalet etmesinin zayıf bir ihtimal olduğu söylenebilir. Ancak susan kimsenin rızasını ortaya koyan karineler mevcutsa, İslam âlimleri bu durumdaki insanın sükûtunu her zaman olmasa da, konuşma ve beyanın zorunlu olduğu bazı durumlarda sükûtu muteber kabul etmişlerdir. Örneğin, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) görevi iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymaktı. Bazen Hz. Peygamber (s.a.s.) gördüğü ve şahit olduğu birtakım fiiller ve sözlere karşı sükût ederdi. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu sükûtu rızasına onayına delalet eder ve takrirî sünnet olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁸ Bu husus *Mecelle*'de şöyle yer almıştır: "Sessiz kalana bir söz isnad edilmez. Ancak, ihtiyacını söylemesi gereken yerde susması (sükût), kabul ettiği anlamına gelir".¹⁵⁹ Sükûtte temel prensip susan kişiye sözün isnad edilmemesidir. Ama bu prensibin bazı istisnaları vardır. Nitekim *Mecelle* ve diğer fikhî kaideleri içeren kitaplarda buna maddeler halinde değinilmiştir.¹⁶⁰ Sükûtin temel prensipleri veya istisnaları hakkında âlimler arasında çokça ihtilaf bulunmaktadır. Burada birkaç kaideyle ilgili bazı örnekleri zikretmek suretiyle iktifa etmek istiyoruz. Mesela, mümeyyiz çocuğun alışveriş yaptığını gören velisi onu engellemez ve susarsa, bu sükût velinin rızasına (ikrarına) delalet eder. İmam Şafî (ö. 204/820) de bu görüştedir.¹⁶¹ Diğer bir örnek ise, gayrimenkulda şüfa hakkı bulunan şefî satıldığını görür veya duyarsa, bunun

¹⁵⁶ Kâsânî, *Bedâ'î 'u 's-sanâ'î*, VII, 49.

¹⁵⁷ Bilmen, *Kamûsu*, VIII, 49.

¹⁵⁸ Ebu Zehre, Muhammed, *Usulul'l-fıkah*, Beyrut, ts., 105.

¹⁵⁹ *Mecelle*, md. 67.

¹⁶⁰ İbn Nüceym, *el Eşbah ve'n-nazâir*, s. 178; Cemaluddin Yusuf b. Hasan İbn Abdilhadi, *Kitabu'l-kavâidi'l-küllîye ve'd- davabiti'l-fikhiye*, Beyrut 1315/1994, 108.

¹⁶¹ İbn Nüceym, *el Eşbah ve'n-nazâir*, 180; *Mecelle* md. 971; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yay., İstanbul, 1991, II, 76.

üzerine sessizliği tercih eder de hakkını talep etmezse şüfa hakkı düşer, sessizliği ise cumhura göre rıza ve ikrar sayılır. İmam Malik (ö. 179/795) bu hususta cumhura muhalefet ederek bu görüşü kabul etmemiştir.¹⁶² Bakire kızın evliliği ile ilgili hadis-i şerifte de belirtildiği üzere Hz. Peygamber'e (s.a.s.) "Bâkire bir kızın izni nasıl olur?" diye sordular. Resulullah "Onun izni sükût etmesidir" buyurdu. Özetle söylemek gerekirse sözlü tasarruflar ve muamelatta sükûtun alanı daha geniş ve etkisi büyüktür.¹⁶³

6- Yeminden kaçınma (Nükûl) ile İkrar

Aleyhindeki iddianın doğru olmadığına dair yemin teklif edildiğinde davalı bundan kaçınırsa nükûl denir. Davacı iddiasını dile getirdiği zaman davalı bunu reddederse, davacının iddiasını ispat etmek için beyyine sunması veya kadı tarafından teklif edilen yemini yerine getirmesi gerekir. Yemin etmekten kaçınırsa buna nükûl denir.¹⁶⁴ Bu kaçınma "ben yemin etmem" şeklinde sarih veya hiçbir mazeret olmaksızın susmayı tercih etmek suretiyle yapılabilir.¹⁶⁵ Yeminden kaçınma anlamına gelen bu nükûlün ikrar olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususu âlimler arasında ihtilafa neden olmuştur.¹⁶⁶

Ebu Hanife (ö. 150/767) ye, göre nükûl malî konularda ikrar olarak kabul edilir. Nükûl rıza anlamına gelir. Bu nedenle, sadece mali konularda nükûl yeminden kaçınan kimsenin aleyhinde hüküm ifade eder. Nikâh, neseb talak, kısas, vasiyet, vakalet gibi malî olmayan konularda nükûl aleyhinde hüküm teşkil etmez.¹⁶⁷ Bu hususta Hz. Peygamber'in şu hadisi delil getirilmiştir:

«الْبَيْتَةُ عَلَى الْمُدَّعِي , وَالْيَمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ».

“Delil göstererek ispat iddia eden üzerine, yemin inkâr eden üzerinedir.”¹⁶⁸

¹⁶² Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, II, 78; *Mecelle*, md. 78; İbn Nüceym, *el Eşbah ve'n-nazâir*, 179.

¹⁶³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, II, 70-80.

¹⁶⁴ Yaman, *Çalış, İslâm Hukuku*, 131.

¹⁶⁵ Kadirî, *Edille-yi İsbat-ı Deavî-yi Medenî ve Cezaî*, 163.

¹⁶⁶ *Mecelle*, md. 1751.

¹⁶⁷ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, VI, 227.

¹⁶⁸ Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali Ebu Bekir Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübra*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata, (nşr. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Bsk., Beyrut, 1424/2003), X/ 472, (nr. 21201). ; *Mecelle*, md. 76.

Ancak bu durumda hâkim davalıya üç kere “eğer yemin ederse sorun yok, yoksa aleyhinde hükmederim” der. Çünkü birinci defada hâkimden korkmuş veya utanmış olabilir. Ancak, cumhur ve İmam Muhammed’in tercih ettiği görüşe göre davalının yeminden kaçınması ile aleyhine hükmedilmez. Tam aksine davacıya yemin etmesi teklif edilir. Eğer davacı yemin ederse lehine dava sonuçlandırılır.¹⁶⁹

B. Yapıldığı Mekân Açısından İkrar

1- **Yargısal (Kazaî) İkrar:** Bu tür ikrar dava meclisi veya mahkemede hâkimin huzurunda yapılan ikrara denir.¹⁷⁰ Diğer bir ifadeyle mukırrın dava meclisi veya dava sebebiyle ikrar etmesidir.

Hâkim huzurunda yapılan yargısal ikrarın araştırılmasına ihtiyaç yoktur. Bu ikrar kesin hüküm ifade eder ve delil kabul edilir. Hatta hâkim bu tür ikrardan emin olsa bile, söz konusu ikrarla davanın ispatlanmış olduğunu kabul etmek mecburiyetinde olup, onunla hükmeder.¹⁷¹

2- **Yargısal Olmayan (Gayri Kazaî) İkrar:** Hâkim huzurunda olmayan ve mahkeme dışında yapılan ikrara gayri kazaî ikrar denilmektedir.¹⁷² Bu tür ikrar ister sözlü isterse taraflar arasındaki yazışmalar olsun, idari makamlara gönderilen dilekçeler, başka bir davada yapılan ikrar, polis, savcı vesaire huzurunda yapılan mahkeme dışındaki tüm ikrarlar yargısal olmayan ikrardır. Bu tarz ikrarlar, ikrarda bulunan şahıs tarafından inkar edildiği takdirde, delil olarak itibar edilmez. Delilin açıklanması için emare ve işaret olup tanık değildir.¹⁷³ Ancak eğer mukırr yargısal olmayan ikrarıyla hâkim huzurunda onaylarsa ikrarına itibar edilir.¹⁷⁴ Bu çalışmada sadece ikrar dedğimiz de kastettiğimiz ikrar, yargısal ikrardır.

C. Konusu Açısından İkrar

İkrarın konusu yani mukarrun bih, ikrar edenin haber verdiği haktır. Bu hak, şüfa, hidâne, velâyet, evlilik ve kısas gibi kişi için sabit olan hakları veya deyn, ayn,

¹⁶⁹ Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, Risale Yay., İstanbul 1994, VIII, 344.

¹⁷⁰ Zuhaylî, *Vesailü isbat*, I, 265.

¹⁷¹ Koca, *İslam Hukukunda İkrar*, 73.

¹⁷² Zuhaylî, *Vesailü isbat*, I, 265.

¹⁷³ Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, 72.

¹⁷⁴ Kadirî, *Edille-yi İsbat-ı Deavî-yi Medenî ve Cezaî*, 38.

irtifak hakları, kısası affetme, ibra ve talak gibi kişiden sakıt olan hakları kapsamaktadır. İkrarın konusuna oluşturan hak aslında iki çeşittir: Allah'ın hakları ve kul hakları.

1- Allah Hakları (Hukukullah): Allah hakları toplumsal menfaatlara ilişkin haklardan ibarettir. Mesela zinanın haram olması Allah haklarından. Çünkü zinanın haram kılınmasının nedeni tüm insanların menfaatini kapsyarak, nesillerin birbirine karışmasını engellemektir. Bu hakların Allah'a nispetin tazim içindir. Allah hakları ise ikiye ayrılır: Birincisi sırf Allah haklarıdır. Örneğin; ikrar edilmesiyle had cezalarının uygulanmasını gerektiren zina, hırsızlık, içki içme vesaire suçlar bunlardandır. Bu tür suçlarda ikrar edenin rücû etmesiyle hadler düşer. Çünkü şüphe meydana gelmiştir. Diğer ise, Allah haklarının ağırlıkta olduğu haklardır. Örneğin, bu haklarda kul hakkı da mevcuttur; ancak bu haklarda ağırlık toplum menfaatidir. Örneğin, kazif haddi bunlardandır. Çünkü bu ceza ümmetin menfaatiyle sonuçlanan Müslümanın ve iffetli kimsenin haysiyetini korumaktır. Burada her ne kadar kul hakkı sayılan Müslümanın iffetinin korunması istendiyse de, Allah hakkı ve toplumsal menfaat ağır basmaktadır.

2- Kul Hakları (Hukuku'l-İbad): Kul hakları insanların belirli ve kendilerine özgü haklarına denir. Bu ise iki çeşittir. Bir kısmında bireysel haklar söz konusu olsa da toplumun hak ve menfaatleri daha baskındır. Mesela deyni ifa etme (borcu ödeme) ve gaspedilmiş mal kul hakkının ağır bastığı haklardandır. Diğer bir kısmında ise, toplumsal haklar ön planda olsa da kul hakkı daha baskındır. Mesela kısas Allah haklarından. Ancak masum insanın katledilmesinde kul hakkı daha baskındır. Çünkü burada miras hakkı, affetme ve mal karşılığında sulh yapma vardır. Allah haklarında olması gereken bazı şartlar mesela ikrar gibi hususlarda ikrarın ikiden fazla olması gerekir. Sarih olması, yargı meclisinde olması gerekir. Bunlar kul haklarında şart değildir. Sarhoş ve dilsiz insanın kul haklarıyla ilgili ikrarı muteberdir. Kul hakkı şüphe ile düşmediği için ikrardan rücû muteber değildir.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve edilletuhu*, VIII, 6099.

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN MEDENİ HUKUKUNDA İKRAR VE HÜKÜMLERİ

I. AFGANİSTAN MEDENİ KANUNU'NA KISA BİR BAKIŞ

Afganistan, kuruluşundan Kral Emanullah Han¹⁷⁶ dönemine kadar, Kur'ân, sünnet, Hanefî fikhî, örf ve halkın iradesiyle yönetilmekteydi. İngilizlerden bağımsızlık alındıktan sonra diğer reform faaliyetlerinin yanısıra hukuk alanında da daha önce örneği görülmemiş önemli adımlar attı. Gerçi idari alanlarda, İslam hukuku ve örfî hukuk (teâmül hukuku) dışında, bir dizi yasa vardı ve bu yasalar genellikle zamanın yöneticileri tarafından tedvin edilmişti. Ancak yasa hiçbir zaman günümüzdeki anlamda değildi. Kralın mutlak otoritesi vardı ve kral emri kaçınılmaz bir ferman olarak uygulanmaktaydı. Halkın uyuşmazlıklarının çözümü fakihler ve âlimlerin yetkisi altındaydı. Onlar Hanefî fikhına dayanarak hüküm vermekteydiler.¹⁷⁷ 1919'da Emanullah Han iktidara geldikten sonra Afgan hukuk sistemini modernize etmek için Türk kanunları ve bu ülkenin hukuk sisteminden geniş çapta yararlandı. Çünkü Türkiye hem iyi deneyimlere sahip hem de uzun yıllar İslami hilafetin merkezi olan bir Müslüman ülke olarak Müslümanlar tarafından saygı görüyordu.¹⁷⁸ Bu nedenle, bu dönemde, Türkiye İttihat ve Terakkî Partisi lideri Cemal Paşa¹⁷⁹ ve İstanbul emniyet müdürü Bedri Bey gibi şahsiyetler Emanullah Han'a danışmanlık yapan Türk uzmanlardı. Fransız uzmanlar ise dokuz yıl içinde farklı alanlarla ilgili yaklaşık 77 adet nizamnâme'yi tedvin ederek yayınladılar. Böylece 1923 yılında ilk Afganistan anayasası "Nizamnâme-i Devlet-i

¹⁷⁶ **Kral Emanullah Han:** Gazi Emanullah Han olarak şöhret bulan Afgan kralı güçlü ve muktedir bir kişiliğe sahip olup 1892 yılında Kabil'de dünyaya geldi. Babası Emir Habibullah Han'ın vefatından sonra 28 Şubat 1919 tarihinde tahta geçti. Daha sonra istiklal savaşı gibi birtakım önemli siyasî işleri gerçekleştirdi. Bunun sonucunda İngiltere Afganistan'ın bağımsızlığını tanıdı. 1921 yılında ise Rusya ile bir antlaşma imzaladı. 1926 yılında ise meşrutiyeti ilan etti. Loya Cirga'nın düzenlenmesi, ilk anayasanın hazırlanması, köleliğin kaldırılması, zorunlu eğitimin getirilmesi, zorla çalıştırılmanın yasaklanması gibi uygulamalar onun döneminde bazı reform ve değişiklikler yapıldı. Emanullah Han 25 Nisan 1960 yılında vefat etti (Seyd Resul, *Nigahi be ahdi sultani Amani*, nşr. Komite Ferhangi Afgangha, Peşaver 1405/ 1985, s. 2).

¹⁷⁷ Ramin Müştakî, *Rehnumud-ı isnitüt-ı Max Planck piramun-i hukuk esası-yi Afganistan* 2009, I, 32.

¹⁷⁸ Hamid Gulamî, *Tarihçe-I kanunguzârî der Afganistan* 1390/2011, 132.

¹⁷⁹ **Cemal Paşa:** İttihat ve Terakki Partisi başkanlarındandır. Asıl adı Ahmed Cemal olup 06 Mayıs 1872 tarihinde doğdu. Babası askeri eczacı Mehmed Nasib bey'dir. Cemal Paşa 1913-1918 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde iç ve dış siyasette aktif görev alan şahsiyetlerden biridir (Hanioglu, M. Şükrü, Cemal Paşa, *DİA*, İstanbul 1993, VII, 305).

Aliyyeyi Afganistan” adıyla tedvin edilerek onaylandı.¹⁸⁰ Daha sonra, farklı hukuk sistemlerinin ortaya çıkmasıyla, sistemin hâkimiyeti ve diğer sistemin ikamesi için genellikle yöneticiler vazedilmiş kanunları ilga ederdi. Yeni hükümet hiçbir şekilde eski hükümetlerin yürürlükteki yasalarını kabul etmezdi. Bunları burada anlatmak uzun sürerçinden ve uygun olmayacağından dolayı bu kadarı ile iktifa ediyoruz. Ancak önem arz eden bir husus ise, Emanullah Han döneminden sonra Afganistan yöneticilerinin kanun ve kanunun hâkimiyetine olan rağbeti artmıştır.¹⁸¹

1976’da Zahir Şah¹⁸² döneminde günümüz Afganistan Medeni Kanunu’nun temelleri atıldı. O dönemde Afganistan’ın meşhur hukukçusu Muhammed Musa Şefik,¹⁸³ Adalet Bakanlığı yasama başkanı idi. 1961’de Muhammed Musa’nın başkanlığı döneminde Mısır’da Cemal Abdünnasır¹⁸⁴ yönetimdeyken yasaların hazırlanmasında Mısır devletinden yardım istedi. Cemal Abdünnasır deneyimli hukukçuları, İslam hukukçularını ve mahkemede müsteşar olarak görev yapan bir heyeti Afganistan’a gönderdi. Söz konusu heyet üç yıl içinde günümüz Afgan medeni ve ceza kanunu metnini Arapça olarak hazırladılar. Bu yasaları hazırlarken çoğunlukla Mısır yasaları esas alındı. 1973’te Davud Han iktidara geldiğinde, bu yasaların incelenmesi için iki adet komisyon kurdu:

1. Üç kişiden oluşan birinci komisyon.

2- Beş kişiden oluşan ikinci komisyon.

¹⁸⁰ Heyet (Hukukçulardan oluşan), *Mecmua-ı makâlât-ı Afganistan*, 1998, s. 272.

¹⁸¹ Müştakî, *Rehnumud-ı İnstitut-ı Max Planck piramun-i hukuk esasî-yi Afganistan*, I, 32.

¹⁸² **Muhammed Zahir Şah:** Afganistanın son şahı 8 Kasım 1933- 17 Temmuz 1973 tarihleri arasında Afganistan’da hükümdardı (Ataî, Muhammed İbrahim, *Tarih-i Muâsır-i Afganistan*, Bingah İntişarat Matbaa-i Meywend, Kabil1246/2005, s. 212-213).

¹⁸³ **Muhammed Musa Şefik:** Mevlevî Muhammed İbrahim oğlu Muhammed Musa Müşfik 1308/1929 yılında doğdu. Babası da anayasa döneminden önce mahkemede kadılık yapan büyük âlimlerdendir. İlk, orta ve lise eğitimini İslamî ilimler medresesinde tamamladı. Daha sonra el-Ezher Üniversitesi’nde fıkıh bilim dalında lisans eğitimini tamamladı. Sonrasında aynı üniversitede yargı bilim dalında yüksek lisans eğitimini tamamladı. Aynı şekilde Columbia Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bilim dalında yüksek lisans derecesine erişti. Afganistan’a döndükten sonra üniversite hocalığı, müdürlük, adalet bakanlığı kanunlar başkanlığı, bakan yardımcılığı, anayasa araştırmaları üyeliği gibi çok farklı görevlerde yer almıştır. 12.12.1972- 17.07.1973 tarihleri arasında başbakanlık yaptı. 7 Sevr 1357 darbesi (27.04.1978) sonrasında hapsedildi. Aynı yılın 1 Mayıs tarihinde öldürüldü.Bk.

<http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/2009/08/mohammad-musa-shafiq.html> ، شفیک،

دانشنامه‌ی آریانا /محمدموسی - 2009/ 7/31 (Erişim: 2. 3. 2020).

¹⁸⁴ **Cemal Abdünnasır (1918-1979):** Mısırlı komutan ve siyasetçidir. 1962 yılı Mısır başbakanı ve Mısır’ın ikinci cumhurbaşkanı (1954-1970) idi. (<https://www.hamshahrionline.ir/news/زننده‌گی‌نامه/> جمال عبدالناصر /جمال عبدالناصر 2012/7/181881 (Erişim: 2. 3. 2020).

Komisyunun çoğu üyesi eğitimini Mısır'da tamamlayanlardı. Kısacası, bu iki komisyon bu yasalar üzerinde üç yıl boyunca incelemelerde bulundular. İncelemeler sırasında İran, Suriye ve Irak yasalarından da faydalanmak suretiyle bazı değişiklikler yaptılar. 1976 yılında Peştuca ve Farsça gibi ulusal dillere tercüme edilerek yasalaştı.¹⁸⁵

Söz konusu yasa o zamandan beri kullanılmaktadır ve İslami kaynaklardan alınmıştır. Nitekim Afganistan Anayasası'nın 3. maddesi şöyledir: "Afganistan'da hiçbir yasa kutsal İslam dininin inançları ve hükümlerine aykırı olamaz."¹⁸⁶ Bu nedenle, yasaların meşruiyeti İslam dininin hükümlerine muhalefet etmemesine bağlıdır ve yasalar bağlayıcılığını şeriaten alır. Anayasadaki bu hükümler Afganistan Medeni Kanunu'nun 1. maddesinin 2. fıkrasında daha net belirtilmiştir: "Kanunda hüküm mevcut olmadığı hallerde, mahkeme adaletin en iyi şekilde sağlanması için Hanefî hukukunun genel ilkelerine uygun olarak hüküm verir."¹⁸⁷ Yani mahkemelerin, konuyla ilgili kanunda herhangi bir hüküm bulunmadığı durumlarda, Hanefî mezhebi ilkelerine uygun hüküm vermeleri zorunlu kılınmıştır. Konu medeni kanununda şöyle yer almıştır: "Kanun veya Hanefî mezhebinin temel ilkelerinde herhangi bir hüküm yer almıyorsa, mahkeme genel örf'e göre hüküm verir. Ancak, genel örfün kanun hükümleri ve adalet ilkeleriyle çatışmaması gerekir."¹⁸⁸

Afgan Medeni Kanunu 4 bölüm ve 2416 maddeden oluşmaktadır:

Birinci Bölüm: Giriş babı, birinci fasılda; Yasanın uygulama alanı, hakkı kazanmanın yolları, ikinci fasılda; aile hukuku ve hükmî şahıslarla ilgili maddelere yer verilmiştir.

İkinci Bölüm: Bu bölümün başlığı hak olup beş kısımdan meydana gelmiştir. Birinci kısım; genel hükümler, ikinci kısım; hak, hakkın kaynaklarından (hukuki tasarruf, hukukî olaylar, akitlerin rükünleri ve şartları, akdin çeşitleri ve sonuçları) bahseder. Üçüncü kısımda vecibenin sonuçları, vasıtaları ve çeşitleri, dördüncü kısımda hakkın sona ermesi, beşinci kısımda hakkın sübûtu yani ikrar, yemin, şahitler ve karineler konularına yer verilmiştir.

¹⁸⁵ Hazretgöl Husamî, *Tarih-ı kaza der Afganistan*, İntişarat-ı Said, Ufuk-ı Paris, Kabil,2009, 298-300.

¹⁸⁶ Afganistan Anayasası, md. 3.

¹⁸⁷ AFMK, md. 1, fıkra 2.

¹⁸⁸ AFMK, md. 2.

Üçüncü ve dördüncü Bölümde ise temlik akitleri, intifa akitleri, muhtemel akitler, tevsikî akitler gibi muyyen akitlerle ilgili maddelere yer verilmiştir.

Medeni kanuna yapılan eleştirilerden bir kısmı ise şöyledir: Bu kanun Afgan halkının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hazırlanmış değildir. Afganistan halkının karşılaştığı sorunları ciddi bir şekilde ele almamıştır. Bu kanun Mısır Medenî kanununun bir nüshası mahiyetindedir. Afganistan toplumunun hukukî ve sosyal şartları dikkate alınmadan fikhî kaideler ve Hanefî fikhinin hükümlerinden oluşan bir mecmuanın vazedilmesinden ibaret olduğu söylenebilir. Bu nedenle, bu yasada boşluklar bulunmakta olup, bazı konulara kesin bir şekilde cevap vermemiş, aksine çok sayıda çözüm öngörmüştür. Ayrıca, bu yasadaki çetrefilli Arapça terimleri tanımlanmamıştır. Bu kanun sanki sadece fikh bilgileri için yapılmıştır. Çünkü sıradan insanlar, okuryazar olsalar bile, bu kanunu anlayamazlar.¹⁸⁹

II. AFGANİSTAN MEDENİ KANUNU'NDA İKRAR

A. Afganistan Medeni Kanunu'nda İkrarın Kaynakları

Afganistan yasaları İslam hukukundan alındığı için ikrar ile ilgili maddelerin kaynağını da Kur'ân-ı Kerim, sünnet, icma, müçtehitlerin içtihadı ve akıl oluşturmaktadır.

Böylece Afganistan medeni hukukunun konularından biri olan ikrarın kaynaklarını şöyle sıralayabiliriz:

1- Afgan Medeni Kanunu: Bu kanunun ikinci bölümünün beşinci kısmında (1001-1011 md.) ikrar ile hükümler öngörülmüştür. Ayrıca bu kanunun 224 ila 228, 1600 ve 1601 maddeleri de ikrarla ilgilidir. Kanunda gerektiğinde ikrar konusuna değinilmiştir.

2- Medeni Muhakeme Usûlü Kanunu: Bu Kanun, 6 bölüm, 29 kısım ve 506 maddeden oluşmaktadır. 15. kısmın 272-280. maddelerinde ikrarla ilgili hükümler düzenlenmiştir. Diğer makalelerde de gerektiğinde ikrar konusuna değinilmiştir.

¹⁸⁹ “Merahil-i Kanunguzarî der Afaganistan,” *Mecelle-i Adalet*, yıl: 16, sy. 139, Sünbüle, 1393/Eylül 2014, 9.

3- **Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye:** Mecelle'nin ikrarla ilgili olan 1572-1612. maddeleri günümüzde Afganistan'da yürürlüktedir.

4- Merginâni'nin *el-Hidâye* adlı eseri ve diğer fıkıh kitapları.

Mecelle 1868-1876 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde hazırlanan bir kanundur. Aslında Mecelle İslam tarihinde fikhî kaidelerden yararlanılarak tedvin edilen ilk medeni kanundu. Aşağıdaki nedenlerden dolayı Afganistan'da medenî kanundan sonra ikinci kaynak olarak kabul edilmektedir.

Afganistan Medeni Kanunu'nun 1. maddesinin 2. fıkrasında şöyle belirtilmiştir: “Kanunda hüküm mevcut olmadığı hallerde, mahkeme adaletin en iyi şekilde sağlanması için Hanefî mezhebinin genel ilkelerine uygun olarak hüküm verir”.

Fakihlerin görüşleri çok sayıda fıkıh kitabında yer alır ve bu görüşlerin tümünü bir arada incelemek zor, hatta imkânsızdır. Bu sebeple Afganistan yargı organı yüksek şurası zikredilen durumun farkında olarak mahkemelerin ve halkın sorunlarını dikkate alarak, dava tarafları kendi iddialarına farklı kitaplara başvurmayacaklarını ve söz konusu kitaplarda yer alan muhtevaya dayanmayacaklarını bildirmektedir. Ayrıca hâkim dayandığı kaynağın sağlam olup olmadığını, kitaptaki görüşün müfta bih olup olmadığını bilmek için bir dava ile ilgili çok sayıda fıkıh kitabını defalarca incelemek zorunda kalabilir. Bu durum kadıların çok fazla zamanını alacak, davaların çözümünü zorlaştıracak ve davaların birikmesine sebep olacaktır. Ayrıca Afganistan yüksek mahkemesi de tüm fikhî eserleri temin etmek için yeterli bütçeye sahip değildi ve hâkimlerin elinde de tüm kaynaklar bulunmamaktaydı. Farklı Arapça fıkıh metinlerinden davalı veya davacının aleyhine delil getirmek de zordur. Tüm sakıncalar dikkate alınarak 1361/1982 yılında tüm illerdeki mahkeme başkanlarının katıldığı bir toplantı düzenlendi. Bu seminerde Afganistan Medeni Kanunu'nda sarih olarak yer almayan meselelerde *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*'ye göre hüküm verilmesi kararlaştırıldı. Çünkü *Mecelle* şeriata dayalı, özellikle fakihlerin araştırması sonucu fikhî kaidelerden meydana gelmiş ve farklı bölümlere ayrılarak düzenlenmiştir.

Dolayısıyla Mecelle ve *Mecelle*'nin şerhi mahkeme tarafından başvurulması gereken bir kaynak olarak kabul edilmiştir.

Zikredilen toplantıda bir dava (mesele) ile alakalı tercihe şayan görüş diğer fıkıh kitaplarında mevcutsa, hâkimin bu durumda diğer fıkıh kitaplarına da başvurma hakkında sahip olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu durumda hâkim Hanefî mezhebine uygun müfta bih (fetvaya elverişli) meseleler ve kaidelerin bir araya getirilmesi ve birleştirilmesi amacıyla tercih edilen görüşün delillerini kaynaklarıyla, verilen hükmün (kararın) gerekçelerini Adli yargı ilk derece Mahkeme'ye, göndermekle yükümlüdür.¹⁹⁰

Afganistan halkının % 75'i sünî ve hanefî olduğu için Afganistan Medeni Kanunu Hanefî mezhebine göre düzenlenmiştir. Ama çoğu yerde belli bir mezhebe bağlı kalmamıştır. Tam aksine tefik ve mezhepleri birleştirme maksadıyla farklı mezheplerden istifade edilmiştir. Özellikle İmam Malik, İmam Şafî ve Ahmed b. Hanbel'e başvurulmuştur.¹⁹¹ Bazı durumlarda örf ve toplumun ihtiyaçları gereği kendine özgü genel örf'e göre hükümlere yer verilmiştir. Biz bu bölümde ikrarla ilgili Afganistan Medeni Kanunu'nda yer alan bazı maddeleri zikrederek, İslam hukukuyla mukayseli olarak incelemeye çalışacağız.

İkrarın Tanımı: Afganistan Medeni Kanunu'nun 1001. maddesinde ikrar şöyle tanımlanmıştır:

«اقرار عبارت است از اعتراف خصم نسبت به حق غیر بالای خودش در محکمه».

“İkrar, davalı tarafın (خصم) mahkemede başkasının hakkı ile ilgili kendi aleyhine yaptığı itiraftan ibarettir.”¹⁹² Afganistan Medeni Muhakeme Usulü Kanunu'nda ise şöyle tanımlanmıştır: “İkrar, mahkemede davada taraf olanın bir hakkının varlığından haber veren veya ikrar edenin aleyhine ispatlanan bir durumdan ibarettir.”¹⁹³

¹⁹⁰ Muhammed Osman Jobal, *İkrar der hukuk-ı medenî-yi Afganistan*, Kabil 1369/1990, I, 28.

¹⁹¹ “Merahil-i Kanunguzarî der Afganistan”, *Mecelle-i Adalet*, s. 9.

¹⁹² AFMK, md. 1001.

¹⁹³ İstanikzai, Muhammed Zarif Alam, *Usûl-i Mühakimat-i Medeni*, Hamed Yay. Kabil 2016. (KUMMA) md. 273.

Afganistan Medeni Kanunu'nda yer alan ikrar tanımını fakihlerin tanımıyla karşılatırdığımızda, fakihlerin tanımında zikredilen dört unsuru Afganistan Medeni Kanunu'ndaki tanımda da görebiliriz. Bu unsurlar “ihbâr”, “hak”, “başkasının lehine” ve “kendi aleyhine”dir. Bu dört ortak unsura ek olarak fakihlerin tanımında yer almayan fakat Afganistan Medeni Kanunu'nda yer alan beşinci bir unsur ise ikrarın yapıldığı yer yani “mahkeme”dir. Kanun koyucu ikrarın “yargı meclisi veya mahkeme”de yapılmasını şart koşturmuştur. Gerçi Afganistan Medeni Kanunu'nun 992. maddesinde ikrar yazıyla resmi bir şekilde kayıt altına alındığında her ne kadar mahkemede yazılmış olmasa da, hüccet olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle ilgili maddenin mefhum-ı muhalifi mahkemede yapılmayan ikrar tek başına ve başka deliller olmaksızının hüccet değildir. Şahitler ve beyyine ile ispatlanması gerekir.

B. Afganistan Medeni Kanunu'nda İkrarın Rükünleri

Afganistan Medeni Kanunu ve Afganistan Medeni Muhakeme Usûlü Kanunu ikrarın rükünleri hakkında net bir bilgi vermemektedir. Ancak Afganistan Medeni Kanunu'nun 1001. maddesinde yer alan ikrar tanımından ikrarın rükünlerini aşağıdaki şekilde çıkarmamız mümkündür:

- Mukırr: İkrarla ilgili maddedeki tanımda hasm (خصم) şeklinde zikredilmiştir ki, bu davalının tâ kendisidir.
- Mukarrun leh: Tanımda başkası (غير) ifadesi lehine ikrar edilen kimsedir.
- Mukarrun bih: Tanımda yer alan hak (حق) ifadesi ikrar konusu, ikrar edilen şey demektir.
- Sîyga: Tanımda yer alan itiraf (اعتراف) ifadesi akdin sîygasına işaret eder. Çünkü itiraf etmek için bir sîygaya ihtiyaç duyulmaktadır.
- Mahkeme: İkrarın yargı meclisi veya mahkeme huzurunda yapılmış olması.

Böylece Afganistan Medeni Kanunu'da yer verilen mukırr, mukarrun leh, mukarrun bih ve ikrar sîygası'ndan oluşan dört rükün, fakihlerin büyük çoğunluğunun ittifakla kabul ettiği ikrarın rükünleriyle aynıdır. Ama beşinci rükün Afganistan kanun koyucusunun kendi görüşüdür. Birinci bölümde de belirttiğimiz

üzere İslam hukukçuları rükünler arasında mahkemeye (ikrarın yapılacağı meclise) yer vermemişlerdir.

C. Afganistan Medeni Kanunu'nda İkrarın Şartları

1. Mukırr İle İlgili Şartlar

İkrar, ikrar edenin zararını içermektedir. Bu sebeple Afganistan Medeni Kanunu'nun 1003. maddesinde mukırr ile ilgili şöyle hükmeder: "İkrarın sahih olması için mukırrın akıl, baliğ olması, hacr altında (mahcur aleyh) olmaması gerekir. Me'zun mümeyyiz küçüğün ikrarı kendisine izin verildiği konularda sahihdir."¹⁹⁴ Benzer ifadeler İran Medeni Kanunu'nun 1262. maddesi, Irak İsbat Kanunu'nun 60. maddesi ve *Mecelle*'nin 1573. maddesinde geçmektedir. Afganistan Medeni Muhakeme Usûlü Kanunu'nun 274. maddesinde ise bu husus şöyle öngörülmüştür: "Mukırrın ikrarı, zahiri durum onu yalanlamazsa mahkeme tarafından muteber sayılır."¹⁹⁵

a) Mukırrın akıl, baliğ ve reşid olması: Mukırrın akıl ve baliğ olma şartında herhangi bir şüphe yoktur. Ancak Afgan Medeni Kanunu'nda bülûğ fıkihtaki anlamında kullanılmamıştır. Yani Afgan Medeni Kanunu'nda yer alan bülûğ ifadesi fikihta kullanılan erginlik olmayıp aklî olgunluk (rüşd) anlamında kullanılmıştır. Zira ıstılahtaki bülûğ evlilik konusuyla alakalıdır. Evlilikte rüşd şart koşulmaz. Malî tasarruflarda ise rüşd şarttır. Nitekim Afganistan Medenî Kanunu'nun 70. maddesinde "evlilikte ehliyet erkekler için 18 yaş, kızlar için 16 yaş doldurmakla kâmil hale gelir."¹⁹⁶ Burada 16 yaşındaki kız evlilik ehliyetine sahiptir. Bu nedenle sadece evlilikle ilgili doğan sonuçlarda davacı ve davalı olabilme ehliyetine sahiptir. Çünkü Afganistan Medeni Kanunu'nun 39. maddesine göre "rüşd yaşı şemsi takvime göre 18 yaş doldurmaktır. Reşid kimse akıl sağlığı yerinde olursa muamelatla ilgili tasarruflarında tam hukukî ehliyetine sahip bir kişi olarak kabul edilir."¹⁹⁷ Zikredilen maddenin hükmü şahısların muamelat ile alakalı işleri yerine getirmek için hukukî ehliyetine sahip olduklarını anlatmaktadır. Çünkü ikrar da hukukî eylemlerden biri olup bu maddenin hükmüne tabidir. Rüşd yaşı ve hukukî ehliyet erkekler ve kızlarda

¹⁹⁴ AFMK, md. 1003.

¹⁹⁵ KUMMA, md. 274.

¹⁹⁶ AFMK, md. 70.

¹⁹⁷ AFMK, md. 39.

tam 18 şemsî yıldır. Sağlıklı bir akıla sahip olduğu zaman hakiki olarak dinî ve dünyevî muamelelerini yerine getirebilir.¹⁹⁸ Görüldüğü üzere mukırrın akil ve baliğ olma şartı ehl-i sünnet içindeki fikhî mezheplerin içtihadlarından alınmamıştır. Rüşd yaşınının tayin edilmesinde Afgan kanun koyucu hiçbir mezhebin görüşünü kabul etmeyerek kendine özgü bir ictihad benimsemiştir.

b) Mahcur Aleyh (Hacr Altında) Olmaması: “Sefih ve gaflet içinde olan kimse için çıkarılan hacr kararından sonra mümeyyiz küçüğün tasarrufları hükümlerine tabidir”.¹⁹⁹ Medeni Kanunu’nun bu maddesine göre sefih bizatihi mahcur olmayıp tasarrufları hacr kararından önce sahihtir. Ancak *Mecelle*’nin 958. maddesine göre hâkim sefih ve bilinçsizi mahkeme kararıyla mahcur ve tasarruflardan menedilmiş bir duruma getirebilir. Ancak sefih tasarrufu hacr kararından önce istismar veya hile sonucu olmaması gerekir. Çünkü sefih gaflet içinde olup fayda veya zararına olanları gafleti sebebiyle farkedemez. Bu nedenle sefih tasarrufları bu durumda hacr karardan önce iptal edilebilir. Hacr kararından sonra sefih tasarrufları mümeyyiz küçük gibi olur. Mümeyyiz küçüğün tasarrufları 544. maddede şöyle açıklanmıştır: “Mümeyyiz küçüğün tamamen menfaatine olan tasarrufları velisi izin vermiş olmasa da caizdir. Velisi izin vermiş olsa da tamamen zararına olan tasarrufları batıldır.”²⁰⁰

Böylece mümeyyiz küçüğün tasarruflarıyla ilgili birinci bölümde de belirtildiği gibi sefih kendisine izin verilen alışveriş türü ticarî işlemlerle ilgili ikrarı sahihtir. Ama yüzde yüz zararına olan malî işlemlerle ilgili başkasının lehine yaptığı ikrar geçersizdir. Mesela kefalet ikrarı bunlardandır. Mali ibadetlerle ilgili sefih ve mahcurun ikrarları Medeni Kanun’da şöyle düzenlenmiştir: “Sefih veya mahcur aleyhin gafleti sebebiyle kişi tarafından yapılan vasiyet ve vakıf, mahkemenin onayı ile geçerli olur.”²⁰¹ Malları vasiyet ve vakfetmeye yönelik yapılan ikrar Allah’a yaklaşma ve ibadet sebebi telakki edildiği, hayır ve berekete sebep olduğu için kişinin hayatta olsun veya öldükten sonra vasiyet veya vakfettiği maların

¹⁹⁸ Yadgar Raci Semenganî, *Tavzih-ı mefâhim-ı kanun-ı medenî*, İntişarat-I Said, Kabil, Kış 1395/2016, 50.

¹⁹⁹ AFMK, md. 546.

²⁰⁰ AFMK, md. 544.

²⁰¹ AFMK, md. 547.

sevabı kendisine ulaşacağından, söz konusu tasarrufların israf ve heder olmadığı gerekçeleriyle şeran ve kanunen mahkemenin izniyle sahih kabul edilir²⁰².

Medeni Kanun ayrıca hacr hükmü altında olan müflis ile ilgili şöyle bir düzenlemeye yer vermiştir: “Hacr altındaki kişi borç ikrarında bulunursa, bu ikrara itibar edilmez. Zimmetindeki bir borcu kendi malından alacaklıların birine öderse, diğer alacaklılar onu geri iade ettirme hakkına sahiptirler.”²⁰³ Hakkında yetkili mahkeme tarafından hacr kararı verilen kimsenin başkasının hakkı olan bir borcu ikrar etmesi batıldır. Çünkü hacr altındaki borçlunun böyle bir ikrarı alacaklıların zararınadır. Ama ceza ile ilgili konular ve nikâh ve talak gibi malî olmayan konularda sefih ve müflisin ikrarı sahihtir. Hatta malî sonuçlar doğursa bile bu, mahcurun doğrudan fiiliyle gerçekleşmiş olmaz. Aksine kanun koyucunun kararı sebebiyle olup dolaylı olarak bu sonuçları meydana getirir²⁰⁴. Bu nedenle sonuç olarak; hacr altındaki sefih ve müflisin ikrarı ile hükümler konusunu Afganistan Medeni Kanunu sahibeynin görüşünü tercih ederek kanunlaştırmıştır.

b) Özgür İrade: Mukırrın ikrar ederken özgür iradeye sahip olması ikrarda benimsenen kullî kaidelerdendir. Ancak bu hususa ikrarın sıhhat şartlarının sıralandığı Afganistan Medeni Kanunu'nun 1003. ve 1005. maddeleri ile Afganistan Medeni Muhakeme Usul Kanunu'nun 247. maddesinde işaret edilmemiştir. Ancak Afganistan Anayasasının 30. maddesi konuyla ilgili şöyle bir hükme yer vermiştir: “Zanlıdan veya başka bir kimseden ikrah altında alınan ifade, ikrar ve şahitliğe itibar edilmez. Suç ikrarı zanlının kendi rızasıyla akıl sağlığı yerinde olarak yetkili mahkeme huzurunda yaptığı itiraftan ibarettir.”²⁰⁵ Her ne kadar 30. madde ceza ile ilgili konular hakkında olsa da medeni hukuk ile alakalı konularda da uygulanabilir.²⁰⁶ Afganistan Medeni Kanunu'nun 1. maddesinin 2. fıkrasında “şerî hükümlere riayet edileceğine dair hüküm” dikkate alındığında şeriat bakımından rızanın gerçekleştirilmesi olması gereken bir durumdur. *Mecelle*'nin 1575. maddesinde de bu husus şöyle vurgulanmıştır: “İkrarda mukırrın rızası şarttır.

²⁰² Resûlî, *Edille-i isbat-i dava*, 267.

²⁰³ AFMK, md. 852.

²⁰⁴ Resûlî, *Edille-i isbat-i dava*, 266.

²⁰⁵ Afganistan Anayasası, md. 30.

²⁰⁶ Resûlî, *Edille-i isbat*, 266.

Binaenaleyh cebren ve ikrah ile vaki‘ olan ikrar sahih olmaz.”²⁰⁷ Böylece özgür iradenin ikrarın sıhhat şartlarından bir şart olarak tüm mezheplerde olduğu gibi Afganistan Medeni hukukunda da aynen var olduğunu söyleyebiliriz.

d) Mukırrın İtham Altına Olmaması: Bu şart Medeni Kanun’da “mukırr mahcur olmamalıdır” ifadesiyle anlatılmıştır. Bunun anlamı kişinin kendi malları ile ilgili tasarruftan menedilmiş olmaması demektir. Mesela maslahata dayalı bir tür hacr altında olan müflis bunlardandır. Medeni Kanunu’nun 852. maddesine göre konuyu açıkça şöyle öngörmüştür: “Hacr altındaki borçlu, borç ikrarında bulunursa ikrarına itibar edilmez. Zimmetindeki bir borcu kendi malından alacaklıların birine öderse, diğer alacaklılar onu geri iade ettirme hakkına sahiptirler.”²⁰⁸ Çünkü hacr altındaki borçlunun böyle bir ikrarı alacaklıların zararınadır. İkrarına itibar edilmez. Çünkü ikrar mukırr için hüccet-i kasıradır.²⁰⁹ Bu konuyla ilgili de Afganistan Medeni hukuku İslam hukukundaki hükmü kanunlaştırmıştır.

e) Zahirî Durumun Mukırrı Tekzip Etmemesi: Zahirî durumun kişiyi tekzip etmemesi konusu Medeni Kanununun 1005. maddesinde şöyle açıklanmıştır: “İkrarın sahih olabilmesi için zahirî durumun mukırrı tekzip etmemesi gerekir.”²¹⁰ Mesela zahirî durumu bülûğ çağına geldiğini göstermeyen küçük “ben bülûğa erdim” derse, ikrarı geçersizdir. Diğer bir örnek ise, kişi babamın mirasında kız kardeşimin payı yarı yarıyadır derse sahih değildir. Çünkü kadın şeriatta erkeğin payının yarısı kadar hak sahibidir.²¹¹

f) Mukırrın Malum Olması: Mukırrın malum olmasıyla ilgili Afganistan Medeni Kanunu sükût etmiştir. Ama âlimler mukırrın leh mechül olması ile alakalı *Mecelle*’nin 1587. maddesinin şerhinde: her ikisinin mechül olması yani mukırr veya mukarrun aleyhin mechül olmasının hükmü aynı olup bu durumdaki ikrar sahih değildir demişlerdir. Çünkü ikisinde de olması gereken şey meçhuldür. Bu nedenle eğer bir topluluk veya iki kişi bizden birimiz bir kimseye borçluyuz derse, mukırrın

²⁰⁷ *Mecelle*, md. 1575.

²⁰⁸ AFMK, md. 852.

²⁰⁹ Semenganî, *Tavzih-ı mefâhim-ı kanun-ı medenî*, 220.

²¹⁰ AFMK, md. 1005.

²¹¹ Kadirî, *Edille-yi İsbat-ı Deavî-yi Medenî ve Cezaî*, 42.

belirlenmesi sorununu ortaya çıkaracağından tam bilimezlik hâkim olduğu için ikrara itibar edilmez.²¹²

2. Mukarrun Leh İle İlgili Şartlar

a) Mukarrun Leh'in Mukırrı Reddetmemesi: Medenî Kanunu'nun 1002. maddesi bu konuyu şöyle açıklamıştır: "İkrar, lehine ikrar edilenin kabul etmesine bağlı değildir, ancak o ikrarı reddedebilir, eğer bir kısmını reddederse kalan kısmı sahihtir".²¹³ Benzer ifadeler *Mecelle*'nin 1580. maddesinde yer almaktadır. Medeni Muhakeme Usulü Kanunu'nun 275. maddesinde bu konu şu şekilde açıklanmıştır: "Mukayyed ikrar lehine ikrar edenin kabul etmesine bağlı değildir. Ama o söz konusu ikrarı reddedebilir".²¹⁴

Daha önce de belirtildiği üzere lehine ikrar edilenin ikrarı kabul etmesi ikrarın sıhhat şartlarından olmadığı hususunda âlimler arasında ittifak vardır. Ama lehine ikrar edeni reddetmesi ikrarın onunla ilgili herhangi bir sonuç doğurmayacağı anlamına gelmektedir. Bu nedenle Medeni Kanun'da yer alan bu madde fıkıhtan alınmıştır.

b) Mukarrun leh'in Malum Olması: Afganistan Medeni Kanunu mukarrun lehin malum olmasıyla ilgili herhangi bir düzenleme yapmamıştır. Ancak *Mecelle*'nin 1578. maddesinde bu konu şöyle düzenlenmiştir: "Mukarrun lehin cehalet-i fâhişe ile meçhul olmaması şarttır. Ama cehalet-i yesîre ikrarın sıhhatine mani olmaz."²¹⁵ Cehalet fahiş seviyede ise, örneğin şehir ahalisinden birinin lehine ikrar ettiğini söylese caiz değildir. Ama eğer fahiş değilse, örneğin iki kişiden birinin lehine ikrar ettiğinde caizdir. Çünkü hak sahibi bu hakkından vazgeçmez. Hakkının mislini talep eder. Çünkü mukırr zaman zaman hak sahibini unuttur. Açıklaması için icbar edilmez. Zira mukırrın ikrarı hak sahiplerinin haklarının iptaline da yol açabilir. Kadı ise hakkın iptali değil, hakkı hak sahibine teslim etmekle yükümlüdür." Lehine ikrar edilen iki kişi anlaşarak mukırrdan ikrar edilen

²¹² Jobal, *İkrar der hukuk-ı medenî-yi Afganistan*, II, 104.

²¹³ AFMK, md. 1002.

²¹⁴ KUMMA, md. 275.

²¹⁵ *Mecelle*, md. 1578.

malı almak isterlerse ve aralarında sulh yaparlarsa, her ikisinin davası mümkün ve bu ikrar da sahih olur.²¹⁶

Bu konuyla ilgili farklı meseleler zikredilmiştir. Her bir meselenin özelliğine göre çözümleri de farklılık gösterebilir. Tabii ki bu meselelerin çözümü ve karara bağlanması yetkili mahkeme tarafından yapılır.

c) Mukarrun leh'in Temlik Ehliyetine Sahip Olması: Bu konu hakkında Afganistan Medeni Kanunu'nda sarıh bir madde bulunmamaktadır. Ama Afganistanın yargılamalarında fiilen kullanılmakta olan *Mecelle*'nin 1574. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir: “Mukarrun leh'in akil olması şart değildir. Binaenaleyh bir kimse sagîr-i gayr-ı mümeyyiz için mal ikrar eylese sahih olur ve o malı vermesi lazım gelir.”²¹⁷ Eğer lehine ikrar edilen süttan kesilmemiş bebek bile olsa, mukarrun “süttan kesilmeyen bebek bana borç vermişti ve bana bir şey satmıştı” gibi uygun olmayan nedenler de söylese ve bunlara ispata elverişli olmasa da fukahanın itifakıyla mukarrun bih onun mülkiyetine girer. Eğer lehine ikrar edilen cenin ise, mukarrun uygun ve müphem bir sebep belirtse veya hiçbir sebep belirtmeden ikrarda bulunursa ikrarı geçerlidir. “Cenin bana sattı” gibi uygun olmayan bir sebep belirttiğinde ise, tercih edilen görüşe göre bu ikrara itibar edilmez.²¹⁸

3. Mukarrun bih İle İlgili Şartlar

Afganistan Medeni Kanunu'nda mukarrun bih ile ilgili açıkça sıralanmış hükümler veya maddeler bulunmamaktadır. Ama kanunda yer alan diğer maddelerden bu şartları çıkarmamız mümkündür. Bu şartları şöyle sıralayabiliriz:

a) Hakkın Başkasına Ait Olmaması: Konuyla ilgili Afganistan Medeni Kanunu'nun 852. maddesi şu hükme yer vermiştir: “Hacr altındaki borçlu, borç ikrarında bulunursa ikrarına itibar edilmez.” Yani ikrar konusu üçüncü şahsın zararına olmaması gerekir. Nitekim Afganistan Medeni Kanunu'nun 1009. maddesinde şöyle denilmiştir: “İkrar mukarrun için hüccet-i kasıradır.”²¹⁹ Yani, delil veya ispat herkesi bağlar; ikrar ise, sadece ikrar edeni bağlar ve sonuçları mukarrun

²¹⁶ Jobal, *İkrar der hukuk-ı medenî-yi Afganistan*, II, 147.

²¹⁷ *Mecelle*, md. 1574.

²¹⁸ Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik*, V, 12; Ali Haydar Efendi, *Düreri'l-hükkâm*, IV, 90; Jobal, *İkrar der hukuk-ı medenî-yi Afganistan*, II, 127; Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, 121.

²¹⁹ AFMK, md. 1009.

etkiler. Başka bir ifadeyle mukırr dışında kimseyi bağlamaz. Bu nedenle başkasına ait hak koruma altında olup sahibinin rızası olmadan ortadan kaldırılması caiz değildir. Bu hususta tüm mezhepler ittifak etmiş olup, bu mukarrun bihin şartlarındandır.

b) Mülk Edilebilir ve Sahiplenebilir Olması: Afganistan Medeni Kanunu uyuşturuğu madde satın alınması, kumar oynama ve gayri meşru ilişki gibi meşru olmayan sebebe dayanan ikrarın batıl ve hiçbir sonuç doğurmayacağına ve hak ispatına sebep teşkil etmeyeceğine hükmeder. Çünkü kanun koyucu söz konusu fiilleri yasaklamıştır. Afganistan Medeni Kanunu'nun 1643. maddesinde kumarbazlık ile ilgili şöyle bir hükme yer verilmiştir: “Kumarbazlıkla ilgili her türlü anlaşma batıl sayılır”.²²⁰ Bu nedenle gayri meşru fiiller bir akdin ve hakkın kaynağı olamaz. Nitekim ikrarın tanımında da belirtildiğı gibi ikrar bir hakkı haber vermektir. Mütakavvim olmayan mal ve gayri meşru sebep İslam'da hak olarak kabul edilmez. Dolayısıyla ikrarın hukuki bir netice doğurması söz konusu değildir.²²¹

Afganistan hukukunda ikrar konusunun malum olması şart değildir. Nitekim Afganistan Medeni Kanunu'nun 1004. maddesi şöyle açıklamıştır: “Meçhül bir şeyi ikrar etmek sahihtir. Ancak cehalet akdin sıhhatına engel akitlerde sahih olmaz.”²²² Bu madde daha önce zikredildiğı üzere *Mecelle*'nin 1579. maddesine uygundur. Böylece şeriat hükümleri ve Afganistan Medeni Kanunu'na göre meçhül olan bir şeyi ikrar etmek sahihtir. Ancak mukırr cehaleti ortadan kaldırmakla yükümlüdür.

4. İkrar Sıygasıyla İlgili Şartlar

a) İkrar Sıygasının Şarta Bağlı Olmaması Gerekir: İkrarın şarta taliki ile alakalı Afganistan Medeni Kanunu'nda yer alan hüküm şöyledir: “İkrarın şarta taliki caiz değildir. Ancak ikrarın örfen vuku bulması mümkün olan bir zamana taliki sahihtir”.²²³ Aynı şekilde “şart muhayyerliği feshedilebilen akitte sahihtir. Nikâh, talak, sarf, selem, ikrar, vekâlet, hibe, vasiyet gibi akitlerde sahih değildir.”²²⁴ Bu maddeler gereğince başkasının hakkını ortaya çıkarabilmesi için ikrarın müneccez

²²⁰ AFMK, md. 1643.

²²¹ Resûlî, *Edille-i isbat*, 260.

²²² AFMK, md. 1004.

²²³ AFMK, md. 1007.

²²⁴ AFMK, md. 653.

olması gerekir. Çünkü şart muhayyerliği ikrarın feshedilmesi içindir. Hâlbuki ikrar ve ihbârın feshedilme ihtimali bulunmamaktadır. Mahkeme böyle bir ikrara dayanarak hüküm veremez. Bu nedenle “davacının benden talep ettiği şeyi falanca kimse onaylarsa kabul ederim” derse bu ikrara itibar edilmez. “Ancak ikrarın örfen vuku bulması mümkün olan bir zamana taliki sahihtir”. Maddenin bu kısmında kanun koyucu ikrarın gerçekleşmesi kesin olan bir zamana talikini kabul etmiştir. Mesela “falanca ay başlarsa ben size şu kadar borçluyum” derse, bu ikrarı müeccel deyne hamledilir. Söz konusu meblağı mukırr sürenin bitimiyle ödemekle yükümlüdür. Afganistan Medeni Kanunu’nun bu maddesi hem Hanefî fikhî hem de *Mecelle*’nin 1584. maddesine muvafık olarak düzenlenmiştir.

D. Afganistan Medeni Kanunu’nda İkrarın Çeşitleri

1. Beyan Şekli Açısından İkrar

a. Sarih İkrar

Sarih ikrar yargılama sırasında mahkeme huzurunda yapılan ve hâkimin onayladığı en güçlü delillerden biri sayılır. Bu ikrarı inkar veya ikrardan rücu etmek mümkün değildir. Aslında Afganistan Medeni Kanunu’nun 1001. maddesinde belirtilen ikrar tanımı da bu şekildedir.

b. Yazıyla İkrar

Afganistan Medeni Kanunu’na göre resmî belgelerde yargı divanı tarafından kaydedilen ikrar kesin ve inkâr edilemez bir hüccet olarak kabul edilmiştir. Medeni Kanunun 991. maddesinin 1. fıkrasına göre “resmi belge, devlet memuru ya da kamu hizmetinde çalışanın, kanun hükümleri çerçevesinde kendisine raporlanan veya ilgili kişilerden edinilen ve kaydedilen belgeye denir”.²²⁵ Aynı kanunun 992. maddesinde ise “991. maddede belirtilen resmî belge, muhtevasında kanunda açıkça belirtilen sahtecilik ve taklit yoksa hüccet kabul edilir”.²²⁶

Yukarıda zikredilen maddelere göre yazılı ikrar yargı tarafından belli prosedürler sonrasında kaydedilen ve mahkeme görevlileri tarafından imza ve mühür

²²⁵ AFMK, md. 991.

²²⁶ AFMK, md. 992.

yapılan, kanunda açıkça belirtilen sahtecilik ve taklitten yoksun olan şerî veya resmî belge hüccet-ı kasıra yani ikrar kabul edilir. Mukırr inkâr etse de itibar edilmez. Mahkeme görevlileri tarafından kaydedilmeyen yazılı ikrar sadece mukırrın imza ve mührünü taşıyorsa örfî belge sayılır. Mukırr söz konusu belgeyi onaylarsa resmi belge gibi kabul edilir. Eğer mukırr açıkça inkâr ederse buna itibar edilmez. Fakat özel bir kanun ile imzası ve parmak izi bilirkişi ve teknik incelemelerden sonra onaylanırsa hâkim karine olarak ondan istifade edebilir ve bu ikrar olarak kabul edilmez. Medeni Kanunun 991. maddesinin 2. fıkrasına göre bu husus şöyle açıklanmıştır: “İlgili belge resmî belge mahiyetine sahip değilse, ilgili kişilerin imza ve mühür veya parmak izini taşıyorsa örfî belge olarak kabul edilir.” Bu konu Afganistan Medeni Muhakeme Usulü Kanunu’nun 289. maddesinde şöyle düzenlenmiştir: “İki taraftan yazılan ve imzalanan ve parmak izi bulunan belgeler örfî belgeler, ilgili kişilerin onaylamasıyla resmi belgeler gibi muteber sayılır.”²²⁷ Aynı şekilde Medeni Kanunun 995. maddesinin 1. fıkrasına göre “örfî belge, imzalayan kimse tarafından muteberdir. Ancak kişi kendi imza, mühür ve parmak izini açıkça inkâr ederse itibar edilmez. Kanunda farklı şekilde belirtilmesi halinde ona göre karar verilir.”²²⁸

Medeni Kanunun 995. maddesinin 2. fıkrasında telgraf yazışmaları şöyle düzenlenmiştir: “Telgraf gönderenin imzasıyla aslı telgraf ofisinde bulunan evraklar örfî belge niteliğindedir. Aksine delil olmadıkça telgraf evrakları aslı gibi kabul edilir. Aslı yok olduğunda itibar edilmez.”²²⁹ Yani telgraf veya e-mail vasıtasıyla mukarrun lehe gönderilen yazılı ikrar mektubun aslı mevcutsa, mukırr da bunu tasdik ediyorsa kabul edilir ve ikrarın gereği yerine getirilir. Mektubunun aslı yok edildiğinde ve mukırrın teyid etmemesi durumunda söz konusu telgrafa itibar edilmez.²³⁰

Tüccarların defterlerinde kaydedilen ikrar medeni kanunun 998. maddesinde şöyle düzenlenmiştir: “Tüccarların defterlerindeki ikrar kayıtları tüccar olmayanlar için delil olamaz. Ama eğer bu defterler düzenli bir şekilde tertip edilmişse tüccar

²²⁷ KUMMA, md. 289.

²²⁸ AFMK, md. 995.

²²⁹ AFMK, md. 997.

²³⁰ Semenganî, *Tavzih-ı mefâhim-ı kanun-ı medenî*, II, 310.

aleyhine delil olabilir”. Aynı kanunun 999. maddesi ise şöyledir: “Ticari olmayan evrak ve defterler, bunları yazanlar ve düzenleyenler için delil olamaz. Ancak şu aşağıdaki iki durumda delil olabilir:

1- Borcunu tamamen tahsil ettiği açıkça ifade edilmişse,

2- Belge yerine kullanılması ve bir hakkın ispatı için söz konusu evrakların yazıldığı açıkça belirtilmişse”.²³¹

Yukarıda zikredilen maddelerden hareketle ticarî defterlerde düzenli bir şekilde kaydedilenler ve ticari defterin sorumlusu tarafından işaretlenen her türlü ticarî faaliyetin yer aldığı kayıtlar tüccar aleyhine delil olabilir. Mahkeme davaya bakarken söz konusu kayıtlara dayanarak tüccarın zararına karar verebilir. Eğer kişi tüccar değilse iki durumda mukırr aleyhine hüccet olabilir: a) Falanca muameleden dolayı tamamen tahsil ettiğini açıkça belirtmişse. b) “ben belirli bir şeyi mukarrun lehden satın aldığım için borçluyum, buraya onun hakkının ispatı için bunu yazdım, talep ettiği vakit borcumu öderim ve ikrarımı onaylarım” derse. Bu nedenle Afganistan Medeni Kanunu fikhî mezheplerin de ittifak ettiği gibi şüphe içermeyen, hileli ve sahte olmayan, gerçek belge olduğuna dair herhangi bir soru işareti bulunmayan belge ve yazışmaları ikrar olarak kabul etmiştir.

c. Nükûl (Yeminden Kaçınma) Sebebiyle İkrar

Afganistan Medeni Kanunu’nda kendisinden yemin istenen kişinin (davalı) yemini diğer tarafa (davacı) yönlendirmeden (yani diğer tarafın yemin etmesini istemeden) yeminden kaçınmasının ikrar olarak kabul edileceği hakkında açık ifadeler bulunmamakla beraber bazı işaretler vardır. Nitekim Medeni Kanununun 1020. maddesine göre “kendisine yemin yöneltilen kimse (davalı) karşı tarafa (davacı) yemini yönlendirmeden, yeminden kaçınırsa hâkim davayı aleyhine sonuçlandırır” denilmiştir. Nükûlü ise zımnî ikrar olarak kabul edilir. Nitekim bu husus Medeni Kanun’da şöyle düzenlenmiştir: “kendisinden yemin etmesi istenen taraf, yemini diğer tarafa (davacı) yöneltmeden nükûl ederse veya diğer taraf (davacı) nükûl ederse, dava aleyhine sonuçlanır.”²³² Aynı şekilde Afganistan Medeni Muhakeme

²³¹ AFMK, md. 999.

²³² AFMK, md. 1020.

Usûlü Kanunu'nun 346. maddesinde bu konu şöyle yer almıştır: “Davalı yeminden kaçınırsa, mahkeme dava konusunu (مدعى بها) davacıya teslim etmesine hükmeder.”²³³ Yani kendisine yemin yöneltilen kimse yeminden kaçınıp karşı tarafa (davacı) da yemini yöneltmiyorsa, bu durumda mahkeme onun sükûtunu zımnî ikrar olarak kabul eder ve aleyhinde kararını açıklar. Görüldüğü üzere Afganistan Medeni Kanunu'nda Hanefiler ve Hanbelîlerin görüşünü kanunlaştırılmıştır. Çünkü onlara göre nükûl zımnî ikrar kabul edilir.

İşaretle ikrrar ve sükûtle ikrar ile alakalı Afganistan Medeni Kanunu'nda herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu sebeple bu konularla ilgili *Mecelle*'nin 67. ve 1586. maddelerine göre hüküm verilir. Nitekim birinci bölümde söz konusu maddeler ile ilgili açıklamalar verilmiştir.

İkrar ifade eden konuşma (kelam) ister sözlü olsun isterse yazılı, ister telaffuz etmekle ortaya çıksın veya telefon, radyo, ses kaydı, baskı makinesi vesaire vasıtaların kullanımı ile meydana gelmiş olsun, şarta bağlı olmayıp kesinlik ifade ediyorsa, ciddî bir şekilde dile getirilmişse, şaibe, şüpheden ve şakadan uzak ise ikrar olarak kabul edilir. Çünkü ikrar daha önce var olan bir hakkın haber verilmesidir. Şarta talik geleceğe dönük olur.

İster fıkıh ister tedvin edilmiş yasalar olsun Afganistan Medeni Hukuku'nun pozisyonu davaya taraf olanın her türlü davranışını ikrar olarak kabul eden diğer ülkelere göre daha makul ve adalete daha yakındır. Çünkü ikrar mahkemenin ona dayanarak hüküm verdiği ispat vasıtalarından biridir. Bu nedenle ikrarın güvenilir vasıtalarla elde edilmiş olması icab eder. Nitekim Afganistan'daki fikhî kaideler ve kanunlarda bu konuya dikkatli bir şekilde riayet edilmiştir.²³⁴

2. Bölünebilirlik (Tecziye) Açısından İkrar

İkrarın bölünüp bölünmediği ile ilgili Afganistan Medeni Kanunu'nun 1011. maddesinde şöyle açıklık getirilmiştir: “İkrar tecziyeyi (bölünmeyi) kabul etmez. Ancak ilgili olmayan çok sayıda olayla ilgili ikrar nispet edilmişse, bu olaylardan birinin varlığı diğerlerinin varlığını gerektirmiyorsa söz konusu ikrar bölünebilir.”²³⁵

²³³ KUMMA, md. 346.

²³⁴ Jobal, *İkrar der hukuk-ı medenî-yi Afganistan*, I, 147.

²³⁵ AFMK, md. 1011.

Bu maddenin açıklamasına geçmeden önce bölünebilirlik açısından ikrarın çeşitlerine açıklık getirmemiz gerekmektedir:

İkrar bölünebilir olup olmaması açısından üçe ayrılmıştır: Sade (Basit İkrar), Mevsuf ikrar, Mürekkebe ikrar.

a. Sade (Basit) İkrar

Basit ikrar bir kayda, vassa veya ihbâra bağlı olmayan ikrardır. Yani basit ikrarda mukırr davacının ikrar ettiği her şeyi değişiklik ve ekleme yapmaksızın ikrar eder. Aksi takdirde basit ikrar denilmezdi. Bu nedenle basit ikrarda bir ilke olarak tecziye (bölünme) yoktur. Mesela davacı, davalının kendisine 10.000 Afgani borcu olduğunu iddia etmesi ve davalının da davacının sözünü onaylaması.²³⁶

b. Mevsuf İkrar

Mevsuf ikrar, davalının bir vasıf eklemek suretiyle ikrarında değişiklik yaparak davacının iddia konusunu kabul etmesidir. Mesela davacı müaccel deyn iddia ettiğinde, davalının da deyn ikrar ederek müaccel (معجل) değil müeccel (مؤجل) olduğunu söylemesi gibi. Burada lehine ikrar edilen kişi (مقر له) ikrar edileni (مقر به) bölünebilir mi? Yani lehine olanı kabul ve zararına olanı iddia olduğunu söyleyerek mukırrdan iddiasını delille ispat etmesini talep edebilir mi? Bunlarla ilgili fakihler arasında ihtilaf vardır. Zahirîler, İmam Şafî ve bazı Hanbelîlere göre mevsuf (mukayyed) ikrarın tecziyesi caiz değildir. Çünkü ikrar tek bir cümledir, ya hepsini kabul eder ya da reddeder. Ama cumhura göre mevsuf ikrar bölünebilir. Çünkü ikrar kendi lehine olup hesaba çekilmiştir. Başkası aleyhine iddiada ise delil getirmesi gerekir.²³⁷

c. Mürekkebe İkrar

Mürekkebe ikrar, ikrar edenin tüm ikrar edileni ikrar etmesi ve bunu ikrar sonucunda ispat edilen başka bir şeye izafe etmesinden (eklemesinden) ibarettir. Mesela eğer davacı deyni talep eder ve davalı deyni ikrar edip ödediğini eklerse veya davacının söz konusu deyni kendisine hibe ettiğini yahut ibra ettiğine söylerse, buna mürekkebe ikrar denir. Mürekkebe ikrarda bazen asıl ve fer arasında bir bağlantı ve

²³⁶ Zuhaylî, *Vesailü İsbat*, I, 261.

²³⁷ Zuhaylî, *Vesailü İsbat*, I, 261.

zorunluluk vardır, bazen ise yoktur. Mevsuf ikrarda olduğu gibi mürekkebin ikrarın bölünüp bölünemediği ile alakalı âlimler arasında ihtilaf vardır. Şafîiler ve bazı Hanbelîlere göre mürekkebin ikrar tecziyeyi kabul etmez. Çünkü tek bir cümledir ya tamamen kabul edilir ya da reddedilir. Bir kısmını kabul edip diğer bir kısmını reddetmek caiz değildir. Çünkü mukırrın ikrarı güvenilir olup, mukırr kendi aleyhine ikrar eder. Daha önce de belirtildiği gibi, Nisa süresi 35. Ayet-i kerimede Allahu Teala şöyle buyurmuştur: “ *Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri durursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.*”²³⁸ Ancak Hanefîler, Malikîler ve Şafîîlerin tercih edilen görüşüne göre mürekkebin ikrarın tecziyesi caizdir. Çünkü mukırr aslında iki gerçeği açıklar. Birincisi ikrar, ikincisi ise iddiadır. Bu nedenle mukırrın ikrarı sebebiyle hesaba çekilir ve iddia ettiği şeyi ispatla mükelleftir. Burada ikrarın bölünmesi değil, ikrar ve davanın birbirinden ayrıştırılması söz konusudur.²³⁹

Afganistan Medeni Kanunu'nun 1011. maddesine göre kişinin mahkemede yaptığı ikrar basit (sade) veya bir vafaya mukayyed olabilir.²⁴⁰ Eğer ikrar mürekkebin ise, aslî ve ferî olay arasında bir bağlantı ve zorunluluk varsa bölünmeye elverişli değildir. Mesela, mukırrın “10.000 Afganî borç aldım, ancak geri verdim” demesi gibi. Burada ikinci olayla yani borcun geri verilmesi ile birinci olay yani borç almak arasında bir bağlantı ve bütünlük vardır. Bu nedenle lehine ikrar edilen kişi söz konusu ikrarı bölerek kendi lehine ve mukırrın zararına olan bir kısmını kullanıp diğer kısmından vazgeçemez. Ama eğer mürekkebin ikrar ise, birinci ve aslî olayın ikinci olayla bağlantısı yoksa bölünebilir. Mesela, Mukırr “Ahmeden 10.000 Afganî borç aldım, bu borcu Ahmed'in bana borcu ile sıfırlamış oldum” derse, bu tür ikrar tecziye edilebilir. Yani kişi lehine ikrar edileni kabul eder ve zararına olanı iddia olarak görüp, mukırrdan iddiasını delille ispat etmesini talep edebilir.²⁴¹ Mevsuf (mukayyed) ikrarın bölünemeyeceği ile alakalı yukarıda zikredilen madde Şafîî, Zahirî ve bazı Hanbelîlerin görüşüne muvafık olarak düzenlenmiştir. Mürekkebin ikrarın tecziye edilebileceğiyle ilgili maddede ise cumhurun görüşü esas alınmıştır.

²³⁸ Nisa, 4/135

²³⁹ Zuhaylî, *Vesailü İsbat*, I, 262-263; Özcan, *Dürerül-Hükkam'in İkrar Bölümünün Latinizesi ve Kaynak Tespiti*, s. 68.

²⁴⁰ Hamid, *Tarik-ı İsbat-ı Dava der Fıkh-ı İslamî ve Kavanin Afganistan*, s. 24- 25.

²⁴¹ Resûlî, *Edille-i isbat*, s. 280.

Mürekkebin ikrarın tecziyesi ile alakalı terkinin türüne dikkat edilmesi İslam hukukuna uygunluğu bulunmayıp Afganistan kanun koyucusunun kendi görüşüdür. Daha önce de belirtildiği üzere fakihler mürekkebin ikrarın bölünebileceği, terkinine bakılmaksızın caiz olduğu, kabul veya reddedilebileceği görüşündedirler.

E. Afganistan Medeni Kanunu'nda İkrardan Rücû

Afganistan Medeni Kanunu'nun 1009. maddesinde ikrardan rücû şöyle düzenlenmiştir: "İkrardan rücû etmek muteber değildir."²⁴² İkrar edenin ikrar ettiği şey Allah hakları ile ilgili olduğu gibi kul hakkıyla da alakalı olabilir. Her ne kadar Afganistan Medeni Kanunu'nda hiçbir fark gözetmeksizin her türlü ikrardan rücû etmeyi batıl kabul edildiyse de İslam hukukçuları arasında ikrar edilen şeyin (mukarrun bih) türüne göre ikrardan rücu etmenin hükmü değişiklik gösterir. Burada bu konuyu kısaca anlatmaya gayret edeceğiz:

1. Allah Haklarında İkrardan Rücû

İkrar eden had cezasını gerektiren Allah haklarıyla ilgili bir konuda ikrar ederse, tüm mezhep imamlarının ittifakıyla bu ikrardan rücu etmek caiz olup bir takım sonuçları meydana getirir. Çünkü Allah haklarında müsamaha ve görmezden gelme söz konusu olabilir. Hadler ise şüpheyle düşer. Mesela kişi had cezasını gerektiren hırsızlık, zina, adam öldürme vesaire suçlarla ilgili ikrarda bulunduğunda, kendisine mahkeme kararı açıklanmadan önce veya sonrasında yahut ceza tatbik edilmeden hemen önce ikrarından rücû ederse, bu rücû nedeniyle had düşer. Bunun delili ise Hz. Muaz'dan rivayet edilen Maiz hadisidir. Çünkü Maiz had cezası uygulanırken kaçmak istedi, ashab kaçmasına müsaade etmedi, Hz. Peygamber keşi bıraksaydınız buyurdu.

İkrarı inkar etmek sarih lafızla dile getirildiği gibi zımnî (delaleten) olarak da yapılabilir.²⁴³

İkrardan rücû sadece hadlerin düşmesine sebep olur. Ama kısas, diyet ve diğer mali tazminatlar gibi kul hakkı ve toplum hakkını teşkil eden hakları etkilemez.²⁴⁴

²⁴² AFMK, md. 1009.

²⁴³ Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-sanâ'î*, XII, 50-61; Buhûfî, Mansûr b.Yunus Keşşâfî'l-kıma 'an metni'l-İkna'. Mektebettün-nasr, Beyrut 1983, VI, 145; Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, IV, 150.

2. Kul Haklarında İkrardan Rücû

Kul haklarıyla ilgili ikrarda bulunan kimsenin ikrarından rücû etmesi caiz değildir. Çünkü ikrar tüm şartlarıyla yerine getirildiğinde hak, lehine ikrar edilen kimseye ait olur. İkrardan rücû etme başka bir hak iddia etme mesabesinde olup âlimlerin ittifakıyla hiçbir hukukî sonuç doğurmaz. Mukırrın ikrardan rücû etmesinin sahit ve geçerli olması için önceki ikrarının batıl olduğu ve iddiasının doğruluğunu delille ispat etmesi gerekir. İmam Şabî'nin Hz. Ömerden rivayet ettiği şu ifade dikkat çekicidir: «إِذَا أَقَرَّ بِوَلَدِهِ مَرَّةً وَاحِدَةً، فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَنْفِيَهُ»

“Kişi çocuğu ile alakalı bir defa ikrarda bulunduğunda, ikrarını inkar etmesi caiz değildir”²⁴⁵.

Aynı şekilde *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*'de kul haklarında ikrardan rücû şöyle açıklanmıştır: “Hukuk-i ibâdda ikrardan rücû‘ sahit olmaz. Şöyle ki, bir kimsenin filan kimseye şu kadar kuruş deynim vardır dedikten sonra ikrarından rücû‘ ettim demesine itibar olunmayıp ikrarı ile ilzâm olunur.”²⁴⁶

İkrardan rücû açık lafızla olabileceği gibi delalet yoluyla da olabilir. İkrar beyanında bulunan kimsenin, “ İkrarından rücû ettim, vazgeçtim, ikrar ettiğim şeyi yerine getiremem” şeklinde ifade ettiği rücû beyanının dikkate alınmayacağı kesindir. Eğer ikrar eden kimsenin “ikrar zamanında çocuktum, deliydim, işkence ve zulüm altındaydım” şeklindeki zımnî beyan ifadesinde olduğu gibi ikrarı iptale yönellik ve ikrarda rücûyu haklı gösterecek sebepler müteaddittir. İkrardan rücû sahit olabilmesi için bu sebeplerin etkisi farklılık arzeder. Bunların rücûa olan müsbet veya menfî etkisine tesbit ederken fakihler arasında ihtilaf bulunmaktadır.²⁴⁷

Seyyid b. Cübeyr (ö. 95/715), Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), İbn Ebi Leyla (ö. 148/765), Ebu Sevr (ö. 240/854) ve İbn Hazm (ö. 456/1065) gibi müçtehitlere göre ikrardan rücû ister Allah haklarında olsun, isterse kul haklarında olsun hiçbir şekilde caiz görülmemiştir. Zira Maiz'in recmedilirken kaçması ikrardan rücu kabul

²⁴⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'*, X, 4615; İbn Ferhûn, *Tabsiratü'l-hükkam*, II, 57.

²⁴⁵ İbn Ebu Şeybe, Ebû bekir (ö.235/849), *el-Musannef fil ahâdis ve âsâr*, thk. Kemal Yusuf, (Mektebetü'r-Rüşd, Riyaz 1 Bsk.1409/ 1989) IV/ 40. (nr. 17570).

²⁴⁶ *Mecelle*, md. 1588.

²⁴⁷ Serahsî, *Mebcut*, IX, 98; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'*, VII, 50; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına 'an metni'l-İkna'*, VI, 453-463; Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, II, 254.

edilseydi, taşlayanlar diyet ödemekle mükellef tutulurlardı. İbn Hazm Maiz'in recim cezası sırasında kaçmasının ikrardan rücû olmadığını söyler. Eğer onun kaçması ikrardan rücû olarak sayılsaydı Hz. Peygamber onu açıkça beyan ederdi. “Şüphelye had sakıt olur” rivayeti ise Mürsel değildir, senedi sahih olarak Hz. Peygamber'e ulaşmamıştır. Hz. Ömer veya İbn Mesud'dan nakledildiği söylenmektedir. Tüm bu itirazlara rağmen Allah hakları hususunda ikrardan rücuya itibar edilmesi daha uygundur. Çünkü Allah haklarında müsamahalı davranma ve göz yumma caizdir.²⁴⁸ Görüldüğü üzere Afganistan Medeni Kanunu yukarıda zikredilen âlimlerin görüşlerine istinaden ister Allah hakkı olsun, isterse kul hakkı olsun genel olarak ikrardan rücûyu kabul etmemiştir.²⁴⁹ Ama uygulamada Afganistan mahkemelerinde, Afganistan hukukçularının bu maddenin şerhiyle ilgili açıklamalarına göre Afganistan Medeni Kanunu'nun ikrardan rücû ile ilgili maddesi mutlak olmayıp, her ilke ve kaide gibi birtakım istisnaları bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- İkrarın fasit ve batıl olması davası (iddiası)
- Hata veya yanlışlıkla yapılan ikrar (iddiası)
- Garar dayalı ikrar davası (iddiası)
- Sahte ikrar davası (iddiası)
- Diğer birtakım konular.²⁵⁰

F. İkrarın Hükümü

İkrarın hükmünde amaç, ikrara terettüp eden hukukî neticelerdir ki bu konuyla ilgili fikhî ve kanuni esaslar bulunmaktadır. İkrarın hükmüyle ilgili, AFMK şöyle demiştir: “Eğer iddia edilen kimsenin, iddia eden kişinin iddiasını ikrar ederse mahkemenin huzurunda mahkûm olarak bilinecektir”.²⁵¹ Ve “ikrar eden kendi ikrarına bağlı kalacaktır, eğer mahkeme tarafından ikrarın yalan olmasına dair

²⁴⁸ Koca, *İslam Hukukunda İkrar*, s. 104.

²⁴⁹ AFMK, md. 224.

²⁵⁰ Jobal, *İkrar der hukuk-ı medenî-yi Afganistan*, I, 107.

²⁵¹ AFMK, md. 279.

hüküm çıkarsa öyle bir halde ikrarı etkili değildir".²⁵² Bu maddelerin hükmü şu fıkıh kaidesine benzer: (الْمَرْءُ مُؤَاخَذٌ بِإِقْرَارِهِ) “*şahıs ikrarıyla muaheze edilecektir*".²⁵³

Mecelle, bu konuyu şöyle özetlemiştir: “ikrarın hükmü mukarrun bihin zuhurudur, yoksa bidayeten hudusu değildir”.²⁵⁴ Yani önceden var olan bir hak ikrar vesilesiyle ortaya çıkıyor yoksa sonradan meydana gelen bir hak değildir. Bu nedenle ikrar, mülk edinme için bir sebep olamaz. Dolayısıyla davacı, mücerred davalının ikrarını sebep söyleyerek ondan bir şey dava etse dinlenmez. Mesela davacı “ Ahmed bana 100 TL borçlu olduğunu ikrar etmiş olduğu için onda 100 TL borcum vardır, o hakkımı istiyorum” diyerek dava etse bu davaya itibar edilmez. Çünkü ikrar hak için bir kaynak değildir. Aksine ikrar, fukahanın tercih ettiği görüşe göre, daha önce var olan bir hakkı haber vermekten ibarettir.²⁵⁵

İkrar, mukırr için bağlayıcı olduğu gibi vereceği hükme esas alması bakımından hâkim için de bağlayıcıdır. Fukahanın ittifakına göre, sahih bir ikrara dayanarak hüküm vermek vaciptir.²⁵⁶

Mecelle’de şöyle der: “ kişi ikrarı ile muaheze olunur.”²⁵⁷ İkrar, bütün hukuk şartlarıyla eda edilmişse kesin bir delildir ve ikrar eden ikrarı ile muhâkeme olur. Eğer ikrarın sıhhatine bir mani varsa o zaman şöyle hüküm eder; “ mukırrin ikrarı hâkimin hükmü ile tekzip olunursa hükümsüz kalır.”²⁵⁸ Dolayısıyla ikrarı ifsat edecek bir durum yoksa, mukırr ikrarı ile ilzam olunur ve bir mani yoksa hükmü derhal infaz edilir.²⁵⁹

İkrar beyanı mahkeme içinde veya mahkeme dışında da vaki olur. Fukahanın ittifakına göre, mahkeme içinde, hâkimin yanında yapılan ikrar ve mahkeme dışında

²⁵² AFMK, md. 1008.

²⁵³ Zerkâ, Mustafâ b. Ahmed, *Şerhu'l-Kavâidi'l-Fıkhiyye*, nşr. Daru'l-Kalem, 2. Bsk. Dimaşk 1409/1989, s. 401.

²⁵⁴ *Mecelle*, md. 1628.

²⁵⁵ Kadızâde Şemsüddin Ahmed (ö. 988/1580), *Netaicü'l-efkar fi keşfi'r-rumuz ve'l-esrar* (Tekmiletü Fethu'l-Kadir), Mektebetü'l- Haleb, Mısır 1389/1970, VIII, 318.

²⁵⁶ Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, 98.

²⁵⁷ *Mecelle*, md. 79.

²⁵⁸ *Mecelle*, md. 1587.

²⁵⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 4, 216.

şüphe içermeyen yazılı ikrar, kesin delildir.²⁶⁰ Ama mahkeme dışında yapılan sözlü ikrar, tercih edilen görüşe göre muteber delildir.²⁶¹

İkrar, hüccet-i kasıradır. Etkisi başkasına sirayet etmez, sadece ikrar edenin bağlar. Çünkü mukırrın başkası üzerine velayeti yoktur. Mesela, bir kimsenin, ortağıyla beraber yaptığı bir muamele yüzünden borç altına girdiğini ikrar ederse, bu durumda borcun yarısını öder. Ortağının ise bu ikrardan etkilenip herhangi bir borç ödemesi gerekmez. Eğer ortağının yaptığı muamele yüzünden borç altına girdiğini ikrar ederse, bu durumda yapılan ikrarın, ne ikrar edenin ne de ortağının üzerine bir etkisi olur.²⁶²

Vekilin ikrarın, Ebu Hanife ve İmam Muhammede göre, hudud ve kısas davaları hariç eğer mahkeme huzurunda olursa muteberdir. İmam Yusuf'a göre mahkeme içi veya dışı da muteberdir. Ama cumhur alimlere göre vekilin ikrarı gerek mahkemede olsun gerekse dışarıda kabul edilemez, ancak müvekkilin vekalet akdi esnasında o konuda yetki vermişse o zaman ikrarı muteberdir.²⁶³

“İkrar edenin akıl baliğ olması şarttır. Bu nedenle, küçüğün, delinin ve matuhun ikrarı muteber değildir, bunların aleyhine veli veya vasilerin ikrarı da geçersizdir. Fakat küçük mümeyyiz me’zun kendisine izin verdiği konularda baliğ hükmündedir.”²⁶⁴

G. Aile Hukuku Kapsamına Giren İkrarlar

İkrar aile konusunda ispat etme vasıtalarından birisidir ve en fazla kullanılan yeri de nesep iddiasında olan ikrarlardır. Aynı şekilde evlilik ve boşanma konularında da ispat etme açısından en temel vasıtalarından birisidir. Burada ikrar konusunu kısaca ele almaya çalışacağız.

1. Evlilikte İkrar

Nikah ya da evlilik davasında ikrar, ispat etme konusunda en temel vasıtalarından biri olarak kabul edilmiştir. Afganistan Medeni Kanunu evlilikle ilgili

²⁶⁰ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslamî*, VIII, 6095; Bilmen, *Kamûs*, VIII, 76; *Mecelle*, md. 69, 1606.

²⁶¹ Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, 98.

²⁶² Şekerci, *İslam Şirketler Hukuku*, s. 219; Ali Haydar Efendi, *Dürrerü'l-hükkâm*, III, 410.

²⁶³ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'i*, VI, 24; Aybakan, “Vekalet”, 2; Ali Haydar Efendi, *Dürrerü'l-hükkâm*, III, 536; Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, 136, 137.

²⁶⁴ *Mecelle*, md. 1573.

ikrar ve şartları yeterince iyi açıklamamış ve üzerinde net olarak durmamıştır. Kısacası bu konuda sarih bir maddesi bulunmamaktadır. Fakat söz konusu AFMK'nın diğer maddelerindeki istidlal ve muhtevasına, Afganistan mahkemelerinin fiili kararlarına bakıldığı zaman, AFMK'da evlilikle ilgili ikrar konusunun, İslam hukukuna mutabık olduğu söylenebilir.

Herhangi bir erkek ya da kadın nikah davası açtığında, hâkim karşı tarafa sorar ve karşı taraf bunu kabul ederse, hâkim onun ikrarına göre aralarında zevciyet (karı-koca ilişkisi) sabit edildiğini ve her iki taraf için zevciyetin bütün alametlerinin sabit olduğuna hüküm verir. Ancak taraflardan biri reddederse, hâkim delil ister; delil getirdiğinde zevciyet yine sabit olmuş olur. Eğer delil getiremezse bu durumda İmam Muhammed ile İmam Ebu Yusuf'a göre yemin davalıya düşer. Eğer davalı yemin ederse dava düşer. Eğer yemini red ederse, nükûlü ikrar olarak kabul edilir ve aralarında zevciyet olduğuna hüküm verilir.²⁶⁵

Eğer bir karı, kocasından kendisini boşamasını isterse, yahut muhâla²⁶⁶ ile boşamak isterse ya da kocasının kendisini “zihâr” ettiğini veya “ilâ” ettiğini iddia ederse veya koca, para karşılığında karının ayrılmasını veya “hul” etmesini söylerse, bu durumların tamamı evliliği ikrar olarak kabul edilir.²⁶⁷

Eğer bir kadın bir erkeğin kocası olduğunu veya bir erkek bir kadının onun eşi olduğunu ikrar beyanında bulunacak olursa, karı- koca arasında ki ilişkinin sabit olabilmesi için ikrarın genel şartlarıyla beraber şu 3 şart da gerekmektedir.

1. Kendisinin lehine ikrar edilen kadının başka bir erkeğin nikahlısı veya onun iddetini geçirme döneminde olmaması.
2. Kadın ve erkeğin, arasında kalıcı veya geçici evlilik engelleri olmaması.
3. İkrar edenin karşı tarafındakinin de ikrarı kabul ve onaylamasıdır.²⁶⁸

Eğer bir kadın bir erkeğe karşı evlilik ikrarında bulunursa ve erkek bunu doğrulamadan önce kadın vefat ederse, bu durumda Hanefîlere göre kadın

²⁶⁵ Haskefi, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, II, 232; Ebû Zehre, Muhammed, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Dârul-Fikri'l-Arabi, Kahire ts., 271; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 425.

²⁶⁶ **Hul**: Kadının vereceği mali bir bedel karşılığında kocanın ayrılmaya razı olmasını ifade eder(Atar, Fahrettin, “Muhâlea”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 399).

²⁶⁷ Serahsî, *Mebcut*, XVIII, 240.

²⁶⁸ Kadızâde, *Tekmiletü Fethu'l-Kadir*, VIII, 394; Haskefi, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, II, 232.

hayattayken erkeğin bunu doğrulaması, doğru olarak kabul edilir. Eğer kadının vefatından sonra erkek doğrularsa, ikrarı kabul edilmez ve kadından kalan mirasa ortak olmaz. Çünkü ölümle nikah ortadan kalkar, bu nedenle; erkek iddet beklemez, ölen kadının kız kardeşiyle de evlenebilir veya dördüncü evlilik yapabilir. Dolayısıyla onun ikrarı batıl olur, batıl olan ikrarın kabul edilmesi caiz değildir. Bunun aksine eğer erkek kadına karşı evlilik ikrarında bulunursa ve kadın onu doğrulamadan erkek vefat ederse, erkeğin vefatından sonra kadının ikrarı doğru olarak kabul edilir; zira kadının erkekle ilişkisi erkeğin ölümüyle tam kesilmez; bunun sebepleri de kadının iddet beklemesi, kocanın kadının üzerindeki mülkiyeti ve yatak yetkisidir. Ama Sahibeyn ve Cumhuriyet görüşüne göre, vefattan sonraki ikrar konusunda kadın-erkek arasında fark yoktur, nasıl ki kadının ikrarı kabul edilirse aynı şekilde erkeğin ikrarı da kabul edilir, nikah sabit olur ve hükümleri de yerine getirilir.²⁶⁹

2. Nesep İkrarı

Nesep sözlükte “yakınlık, akrabalık” anlamına gelir. Nesep nisbet, münasebet kelimeleriyle aynı kökten gelmekte olup “bir şeyi diğerine bağlamak, baba tarafından kan bağı olması” demektir²⁷⁰ ve özelde çocuk ile ebeveyn arasındaki kan bağı ifade eder.²⁷¹ Genel anlamda ise nesep kişi ve usulü (ana-baba, dedeler, nineler) arasındaki kan bağı demektir. Ancak günümüz hukuk sistemi ve İslam hukukunda nesep farklı bir anlamda kullanılmaktadır.²⁷²

İkrar, İslam hukukunda nesebin ispat yollarından biri olduğu gibi Afganistan hukukunda da ispat vasıtalarından biridir. Biz burada nesep ikrarının çeşitlerinden olan kendi nefsi için nesep ikrarı ve başkası için nesep ikrarı konularını hem İslam hukuku hem de Afganistan hukuku açısından mukayeseli bir şekilde ele alacağız:

a. Kendisi İçin Nesep İkrarı

Bu ikrar, mukarrın lehine ikrar edilen kimsenin (mukarrun leh) nesebinin doğrudan kendisiyle irtibatlandırmasından ibaret olan ikrar çeşididir. Mesela bir

²⁶⁹ Al-İbyani, M. Zeid, *Şarhi ahkâm şariyye fi Ahvâl’şasiyye*, Beyrut ts., I, 219; Serahsî, *Mebcut*, XVIII, 214.

²⁷⁰ İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab*, I, 755.

²⁷¹ Bilmen, *Kamus*, II, 395.

²⁷² İbrahim Kâfi Dönmez, “Nesep”, *DİA*, XXXII, 575.

kimsenin başkasının kendi oğlu, babası veya annesi olduğunu ikrar etmesidir. Başka bir örnek ise kişinin başkasının zevcesi olduğunu ikrar etmesidir. Böyle bir ikrarda, ikrarda bulunurken evlilik engeli bulunmamalıdır.²⁷³ İslam Hukucuları ve Afganistan Medeni Kanunu bu tür ikrarda, ikrarın genel şartlarına ilaveten nesep ikrarıyla ilgili bazı özel şartları da gerekli görmekteyler. Bu şartlar aşağıda verilmiştir:

a1. Mukarrun bihi'nin Nesebinin Meçhül Olması

Afganistan Medeni Kanunu'nun 224. maddesinde nesep ikrarının şartları şöyle açıklanmıştır:

“Kişi maraz-ı mevte (ölüm hastalığı) de olsa nesebin oğulluk (oğlu olduğunu söylemesiyle) ikrarıyla ispatı şu şartlarda gerçekleşir: 1- Lehine ikrar edilen kimsenin nesebinin belli olmaması.”²⁷⁴

Bu şu anlama gelir: Çocuk evliliğin belirli sürelerinde veya evliliğin feshedilmesinden belli süreden sonra dünyaya gelmiştir. Belirtilen süre içinde dünyaya gelen çocuğun nesebi kocaya aittir. Aynı şekilde başka bir kimsenin çocuğun evli bir kadından doğduğunu ikrar etmesi batıldır. AFMK'nın 228. maddesi bu hususu şöyle açıklamıştır:

“Nesebi belli ve evlat edinilmiş kimse, nafaka, hidane ücreti, miras, hürmet-i musahara, boşanmış kadınla evlilik yasağı gibi nesebin ispatından doğan sonuçlar kendisini bağlamaz.”²⁷⁵

Bu sebeple lehine ikrar edilen kimsenin nesebi belli ise bu ikrar geçerli değildir. Çünkü sabit nesep belli bir kişiden başkasına intikal etmez. Bu madde fikhî kaynaklardan alınmıştır. Dört mezhebin fakihlerinin tümü mukarrın ikrarının geçerli olabilmesi için lehine ikrar edilen kimsenin nesebinin meçhul olması gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir.²⁷⁶ Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.) şöyle demiştir: Ben Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle buyurduğunu işittim:

«مَنْ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ، وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ غَيْرَ أَبِيهِ، فَالْحُكْمُ عَلَيْهِ حَرَامٌ»

²⁷³ Hamid, *Tarik-ı İsbat-ı Dava der Fıkh-ı İslamî ve Kavanin Afganistan*, 26.

²⁷⁴ AFMK, md. 224, f. 1.

²⁷⁵ AFMK, md. 228.

²⁷⁶ Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, III, 304; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 338; Kadızâde, *Tekmiletü Fethu'l-Kadir*, VII, 393.

“Her kim babasından başkasına -onun kendi babası olmadığını bile bile- neseb iddia ederse, bu kişiye cennet haramdır”.²⁷⁷ Yani kişi bildiği halde kendisini babası dışında başka birine nispet ederse cennet ona haram olur.

a2. Mukırr ve Lehine İkrar Edilen Kimse Arasındaki Yaş Oranı

AFMK'nın 224. maddesinin 2. fıkrasında lehine ikrar edilen kimsenin nesebinin ikrarı ile ilgili şöyle bir şart bulunmaktadır: “ Lehine ikrar edilen kimse mukırrın oğlu olabilecek yaşta olmalıdır.”²⁷⁸ Yani lehine ikrar edilen kimsenin nesebinin mukırrın nesebinden geldiği ihtimali bulunmalıdır. Ancak zahirî durum bunu doğrulamıyorsa bu durumda neseb sabit olmaz. Mesela 40 yaşında olan bir kişi 35 yaşındaki bir kimsenin oğlu olduğunu iddia ederse, söz konusu ikrarı sahih değildir. Çünkü bu durumda iki yaşıt kimseler veya biraz küçük olanın diğerinin oğlu olması imkansızdır.²⁷⁹ Fakihler ikrarın aklen ve hissene imkansız olmaması hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak neseb ispatındaki en az yaşın belirlenmesi konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife baba ve oğul arasındaki en az yaşın 12,5 yıl, anne ile oğul arasındaki yaşın 9,5 yıl olduğu görüşündedir. İmam Şafî ve Ahmed b. Hanbel baba ile oğul arasındaki yaşın 10,5 yıl, anne ile oğul arasındaki yaşın 9 yıl olduğu görüşünü savunmuştur. Cumhuriyet görüşü ve tercih edilen görüşe göre ise bilirkişinin görüşü esas alınır. Bu da coğrafya, beslenme ve insanların gelişimindeki değişikliklere göre farklılık göstermektedir.²⁸⁰

AFMK'da mukırr ve lehine ikrar edilen kimse arasındaki en az yaş ile ilgili görüşler net değildir. Çünkü Afganistan Medeni Hukuku'nda mukırr ve lehine ikrar edilen kimse arasındaki en az yaşa değinilmemiştir. Afganistanlı araştırmacılardan Feride Kadirî şöyle bir yoruma yer vermiştir:

“AFMK'nın 70. maddesine göre evlilik yaşı erkeklerde 18 yaşı tamamlama, kızlar için 16 yaşı tamamlama olarak belirlenmiştir. Yine AFMK'nın 71. maddesine göre sahih tasarruf sahibi olan baba 15 yaşındaki kızını evlendirebilir. Diğer taraftan AFMK'nın 222. maddesine göre hamileliğin en az süresi 6 aydır. Böylece mukırr ve

²⁷⁷ Buhârî, “Ferâiz”, 29, (nr. 6766).

²⁷⁸ AFMK, md. 224, f. 2.

²⁷⁹ Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, III, 304; Kâsânî, *Bedâi'us's-Sanayi*, VII, 228; İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 327; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 338.

²⁸⁰ Zuhaylî, *Vesailü isbat*, I, 270.

lehine ikrar edilen kimse arasında baba oğul ilişkisinden bahsedilebilmesi için aralarındaki yaş farkı 18,5, anne-oğul ilişkisinden bahsedilebilmesi için ise 16,5 yıl olması gerekmektedir. İstisnaî durumlarda 15,5 yıldır. Bu bilgilerden hareketle AFMK'nın yaş uygunluğu konusu İslam hukukuna göre düzenlenmiştir. Ancak mukırr ve lehine ikrar edilen kimse arasındaki en az yaşın tayini hususunda kendine özgü bir görüşe sahip olup fakihlerin görüşlerinden farklılık göstermektedir.”²⁸¹

Feride Kadirî'nin bu değerlendirmesinin AFMK'nın 1. maddesinin 2. fıkrasına aykırı olması muhtemeldir. Çünkü söz konusu fıkraya göre AFMK'da hükmü yer almayan bir konu Hanefi fikhının küllî ilkeleri çerçevesinde çözümlenir.²⁸² Buna göre mukırr ve lehine ikrar edilen kimse arasındaki en az yaşın Ebu Hanife'nin görüşüne göre tayin edilmesi gerekir ki bu da 12,5 yıldır.

a3. Lehine İkrar Edilen Kimsenin İkrarı Onaylaması

“Lehine ikrar edilen kimse mümeyyiz olursa mukırrın ikrarını kabul etmiş olması”²⁸³ Yani lehine ikrar edilen kimsenin mümeyyiz olması durumunda tasdik etmesi ikrarın sıhhat şartlarından biridir. Bu ilke sadece oğulluk ikrarında değil, aynı zamanda tüm nesep ikrarında, lehine ikrar edilen kimse mümeyyiz veya buluş olması durumlarında da geçerlidir. Lehine ikrar edilen kimsenin mümeyyiz değilse onayına gerek yoktur. Ancak şu kadar var ki onun nesebi ile ilgili ikrarda bulunan bir başkası varsa, onunla arasında anlaşmazlık olmaması gerekir. Anlaşmazlık varsa yaptığı ikrar batıl sayılır.²⁸⁴

Fakihlerin tümü, lehine ikrar edilen kimse onaylama ehliyetine (tasdik ehliyetine) sahip olduğunda mukırrın, lehine ikrar edilen kimse tarafından tasdik edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Lehine ikrar edilen kimse onaylama ehliyetine sahip olduğunda mukırrın ikrarını takzib ederse bu ikrar geçersizdir. Tasdik ehliyeti bir sorumluluktur. Cumhur gayr-i mümeyyiz çocuğun derhal veya gelecekteki onayının şart olmadığını söylemektedir.²⁸⁵ Ancak Ebu Hanife mümeyyiz çocuğu baliğ kimse gibi görür ve kendi nesebini ispat etmede diğerlerinden daha bilgili

²⁸¹ Kadirî, *Edille-yi İsbat-ı Deavî-yi Medenî ve Cezaî*, 57.

²⁸² AFMK, md. 1, f. 2.

²⁸³ AFMK, md. 224, f. 3.

²⁸⁴ Kadirî, *Edille-yi İsbat-ı Deavî-yi Medenî ve Cezaî*, 57.

²⁸⁵ Zuhaylî, *Vesailü isbat*, I, 274; Kadızâde, *Tekmiletü Fethu'l-Kadir*, VII, 393.

olduğu kanaatinde olup mümeyyiz çocuğun tasdikinin (onayının) geçerli olduğunu söylemektedir.²⁸⁶ Bu konuda Afganistan Medeni Kanunu Ebu Hanife'nin görüşünü tercih ederek mümeyyiz olan lehine ikrar edilen kimsenin onayını geçerli saymıştır²⁸⁷.

a4. Karının İkrarında Kocanın Onayının Şart Olması

Afganistan Medeni Kanunu'nun 225. maddesine göre bu konu şöyle belirtilmiştir:

“Zevce ve iddetli kadının nesep ikrarı kocanın onaylamasından sonra veya zevce tarafından ispat edici deliller ortaya konulursa geçerli olur.”²⁸⁸

Mukırr kadın olduğunda ister evli ister iddet bekleyen kadın olsun, lehine ikrar edilen kimse ile anne-oğul ilişkisi varsa, bu durumda ikrarın geçerli olabilmesi için kocanın onayı şarttır. Bu durumda kocanın ikrarı tasdik etmesi gerekir veya kadın şahitler veya mahkeme tarafından kabul edilebilen şer'î evlilik cüzdanı gibi ispat edici deliller sunması gerekir. Koca, karının ikrarını onaylaması durumunda, babanın oğlunun nesebi ile ilgili ikrarı geçerli olduğu gibi, kişinin başkasını kendi torunu olduğunu ikrar etmesine de itibar edilir.

Afganistan Medeni Kanunu'nda olduğu gibi İslam hukukunda da ikrar eden kadın ise, babası, annesi ve kocası hakkındaki ikrarı geçerlidir. Ama eğer kadının ikrarı çocukları ile ilgili ise, kadın ister evli ister iddet bekleyen biri olsun, lehine ikrar edilen kimse ile anne-oğul ilişkinin meydana gelmesi için kocanın onayı şarttır. Çünkü nesebi kocasına ilhak etmektedir. Kocasını yalanlarsa kadının ikrarı geçersizdir. Ancak şahitler ve diğer yasal yollarla ispat ederse bu durumda geçerli olur. İmam Şafî şahitlerin 4 kadından az olmaması gerekir demiştir. Hanefiler 1 kadının şahitliğini şart koşmuşlardır. Malikiler 2 kadının şahitliğini yeterli görmüşlerdir. Ancak erkeğin şahitliğinde kadının onayı şart değildir.²⁸⁹

²⁸⁶ İbn Abidin, Muhammed Emin, *Reddü'l-muhtar ale'd-Dürri'l-muhtar*, Matbaatü'l-Halebi, Kahire 1386. IV, 485.

²⁸⁷ AFMK, md. 224.

²⁸⁸ AFMK, md. 225.

²⁸⁹ Kadızâde, *Tekmiletü Fethu'l-Kadir*, VII, 39; Zuhaylî, *Vesailü İsbat*, I, 275; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, VIII, 376.

Eğer kadın bir çocuğun nesebi hakkında ikrarda bulunursa ve evlilik akdinde kimse yoksa veya iddetinin bitmesini beklemiyorsa, bu durumda çocuğun nesebi kendisi için sabit olur. Bu tür ikrarda kendisi için bir hakkı gerekli kılar. Nesebi ispatlandığında çocuk mirasta anne ile ortaktır.²⁹⁰

a5. Sahih Bir Gerekçe (Sebep) Açıklaması

Nesebi meydana getirecek gerekçenin (sebep, neden) sahih ve tashih edilebilir olması gerekir. Örneğin sahih nikah ve şüphe ile nikahta olduğu gibi.

Eğer gerekçe zina gibi gayri meşru bir nesebin tespiti için ise, bu durumda zina eden ikrar etse ve diğer taraf da tasdik etse dahi ikrarı geçersiz ve nesebi de tespit edilmiş olmaz.²⁹¹ Ancak İmam Malik'e göre sadece zina mehsulü olduğunu zikretmemiş bulunmak kafi değildir. Bu iddiyayı tekzip edecek bir karinenin de bulunması lazımdır.²⁹²

a6. Lehine İkrar Edilen Kimsenin İkrar Zamanında Hayatta Olması

Hanefilere göre mukırrın ikrarı sırasında lehine ikrar edilen kimsenin hayatta olması şarttır. Eğer baba oğlunun ölümünden sonra onun oğlu olduğuna ikrarda bulunursa, bu ikrara itibar edilmez. Çünkü insan hayatta iken nesep ve şahsiyete ihtiyaç duyar. Ama eğer vefat edenden çocuklar ve miras kaldıysa, bu durumda varislerin maslahatı için ikrar geçerlidir.²⁹³ Cumhura göre çocuk hayatta olsun veya olmasın farketmez, çünkü neseb ikrarla derhal ispatlanmış olur.²⁹⁴ Hatta eğer lehine ikrar edilen kişi yaşlı ise ve ikrarı onaylamadan vefat ederse, ölümünden sonra küçük (sağır) hükmündedir ve hakkındaki nesep ikrarı geçerlidir.

- **Kişinin Ebeveynini İkrar Etmesi:** AFMK'nın 226. maddesinde bu husus şu şekilde yer almıştır: "Nesebi belli olmayan kişi başkasının babası veya annesi olduğuna ikrarda bulunursa, ikrarı şu durumlarda geçerli olur: 1- Mukırrın, lehine ikrar edilen kimsenin çocuğu olabilecek yaşta olması gerekir. 2- Lehine ikrar edilen kimsenin ise mukırrın iddiasını tasdik etmesi gerekir. Yani bu maddeye göre babasını ikrar eden kimsenin ikrarının geçerli olması için ikrarın genel şartlarına ek olarak şu

²⁹⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, VIII, 376.

²⁹¹ Zuhaylî, *Vesailü İsbat*, I, 275.

²⁹² Bilmen, *Kamus*, VI, 75; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 338.

²⁹³ Serahsî, *Mebcut*, XVIII, 154.

²⁹⁴ Zuhaylî, *Vesailü İsbat*, I, 277.

3 şartı taşıması gerekir: 1-Mukırrın nesebinin belli olmaması lazım. 2- Aralarındaki yaş farkının uyumlu olması gerekir. 3- Baba çocuğunun ikrarını tasdik etmesi gerekir.

İslam hukukçuları da kişinin baba ve annesini ikrar etmesini geçerli kabul etmişlerdir. Fıkıh alimleri de ebeveynini ikrar eden için ikrarın genel şartları yanında yukarıda zikrettiğimiz 3 hususu da şart koşmuşlardır. Ebeveyni ikrarda ikrar eden kız olsun erkek olsun fark etmez.²⁹⁵ Böylece ebeveyni ikrar etme hususunda AFMK'da yer alan maddenin fikhî mezheplerden alındığını söyleyebiliriz.

b. Başkası İçin Nesep İkrarı

Bu tür ikrar kişinin nesebi kendisine değil başkasına irtibatlandığı bir ikrardır. Yani başkasının nesebinin ikrarı söz konusudur. AFMK'nın 227. maddesinde bu husus şöyle açıklanmıştır: “Lehine ikrar edilen kişinin onaylaması şartıyla oğulluk, annelik ve babalık dışındaki nesep ikrarı geçerli değildir.”²⁹⁶ Yani eğer mukırr “bu kişi kardeşim, amcam, oğlum” derse, mukırrın babası, dedesi ve oğlu da bunu onaylarsa, yani kendisine nesep ilhakı yapılan kimse söz konusu ikrarı tasdik ederse, bu ikrar geçerli olup nesep sabit olur. Ama başkasına nesep ilhak ettiği zaman itibar edilmez.²⁹⁷

İslam hukukçularına göre her ne kadar lehine ikrar edilen kişi (mukarrun leh) ikrarı onaylasa da başkası için yapılan ikrara itibar edilmez. Çünkü bu durumda ikrar başkalarının kişiliğine sirayet eder. Halbuki ikrar mukırr için huccet-i kasıradır kendisini bağlar, başkalarını etkilemez. Başkası için hüccet değildir.²⁹⁸ Kişi ikrarını başka delillerle ispat ederse bazen nesep tespit edilmiş olur. Bazen ise miras tespit edilmiş olur. Bu konuda alimler ihtilaf etmişlerdir. Başkası için nesep ikrarıyla ilgili şu örnekleri zikredebiliriz: Mesela kişi başkasına “bu benim kardeşimdir derse”, Ebu Hanife ve Muhammed'e göre ikrarın sahih olması için ikrar edenin babasının onayı gerekmektedir. Eğer babası hayatta değilse, varislerden iki kişinin (iki erkek veya 1 erkek 2 kadının) söz konusu ikrarı onaylamaları halinde ikrar geçerli olur. Babanın inkâr etmesi veya varislerin ikrarı yalanlamaları durumunda ikrar sadece mukırr için

²⁹⁵ Kadızâde, *Tekmiletü Fethu'l-Kadir*, VII, 394; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 425.

²⁹⁶ AFMK, md. 227.

²⁹⁷ Hamid, *Tarik-ı İsbat-ı Dâva der fıkhi İslami ve Kavanin Afganistan*, 27.

²⁹⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 425.

sahihtir. Yani eğer lehine ikrar edilen fakir ise kendisine nafakadan pay verilir. Lehine ikrar edilen kimse mukırrın babasından miras olarak aldığı malın yarısına ortak olur. İmam Malik'e göre başkası için nesep ikrarında iki kişinin ikrarı esas alınır. Çünkü bu durumda kişi başkası için nesep ikrarında bulunmuştur. Bu da şahitlerin sayısına göre muteberdir. İmam Şafî, Ahmed b. Hanbel ve Ebu Yusuf'a göre kendisi lehine ikrar edilen kişi vefat etmişse, varislerin tümü de nesebini ikrar ederlerse, miras malından hak sahibi sayılır ve nesebi sabit olmuş olur. Mirasçıların bir kişi veya daha fazla olması, kız veya erkek olması fark etmemektedir. Çünkü nesep bir haktır, o da ikrar ile sabit olur. Borçta (karzda) olduğu gibi sayıya ihtiyaç duymaz. Aynı zamanda ikrarda adalet şartı yoktur. Bu nedenle şahitlikle kıyas edilmez.²⁹⁹ AFMK'da başkası için nesep ikrarı konusunda kendisine nesep ilhak edilecek kişinin onayının aranması şartı fıkıh kuralları ve İslam hukukçularının görüşlerinden alınmıştır. Bunun dışındakilerin diğer varislerin tasdikiyle mi, ikrarıyla mı olacağı hususunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Böyle durumlarda Afganistan yargılamaları Mecelle ve Hanefî fıkımın küllî ilkeleri çerçevesinde çözümlenir.

3. Boşanmada İkrar

Boşanma davasında da ikrar, ispat etmenin bir vasıtası olarak kabul görmüştür. Fakat AFMK'da boşanmadaki ikrarla ilgili herhangi açık bir madde bulunmamaktadır. Sadece söz konusu kanunun 136. maddesinde boşanma yetkisi konusunda şöyle denilmektedir: “Her akıl sahibi ve ergen (baliğ) olan kişinin boşaması geçerlidir; koca sefih (ahmak), aklını karıştırmayan hasta olsa bile.”³⁰⁰

Örneğin, bir kadın mahkemede kendisini kocasının boşadığını iddia eder ve koca da onun iddiasını ikrar edip doğrular. Bu durumda boşanma doğru olarak kabul edilir. Ancak koca karısının yalan söylediğini ileri sürerek boşanmayı inkâr ederse, bu durumda karının iki adil şahit getirmesi gerekir. Eğer kadın bir şahit getirirse kocaya yemin ettirilir, koca yemin ettiğinde beraat eder. Eğer koca yemin etmezse ikrar veya yemin etmesine kadar hapse atılır.

²⁹⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, VIII, 377; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve edilletuhu*, X, 7270.

³⁰⁰ AFMK, md. 136.

Bir kimse, bir erkeğe karını boşadın mı diye sorsa, o da “evet” cevabı verse, bu durumda adam karısını boşamışsa, “evet” demesi ikrar sayılır ve boşanma gerçekleşmiştir. Eğer karısını boşamamışsa “evet” demesi talak sayılmaz; zira ikrar, geçmişte gerçekleşmiş olan bir vakıadan haber vermektir.³⁰¹

Bir erkek karısını boşadığını ikrar ederse sonra o boşanmayı batıl etmek için “boşadığımda baygın, deli vb. idim” deyip farklı sebepler ileri sürerse, bu durumda ileri sürdüğü sebepleri kanıtlamak zorundadır. Aksi halde ikrarı geçerli olur ve ona göre hüküm verilecektir.³⁰²

Bir erkek karısını daha önce boşadığı ama karısının bundan habersiz olduğunu ikrar ederse, bu durumda erkeğin boşama zamanını kanıtlayacak bir delili yoksa, karısının iddet bekleme zamanı kocanın söylediği zamandan değil, ikrarından itibaren başlar; çünkü ikrar, hüccet-i kasıradır etkisi kadına sirayet etmez. Ayrıca bir başka neden de geçmişe dönmenin herhangi bir hakkın heba olmasına neden olmaması için iddet ikrar vaktinden itibaren başlamış olur.³⁰³

4. Rada’da İkrar

Rada’, bir kadının kendisinden olmayan bir çocuğu emzirmesidir. Bu emzirme ile kadın ile öz çocukları, kocası, akrabaları ve emzirilen çocuk arasında bir nevi akrabalık meydana gelir.³⁰⁴

Rada’ davasında ikrar önemli vasıtalardan biri olarak kullanılmaktadır. AFMK’da İslam hukukuna uygun olarak rada’yı, yasak olan evliliklerinin bir sebebi ve ikrarı da rada’tin (süt akrabalığının) isbatı için bir vasıta olarak kabul etmiştir.

AFMK’nın 235. maddesinde şöyle ifade edilir: “Bir kadın iki yaşından küçük bir çocuğu emzirirse, o kadın çocuğun süt annesi ve onunla cinsel ilişkide bulunup kendisinin süt meydana gelmesini sağlayan kişi de (yani kocası) onun babası sayılır söz konusu AFMK’nın 84. maddesindeki yükümlülükler de kendisine uygulanır.”³⁰⁵

184. maddesinde şöyle denilmiştir: “ Hürmet-i rad’a aşağıdaki durumlar hariç,

³⁰¹ İbn Nüceym, *el Eşbah ve’n-nazâir*, 177.

³⁰² Buhûtî, *Keşşâfü’l-kına ‘an metni’l-İkna*, III, 571; Serahsî, *Mebsut*, VI, 111.

³⁰³ Ebû Zehre, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, 373.

³⁰⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhu’l-İslamî ve Edilletuhu*, X, 6640.

³⁰⁵ AFMK, md. 235.

hürmet-i nesebi (soydan doğan haramlık) gibidir: 1) Süt erkeğin kız kardeşi. 2) Süt erkek yahut süt kızın annesi. 3) Süt erkeğin yahut süt kızının anne annesi. 4) Süt erkek kardeşinin kız kardeşi.”³⁰⁶ AFMK’nın bu maddesinin hükmüne göre, iki yaşından küçük bir çocuk başka bir kadının sütünü emse, onun ve süt veren kadının ailesi arasında hürmet-i rad’a meydana gelir. Bunlar hürmet-i nesebî gibidir ve evlenmeleri yasaktır. Evlendikleri takdirde araları ayrılır. Tabi yukarıda zikredilen dört durum bundan müstesnadır. Zira AFMK’nın 13. maddesinde, evlilik akdi esnasında akdin fesih edilmesinin bir kaç sebepten kaynaklandığı belirtilmiştir ki, onlardan birisi “akdin sıhhat şartlarından herhangi birisinin olmamasıdır”.³⁰⁷ Söz konusu Kanun’un 77. maddesinde akdin sıhhat şartları beyan edilip nikah akdinin sıhhati için koşulan şartlardan birisi “Sürekli veya süreli haramlığın olmaması” olarak belirtilmiştir.³⁰⁸ Dolayısıyla iki kişi arasında hürmet-i rada’ oluşmuşsa, evlenmeleri caiz değildir. Eğer evlilikten önce ikrar ederlerse nikahları kıyılmaz, nikahları kıyıldıysa hemen ayrılmaları gerekir veya mahkeme vasıtasıyla ayrılırlar. AFMK’nın 134. maddesinde bu konu şöyle belirtilmiştir: “Evlilik akdinin feshedilmesi gerek evlilikten önce olsun gerek evlilikten sonra her iki durumda, yetki sahibi mahkemenin kesin hükmüyle gerçekleşir. Mahkemenin hükmü olmadan karı-koca kendi rızalarıyla da ayrılabilirler.”³⁰⁹

İslam hukuku âlimlerine göre de burada bir kaç durum düşünülebilir:

1. Kadın-erkek evlenmeden önce süt kardeş olduklarını ikrar ettiklerinde, onların evlenmeleri caiz ve meşru değildir. Evlendikleri takdirde evlilikleri fasit olup ayrılırlar ve kadına da mehir verilemez.³¹⁰ AFMK’nın 133. maddesinin hükmü de bu yöndedir.

2. Eğer sadece erkek tarafından ikrar gerçekleşirse, mesela; bu, benim kız kardeşim, annem veya süt kızımdır, diye ikrar ederse ve ikrarı da nikah kıyılmadan önce ise, onların evlenmeleri haramdır. İkrarı nikah kıyıldıktan sonra ise, erkeğin kendi rızasıyla ayrılması gerekir. Ayrılmadığı takdirde hakim onları zorla

³⁰⁶ AFMK, md. 84.

³⁰⁷ AFMK, md. 133.

³⁰⁸ AFMK, md. 77.

³⁰⁹ AFMK, md. 134.

³¹⁰ Kâsânî, *Bedâ’i’u’ş-şanâ’i*, IV, 14; Şirbinî, *Muğni’l-Muhtac*, II, 423.

birbirlerinden ayrımalıdır. Bu arada ayrılma nikah halvetinden önce gerçekleşirse, kadına belirlenen mehrin yarısı ve eğer halvetten sonra gerçekleşirse belirlenen mehrin tamamı verilir. İddet bekleme sürecinde de kadına nafaka ve mesken verilir.³¹¹ Zira ikrar hüccet-i kasıradır, başkasını etkilemez. Ancak başkası (karşı taraf) o ikrarı doğrular veya ikrar eden kişi delil sunarak ikrarını kanıtlarsa durum değişir. Fakat burada durum böyle olmadığı için kadının nafaka ve mesken hakkı düşmez. Görüldüğü üzere AFMK'nın 133. ve 134. maddeleri de İslam hukuku alimlerinin görüşlerinden alınmıştır.³¹²

3. İkrar sadece kadın tarafından ve nikah kıyılmadan önce olursa, kadının erkekle evlenmesi helal değildir. Kadının ikrarı evlilikten sonra olursa ve koca bunu doğrulamadıkça karının ikrarı evliliğin sıhhatini etkilemez.³¹³

Eğer bir karı, kendisinin ve kocasının arasında hürmeti rada' olduğunu ikrar eder ve kocası da onu doğrularsa, evlilikleri feshedilir. Ama karının ikrarını koca inkar ederse ve karı başka bir delille de iddiasını kanıtlamazsa, bu durumda ikrarın hükmü kendisi için geçerli olur. Yani eğer kocası onu boşarsa hürmeti rada' sebebiyle, kadın bir daha boşayan kocasıyla asla evlenemez. Aynı şekilde kadın, hürmeti rada' sebebiyle kendisine haram kılınmış kocasının diğer akrabalarıyla da evlenemez.³¹⁴

Malikîlere göre rada' ile ilgili ikrar, sadece karı-kocanın birden ikrarı, ana-babanın itirafları veya ikrara mükellef olan kocanın ikrarı ile mahkemede ispat edilebilir.³¹⁵

Eğer koca, ikrardan sonra hata yaptığını veya unuttuğunu söyleyerek bir şekilde ikrarından geri dönmeye kalkarsa ve ikrarına da kimseyi şahit getirmemişse, Hanefîlere göre bu durumda ikrardan dönmek caizdir; çünkü ikrar ihbârdır. Malikî ve

³¹¹ Kâsânî, *Bedâ'i' u'ş-şanâ'i'*, IV,14; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletuhu*, X, 7290; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, II, 423.

³¹² AFMK, md. 133 ve 134.

³¹³ Kâsânî, *Bedâ'i' u'ş-şanâ'i'*, IV, 14; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletuhu*, X, 7290; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, II, 423.

³¹⁴ Zehra, *Ahvalü,ş- Şahsiyye*, 82.

³¹⁵ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletuhu*, X, 7291.

Şafîilere göre nasıl ki kocanın talaktan dönmesi caiz değilse aynı şekilde ikrardan da dönmesi caiz değildir. Dolayısıyla karı-koca arasına ayrılık getirilmesi gerekir.³¹⁶

H. Eşya ve Borçlar Hukuku Alanına Giren İkrarlar

1. Aynî Haklarda İkrar

“Ayn”, mevcut, hazır ve belirlenmiş mal anlamında kullanılmaktadır. Mecelle’de de belli olan ve bilinen bir şey anlamında kullanılmıştır.³¹⁷ Aynî haklarda ikrar, gerek mevcut olsun gerek gayr-ı mevcut, caizdir. İslam hukukçuları da bu konuda görüş birliği içindedirler.³¹⁸ AFMK’nın 1004. maddesinde de İslam alimlerinin görüşleri ve Mecelle’nin 1579. maddesine mutabık meçhul bir şey hakkındaki ikrar kabul edilmiştir. Tabii daha önce belirtildiği gibi bu, cahilliğin sıhhatine engel olmayacak akitler için geçerlidir.

İkrar konusu, bilinen ve belli olan bir mal (mukarrun bih) ise, ikrar edenin hemen malı sahibine (mukarrun leh) teslim etmesi gerekir. Eğer ikrar edilen mal açıkça belirlenmemişse yine de ikrar edenin ikrarı kabul edilir ve ikrar olunan malın meçhul olması, ikrarın sıhhatine bir engel teşkil etmez. Çünkü çoğu zaman kişi bir malı veya bir şeyi fiyatını bilmediği halde telef eder veya bedeninin bir organına zarar verir ama tazminatının değerini bilemez; zira ikrar daha önce vuku bulmuş bir vakıadan haber vermektir. Dolayısıyla ikrar konusu (ikrar olunan şey) muğlak ve belirsiz ise ikrar eden şahıstan onu açıklaması istenir. Eğer açıklamaya yanaşmayıp reddederse hâkim onu ikrarını açıklayana kadar hapseder; çünkü ikrar eden şahıs, bir hak için ikrar etmiştir, onu açıklayarak belirlemedikçe elde etmesi mümkün değildir. İkrar eden şahıs, ikrarını açıkladığında, ikrar ettiği şeyin de mali haklardan olup bir değeri olması lazım. Bir Müslümanın diğer bir Müslümana selam verme hakkı veya hasta ziyareti gibi İslami bir hakkın olmaması gerekir.³¹⁹

Eğer ikrar eden şahıs ikrardan sonra malın özellikleri hakkında açıklık getirirse, bu durumda eğer söz konusu açıklama ikrarın hemen ardından olursa geçerlidir. Aksi halde geçersizdir.

³¹⁶ Kâsânî, *Bedâ’i ‘u ‘ş-şanâ’i*, IV, 14; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletuhu*, X, 91.

³¹⁷ *Mecelle*, md. 152.

³¹⁸ İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 313; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, II, 247; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına ‘an metni'l-İkna*, VI, 453; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, IV, 99.

³¹⁹ Kadızâde, *Tekmiletü Fethu'l-Kadir*, VIII, 324, 325; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, II, 254; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına ‘an metni'l-İkna*, VI, 480,481; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, IV, 100.

Hanefilere göre ikrarın hemen ardından yapılan açıklamada malın özelliklerini, onun kaliteli ve daha iyi olduğunu belirtirse, açıklama geçerlidir. Eğer malın kalitesizliğini ve eksikliğini ortaya koyarsa, açıklama geçersizdir. Bu durumda da ikrar eden kişi daha iyi ve kaliteli bir mal sunmaya mükelleftir. Zira ikrarın akabinde kalitesi düşük bir malın açıklanması, bazı haklardan vazgeçme gibidir. Dolayısıyla ikrar edenin son açıklamasına dikkat edilmez. Ama Sahibeyine göre yapılan açıklamada gerek malın iyi özelliği olsun gerek kötü özelliği, açıklama ikrarın hemen ardından olduğu zaman geçerlidir.³²⁰

2. Borçlar Hukukunda İkrar

Borç, özel anlamda insanın zimmetinde sabit olan şeydir.³²¹ Diğer deliller gibi ikrar da borcu ispat eden vasıtalandır. Borcu ikrar etmenin en önemli hususları, borcun hukuki sebebi, borcun ikrar yetkisi ve borcu tekrar ikrar etmektir. Bu hususları burada özet olarak ele almaya gayret göstereceğiz:

a. Borcun İkrar Yetkisi: İkrarın genel şartlarında zikredildiği üzere ikrarın kabul olabilmesi için ikrar eden şahsın, ikrar ehliyet ve yetkisine sahip olması gerekir. Bu sebeple temyiz çağında olmayan bir çocuk, deli ve akıl dengesi yerinde olmayan vb. kişilerin borç ikrarı kabul edilmez. Çünkü bunlar medeni haklarını kullanma yetkisine sahip değildir. Vekâlette³²² ise tam ehliyet sahibi biri, hukuki işlerinde başka birini vekil tayîn ederse, bu durumda borç ikrarının vekil tarafından gerçekleşmesi, kabul edilir mi edilmez mi konusunda AFMK şöyle demiştir: “Kendisine müvekkil tarafından ikrar yetkisi verilen vekil, davada ikrar ederse, mahkemede onun ikrarı kabul edilir.”³²³ Aynı şekilde adı geçen kanunun 1602. maddesinde şöyle belirtilir: “Müvekkil vekilini aleyhine ikrar etmekten alıkoymuşsa, vekil müvekkilinin aleyhine ikrar ettiği zaman vekâletten azledilir.”³²⁴ Kısacası müvekkil açık bir şekilde vekiline ikrar yetkisi vermemişse, vekil hiçbir hukuki davada müvekkilinin aleyhine ikrar edemez, ikrar ettiğinde vekâletten azledilir.

³²⁰ Kadızâde, *Tekmiletü Fethu'l-Kadir*, VIII, 367, 368.

³²¹ *Mecelle*, md. 158.

³²² **Vekâlet:** Kişinin yapmaya dinen ve hukuken ehil olduğu ve niyabet kabul eden bir konuda kendisi adına hareket etmek üzere başka birisini yetkilendirmesine vekâlet denir. Yetkilendirilen kişi vekil, yetki veren müvekkil, yetki verme tevkil, vekaletin konusu ise müvekkelun bih şeklinde adlandırılır. (Aybakan, Bilal, *Vekâlet, DİA*, İstanbul, 2013, XLIII, 1).

³²³ AFMK, md. 160.

³²⁴ AFMK, md. 1602.

İslam alimleri arasında bu konuda ihtilaf vardır.

Hanefî alimlere göre müvekkil herhangi bir şart ve sınır koymadığı takdirde vekili tarafından onun aleyhine borç ikrarı caizdir ve kabul edilir. Çünkü müvekkil şart koymadığı zaman vekilin ikrar etmesine izin vermiş demektir. Ayrıca Allah'ın karşısında gerçeği söylemesi vekilin görevidir. Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre vekilin ikrarı sadece mahkemede caizdir ve mahkeme dışında caiz değildir. İmam Ebu Yusuf'a göre vekilin ikrarı hem mahkemede hem mahkeme dışında caizdir.³²⁵

Cumhura göre vekilin borç ikrarı gerek mahkemede olsun gerekse dışarıda kabul edilemez, ancak müvekkilin vekalet akdi esnasında mesela, “benim şu borcumu ikrar edebilirsin” diyerek vekiline yetki verirse o zaman vekilin borç ikrarı geçerli olur. Bunun dışında kendisine sadece dava vekâletinin yetkisi verilen vekil, ikrar yetkisine sahip değildir. Çünkü vekilin görevi savunmaktır ve ikrar bunun zıddıdır.³²⁶ AFMK da Cumhurun görüşünü benimsemiş, vekile ikrar yetkisi verilirse ikrarı itibar edilir aksi halde itibar edilmez, demiştir³²⁷.

b. Borçta Hukuki Sebebin Beyanı: Türk borçlar kanununu gibi bazı hukuk sistemlerinde, sebebi gösterilmeyen borç ikrarının muteber olmadığı, alacaklının böyle bir ikrar yokmuş gibi borcu ispat etmesi gerektiği görüşü benimsenmiştir.³²⁸ AFMK'nın 1006. maddesine göre, bu hususuta şöyle hüküm verilmektedir: “İkrar edenin ve karşı tarafının ikrarın sebebiyle ilgili ihtilafları, ikrarın sıhhatine engel olmaz”.³²⁹ Bu madde Mecelle'nin 1518 maddesine ve İslam hukukçularının ekseriyetinin görüşüne mutabıktır. İkrarın kabul edilebilmesini, sebebin beyanına bağlı görmüyorlar. Yani eğer ikrar eden kişi, ikrarının sebebinin açıklamazsa da yine ikrarı geçerlidir. Mesela, bir şahıs başka birine senden borç aldığım için sana 100TL borcum var, der ve karşı taraftaki şahıs, hayır senin alışveriş yaptığın malın

³²⁵ Kâsânî, *Bedâ'i' u's-şanâ'i'*, VI, 24; Aybakan, “Vekalet”, s. 2.

³²⁶ Kâsânî, *Bedâ'i' u's-şanâ'i'*, VI, 24; Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, 136, 137; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, III, 536.

³²⁷ AFMK, md. 160.

³²⁸ Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, s. 133-134.

³²⁹ AFMK, md. 1006.

parasından bana borcun var şeklinde karşı çıkarsa; bu kabil ihtilaflar ikrarın sıhhatine engel teşkil etmez; çünkü bu, ikrarın neticesine herhangi bir zarar getirmez.³³⁰

c. İkrar Beyanını Tekrarlamak: İkrar eden şahıs eğer ikrarın sebebini açıklamadan sözlü veya yazılı olarak bir borcu bir kaç defa ikrar ederse, farklı meblağlar söylemişse de yine bir ikrar sayılır. Örneğin, bir davacının elinde ikrar edenin borçlu olduğuna dair ikrarıyla ilgili iki tane belge vardır, fakat belgelerde ikrarın sebepleri zikredilmemiş yahut zikredilmiş ama tam anlaşılmıyordur. Bu durumda her iki belge bir borcu ifade eder ve bir ikrarın tekrarı olarak değerlendirilir. Eğer davacı borcun sebeplerinin farklı olduğunu iddia ederse, bu durumda ikrar eden kişinin, borç sebeplerinin farklı olmadığını kanıtlaması gerekir. Yoksa iki borç ödemek zorunda kalır.³³¹

3. Gasp Konusunda İkrar

Gasp, başka birinin malını zor ve güç kullanmakla elde etmektir. Bu işi yapana “gasp eden/gâsıp”, malı elinden alınan kişiye “magsubun minh” ve gasp edilen mala “magsub” denilir.³³² İkrar gasp konusunda da ispat etmenin bir aracı olarak bilinmektedir. Alimlerin bu konuda ittifakı vardır. AFMK da İslam şeriatının hükümlerine dayanarak gasp konusunda 765. ve 773. maddelerinde bir düzeltme yapmış ve söz konusu kanunun 765. maddesinin hükmüne göre “gâsıp, gasp edilen malın iade etmesine mükelleftir.” demiştir.³³³ Bu hükme göre, ikrar veya başka bir delilin vasıtasıyla gasp ispat edildiğinde, gaspedilen mal mevcut ise sahibine iade edilmesi gerekir. AFMK’nın 766. maddesine göre “Eğer gasp edilen mal gâsıp tarafından tüketilirse yahut tamamı veya bir kısmı gasibin nezdinde helak olursa ya da gasibin zulümüyle veya kendi kendine telef olursa, gâsıp edilmiş malın bedelini ödemeye mükellef kılınır.”³³⁴ Zira başka birinin malının gâsıp tarafından gasp edilmesi, bir çeşit zulüm olup gâsıbın gasp edilen malı sahibine iade etme sorumluluğu vardır. Dolayısıyla gasp edilen malın gâsıp tarafından tüketilmesi veya gâsıbın yanında yok olması, gasp edilen malın yok olmasında gâsıbın rolü olup

³³⁰ Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, II, 254; Ali Haydar Efendi, *Düreri'l-hükkâm*, IV, 104.

³³¹ İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 295; Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr (ö. 911/1505), *el-Eşbah ve'n-Nezâir*, Beyrut 1996, s. 125; Jobal, *İkrar der hukuk-ı medenî-yi Afganistan*, I, 137.

³³² Aydın, Mehmet Âkif, “Gasp”, *DIA.*, İstanbul 1996, XIII, 378.

³³³ AFMK, md. 76.

³³⁴ AFMK, md.766.

olmaması dikkate alınmaz ve gâsıbın tazminat ödemesi gerekir. Bu durumda eğer gasp edilen mal kıyemî ise, güncel fiyatına göre parasını; eğer misli ise, onun mislini gâsıbın ödemesi gerekir. Gasp edilen gayrimenkulün tazminatı konusunda AFMK'nın 769. maddesinin üçüncü fıkrasında şöyle hüküm yer alır: “Gayrı menkulün telef edilmesi veya onun kıymetine zarar getirilmesi konusunda gâsıp kasıtlı ve kusurlu olmasa bile tazminat ödemeye mükellef olur.”³³⁵ Mesela gasp edilen bir dönüm tarım arazisiyse ve sel felaketiyle kayalık ve bataklığa dönüşerek tarım ekilemez hale gelip değerine zarar gelirse, bu durumda gâsıp tazminat ve gasp ettiği arazinin bedelini ödemeye mükellef olur.

İslam hukukçularına göre, gasp niteliğindeki ikrar geçerlidir. Mesela, Ahmad, Mahmudun, herhangi bir malını gasp ettiğini ikrar ederse yahut Mahmud'un benim üzerimde hakkı vardır diye ikrar ederse, ikrarı geçerli olup kendisinden gasp edilen malın miktarını ve türünü açıklaması istenir. Ayrıca ikrar eden kişi burada mal sayılan şey hakkında açıklık getirmelidir. Zira ikrar eden kişi haber vermekle zimmetinde bir şeyin olduğunu kanıtlamış olur. Ehemmiyetsiz bir şeyin ise zimmeti meşgul etmesi mevzu bahis değildir. Bu açıdan değersiz bir şeyi açıkladığında onun ikrarından rücû ettiği anlaşılır. Mesela bir buğday tanesi gibi.³³⁶

Gâsıp eğer İslam hukukunda içki gibi mal sayılmayan şeyler gasp ettiğini ikrar ederse, ikrarı geçerlidir. Zira gayr-ı müslimler nezdinde onlar mal olarak kabul edilir ve gasbın konusu altına girmektedir. Eğer gâsıp gasp ettiği malın hakkında tam değil, eksik beyanatta bulunursa; mesela, bir evi gasp ettiğini ikrar beyanında bulunması halinde, evin nerede olduğunu tayin etmiş olsun veya olmasın, ikrarı geçerlidir ve kabul edilir. Mümkünse evi mukkarun lehe teslim etmesi istenir.³³⁷

Eğer ikrar eden kişi, gasp ettiği malı teslim etmekten acizse; mesela mal gasbedenin elinde iken telef olmuşsa, gâsıp tazminat ödemeye mükelleftir. Eğer gasp edilen mal gayr-ı menkul olup ikrar edenin elindeyken doğal afetlerle telef olmuşsa, Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre tazminat ödenmez; çünkü bu, tazminata tabi olmayan türdendir. İmam Muhammed ve cumhura göre gasp edilen mal mevcutsa

³³⁵ AFMK, md. 769.

³³⁶ Kadızâde, *Tekmiletü Fethu'l-Kadir*, VIII, 325; Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik*, V, 4.

³³⁷ Serahsî, *Mebcut*, XVII, 185; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, XII, 215; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, II, 428; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, VIII, 359.

malın kendisi, telef edilmişse tazminat verilen mallardan olduğu için onun karşılığı verilmelidir.³³⁸ AFMK da cumhurun görüşünü benimsemiş ve gasıbın müteaddi olmasa bile telef edilen malın karşılığını vermeye mükellef olduğuna hüküm vermiştir.³³⁹

Eğer ikrar eden kişi, gasp edilen mal hakkında açıklık getirdiğinde, lehine ikrar edilen kişi (mukarrun leh) bunu kabul etmeyip başka bir malı iddia ederse, bu durumda ikrar edenin ikrarı ve yemini kabul edilir; çünkü ikrar eden ikrarıyla yükümlülüğünden kurtulmuş olur.³⁴⁰

4. Şirkette İkrar

Şeraket (ortaklık) sözcük olarak ortak olmak, iştirak etmek ve katkıda bulunmak anlamındadır. İstilahi olarak, iki veya ikiden fazla kişilerin, ortak olarak mal, hak veya menfaat sahibi olabilmeleri için, sermaye, iş veya itibarlarını birleştirmeleridir.³⁴¹ AFMK İslam hukukuna mutabık olarak ortaklığı 1216. maddesinde şöyle tanımlamıştır: “Şirket iki veya daha fazla kişinin her biri, bir miktar mal veya itibarlarını ortaya koymak suretiyle veya birlikte bir iş yapmakla mali bir faaliyette bulunmayı ve aralarında yapılan anlaşmaya uygun olarak zarar ve faydasını paylaşmayı gerektiren bir akittir”.³⁴² Böylece AFMK İslam hukukçuları gibi ortaklarının hisse ve yetkilerini göz önünde bulundurarak ortaklığı “inan”³⁴³, “mufâvada”³⁴⁴ ve “mudârebe”³⁴⁵ olarak üçe ayırmış ve tanımlamıştır. Ancak ortaklıktaki ikrar ve hükmü hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Afganistan mahkemeleri de bu konuda Mecelle'nin maddelerinden, şerhlerinden ve fıkıh kitaplarından yararlanarak davaları karara bağlamaya çalışırlar.

³³⁸ Kâsânî, *Bedâ'i' u's-şanâ'i'*, XII, 147; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletuhu*, VIII, 6104.

³³⁹ AFMK, md. 769.

³⁴⁰ Serahsî, *Mebcut*, XVII, 270.

³⁴¹ Gözübenli, Beşir, “Şirket”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 198.

³⁴² AFMK, md. 1216.

³⁴³ **İnan şirketi:** Belli bir nevi ticarete veya umumi ticarete bulunmak için ya daha fazla şahsın muayyen bir sermaye koyup, kârı aralarında anlaşmışları oranda paylaşmak şartıyla kordukları bir şirkettir (Şekerci, Osman, *İslam Şirketler Hukuku; Emek-Sermaye Şirketi*, Marifet Yay., İstanbul 1981, 119).

³⁴⁴ **Mufâvaza şirketi:** Ortaklar kendi aralarında tam bir eşitlik olmak şartı ile ortaklık kurarak şirket sermayesi olabilecek mallarını şirkete kattıkları halde sermaye miktarları ve kârdaki hisseleri eşit olmakla korulan bir şirkettir (*Mecelle*, md. 1331).

³⁴⁵ **Mudârebe şirketi:** Bir taraftan sermaye diğer taraftan iş ve emek esaslarına dayalı bir şirkettir (*Mecelle*, md. 1404).

İslam hukukçuları nezdinde ve Mecelle’de ikrarın hüccet-i kasıra olması temel prensibi esas alınmış ve şirketler konusunda da ispat etmenin bir aracı olarak kabul görmüştür. Şimdi her çeşidinde ikrar konusunu kısaca inceleyelim:

1. İnan şirketinde ikrar: Mecelle’nin 1348. maddesinde “İnan şirketinde, ortaklarından biri bir borç ikrarında bulunursa diğer ortakları ilgilendirmeyip bundan etkilenmezler.”³⁴⁶

Eğer ortaklardan biri kendine mahsus olan bir akit veya muamele yüzünden borç altına girerse bu, diğer ortağını ilgilendirmez. Eğer ortağıyla beraber yaptığı bir muamele yüzünden borç altına girdiğini ikrar ederse, bu durumda borcun yarısını öder. Ortağının ise bu ikrardan etkilenip herhangi bir borç ödemesi gerekmez. Eğer ortağının yaptığı muamele yüzünden borç altına girdiğini ikrar ederse, bu durumda yapılan ikrarın, ne ikrar edenin ne de ortağının üzerine bir etkisi olur.³⁴⁷

2. Mufâvada şirketinde ikrar: Mufâvada şirketindeki ikrarın hükmü, İnan şirketinden farklıdır. Çünkü mufâvada şirketinin en temel özelliği, kefaletinin olmasıdır. Şöyle ki bir ortak diğer ortağın kefilidir. Bu konu Mecelle’nin 1356. maddesinde açıkça zikredilmiştir: “Mufâvada şirketinde biri diğerinin kefilidir.”³⁴⁸ Mecelle’nin 1359. maddesinde de: “Mufâvada ortaklarının her biri diğerinin vekili olup bir ortağının yaptığı bir iş diğer ortağın yaptığı gibidir.”³⁴⁹ şeklinde geçmiştir. Dolayısıyla ortaklarından birisi bir borcu ikrar ederse, nasıl ki kendisi için ikrarı geçerliyse aynı şekilde ortağı için de geçerli olur. Örneğin, bir şahıs; alım, satım ve kira gibi sebeplerle borç ikrarında bulunursa, eğer bu muameleleri ticaret için yaptıysa, ya da kendisi için yapmış ama ticaret altına girebilecek konulardansa, bütün ikrarlarında ortağı da sorumlu olur ve lehine ikrar edilen kişi ortaklarından her birinden ikrar edilen şeyi isteyebilir. İkrar edilen şey de ortak maldan ödenir. Ancak

³⁴⁶ Mecelle, md. 1384.

³⁴⁷ Şekerci, *İslam Şirketler Hukuku*, 219; Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-hükkâm*, III, 410; Atâsi, M. Halid, *Şerhi meceletü’l-ahkâm, Şirket ha*, Çev. Müc. Amanullah ve Nahzat, Abduvahid, kaza Yay., Kabil 1370, 113.

³⁴⁸ Mecelle, md. 1356.

³⁴⁹ Mecelle, md. 1359.

ikrar, şahitliği ikrar eden için geçerli olmayan bir kişinin lehine olursa, bu durumda ikrar kabul edilmez. Örneğin, ana-baba, eş vb.³⁵⁰

Mufâvada ortaklığında şu istisna mevcuttur; ortaklardan biri ailesi için yaptığı harcamadan dolayı bir borca neden olursa, o borç ortak maldan ödenmez. Fakat lehine ikrar edilen kişi, söz konusu borcunu diğer ortaktan kefaletten isteyebilir.³⁵¹ Mufâvada şirketinde ortakların ikrar konusunda birbirinden etkileşimi, ikrar sebebiyle değil, ortaklar arasındaki kefalet sebebiyledir.

3. Mudârebe şirketinde ikrar: Mudârebe şirketinde eğer mudârib elindeki malla ilgili bir borcu ikrar ederse, mal sahibi bunu inkar etse de yine mudâribin ikrarı geçerlidir. Zira bu, ticaretin bir ihtiyacıdır. Mesela mudârib dükkanın kirasından, hayvandan veya bir şeyin karşılığında dolayı borçlu olduğunu ikrar ederse, ikrarına itibar edilir.³⁵²

İ. Diğer Konularda İkrar

1. Sarhoş Kişinin İkrarı

İçki veya sarhoş eden bir şeyi kullanıp akılını kaybeden ve ne dediğini anlamayan bir kimse, sarhoşken, akıl ve mantığını doğru dürüst kullanma durumunda değilken ikrar ederse, ikrarına itibar edilir mi? İslam hukukçuları, sarhoşun helal yoldan mı yahut haram yoldan mı sarhoş olduğunu dikkate alarak bu konuyu ikiye ayırmışlardır:

1. Mubah yoldan sarhoş olan kimsenin ikrarı: Mubah yoldan sarhoş olan biri, mesela anlamadan ya mecbur bırakılmakla veya ilaç olduğunu düşünerek kullanıp sarhoş olan kimsenin, ikrarının hiçbir konuda itibar edilmez ve hiçbir hüküm buna dayanarak uygulanmaz. Hükmü de aklî dengesi olmayan bir delinin ikrarı gibidir.³⁵³

2. Haram yoldan sarhoş olan kimsenin ikrarı: Bilerek ve kendi özgür iradesiyle sarhoş eden bir maddeyi kullanıp sarhoş olursa, bu durumda ikrarı kabul edilir mi edilmez mi? İslam hukukçuları arasında bu konuda ihtilaf vardır. AFMK'da

³⁵⁰ Şekerci, *İslam Şirketler Hukuku*, 188, 189.

³⁵¹ Şekerci, *İslam Şirketler Hukuku*, 185, 186; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, III, 372; *Mecelle*, md. 1357; Atâsi, *Şerhi meceletü'l ahkâm, Şirket ha*, 104-108.

³⁵² Bilmen, *Kamus*, VIII, 59.

³⁵³ Apaydın, Yunus, *İslam Hukuk Usulü*, 186; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, VII, 719; Dönmez, İbrahim Kafi, "Sarhoşluk", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 141.

sarhoş birinin tasarruf ve yaptıkları hakkında hiçbir madde bulunmamaktadır. Dolayısıyla birinci maddenin ikinci fıkrasına dayanarak bu konuda Hanefî fihhına uygun olarak icraat yapılmaktadır.

a. Hanefî alimler haram yoldan sarhoş olan bir kimsenin ikrarlarını muteber kabul etmişlerdir. Fakat dinden çıkma ile alakalı veya ikrarından rücûu mümkün toplumsal bir konu hakkında ikrar ederse, bu durumda ikrarlarına itibar etmemişlerdir. Bunun dışında başka konularda böyle bir sarhoşun ikrarına itibar edilir.³⁵⁴ Şâfiî ve Hanbelî alimler de aynı görüştedirler fakat haram yoldan sarhoş olan kimsenin toplumsal haklardaki ikrarına da itibar edilir görüşündedirler. Onların delilleri de, Hz. Muhammed'in, alkol kullanıp sarhoş eden bir kimse üzerine içki haddini uygulamasıdır. Bu, sarhoş eden bir maddeyi kullanmakla sarhoş olup akılını kaçıran birinin cezaya mahkum olup sorumluluktan kaçamayacağını gösterir. Zira bu kişi, böyle sarhoş eden bir maddeyi kullanmadan önce onun akıbetinden ve neticesinden haberdar olup bunu yapmıştır.³⁵⁵

b. İslam hukuku alimlerinin bazılarına göre, haram yoldan sarhoş olan kişinin ikrarına itibar edilmez ve herhangi bir hükme bağlanmaz. İmam Şâfiî'den nakledilen bir görüşü ve İmam Mâlik'in görüşü de bu yöndedir. Onlara göre:

1. Sarhoş ne dediğini anlamayan bir kimsedir. Bu sebeple Allah (c.c.) Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ .

“Ey iman edenler! Siz sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye kadar- cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın...”³⁵⁶ Bu ayet-i kerimede sarhoş olan kişilerin namaza yaklaşmaları nehyedilmiştir. Dolayısıyla ne dediğini bilmeyen kimse, sarf ettiği sözlerinde sorumlu değildir.

2. Sarhoşluk ister haram yoldan olsun ister helal yoldan, arasında fark yoktur; çünkü her ikisinin neticesinde akıl ve temyiz yok olur.³⁵⁷

³⁵⁴ Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik*, V, 3; Dönmez, “Sarhoşluk”, DİA, XXXVI, 142.

³⁵⁵ Şafii, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Beyrut 1973, s. 235; İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 272.

³⁵⁶ Nisâ 4/43.

³⁵⁷ Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmi*, 87.

2. İstisna (استثناء)

İstisnanın sözlük anlamı genel bir hükümden çıkarmaktır. İstilahî anlamda ise, cümlede istisna kelimesinden sonra geri kalanı ifade etmektedir. Kendisinden istisna edilen şeye müstesna minh ve istisna edilen şeyin kendisine müstesna denilir.³⁵⁸ Mesela, ikrar eden kişi, ikrarından hemen sonra bir şeyi istisna edip çıkartırsa, istisna edilen kısım ikrarın hükmüne dahil olmaz. Mesela biri, benim filan kişiye iki bin borcum var ancak iki yüz hariç, diye ikrar ederse; bu durumda ikrar eden kişinin 1800 ödemesi gerekir. Böyle istisnalar şerî naslarda da görülmektedir. Kuran-ı Kerim’de şöyle geçmektedir:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ.

“Andolsun ki biz Nuh'u kendi kavmine gönderdik de o bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken tufan kendilerini yakalayiverdi.”³⁵⁹

İstisna, bütün fıkıh kitaplarında ikrar konusunda yer alan konulardandır. Ama Afgan Medeni Kanunu bu konuda sessiz kalmış ve Afganistan mahkemeleri icraatlarında Mecelle ve Hanefî fıkıh kitaplarından istifade etmişlerdir. Dolayısıyla biz de bu konuda ikrarın caiz olma şartlarını Mecelle ve İslam hukukuna göre ele alacağız:

1. İstisna ikrar beyanına muttasıl olmalıdır. Müstesna ve müstesna minh arasındaki fasıla, istisnanın sıhhatine engel teşkil eder. Uzun süre sessizlik veya konu dışı sözler gibi. Ancak nefes almak, öksürmek, gibi arızî bir sebepten dolayı mukırrın konuşmasına ara vermesi istisnaya zarar vermez.³⁶⁰

2. Müstesna, müstesna minhden büyük olmamalı ve onun bazısı olmalıdır. Müstesna, müstesna minhden daha büyük veya onunla eşitse, bu durumda istisna müstağrak olur ki bu, caiz değildir. Zira bu durumda sözü anlamsızdır ve ikrardan rücû gibidir ki doğru değildir. Mesela, biri dese ki sana 1000 TL borçluyum ancak

³⁵⁸ Kâsânî, *Bedâ'î 'u'ş-şanâ'i*, VII, 209; Kadızâde, *Tekmiletü Fethu'l-Kadir*, VIII, 351; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletuhu*, VIII, 6109.

³⁵⁹ Ankabut 29/14.

³⁶⁰ Kadızâde, *Tekmiletü Fethu'l-Kadir*, VIII, 351; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, IV, 122; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletuhu*, VIII, 6110.

1000 TL hariç. Burada istisna batıldır ve ikrar eden kişi, ikrar edilen meblağı lehine ikrar edilen kişiye ödeyecektir.³⁶¹

3. Müstesna minh lafız olarak müstesnayı kapsamalıdır. Eğer müstesna aynı lafızdan değilse veya müstesna minhin vasfıysa, bu durumda istisna doğru değildir. Mesela, evden ya da daireden binayı istisna etmek doğru değildir. Çünkü bina bunlara bağlı olarak evin içindedir ki, bu, onun vasfıdır. Vasfın istisnası caiz değildir.³⁶²

4. Müstesna, müstesna minhin cinsten olursa hiç bir ihtilaf yoktur. Ama müstesna, müstesna minhin cinsinden olmayıp muhtelif cinsinden olursa alimler arasında ihtilaf vardır. Hanefiler ve Malikîlere göre müstesna lafız ve mana olarak yahut sadece mana olarak müstesna minhin cinsinden olursa, ayrıca ölçülecek, tartılacak ve sayılacak şeylerde birbirilerine mütekarib ise, istihsanen caizdir. Mesela biri derse ki benim filan kişiye 100 dirhem borcum var ancak bir ölçek buğday hariç. Burada 100 dirhem lazım olur ve istisna edilen bir ölçek buğday 100 dirhemden eksilir. Çünkü sayılacak ve tartılacak arasında bir yakınlık vardır ve ikisi de fiyat (semen) olabilir.³⁶³

Malikî ve Şâfîlere göre istisna, müstesna minhin cinsinden olmazsa da mutlak surette itibar edilir. Mesela 100 TL borcum vardır ancak bir takım elbise hariç, denilirse, burada ikrar edilen paradan, elbisenin fiyatı 100 TL'den fazla olmadığı takdirde bir takım elbisenin fiyatı istisna olur. Eğer takım elbisenin fiyatı 100 TL ise, yine istisna itibar edilir. Çünkü müstağrak istisna, müstesna ve müstesna minhin eşit olması sebebiyle caiz değildir ki, zaten burada müstesna ve müstesna minh eşit değillerdir.³⁶⁴

3. Ölüm Hastalığında İkrar

Ölüm hastalığındaki ikrarın hükümlerini ele almadan önce, ilk olarak ölümcül hastalık ve ölümlerle sonulamayan hastalığın arasındaki farkı İslam hukuku çerçevesinde bilmek gerek. Bilindiği üzere hastalık iki çeşittir:

³⁶¹ Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik*, V, 14; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, IV, 123.

³⁶² Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, IV, 123; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i'*, VII, 209; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletuhu*, VIII, 6113.

³⁶³ Serahsî, *Mebcut*, XVII, 191; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i'*, IV, 124.

³⁶⁴ Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, II, 258; Duran, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, 123.

1. Ölümlü olmayan hastalık: Bu hastalık haddi zatında öldürücü değildir. Baş ağrısı, grip vb. gibi. Tehlikeli olmayıp tedavisi olan hastalığa yakalanan kişinin ikrarı, bütün işlerde sağlıklı insanların ikrarı gibidir.³⁶⁵

2. Ölümcül hastalık: Bu hastalık, insanların normal işlerini yerine getirmekten aciz bırakır ve büyük ihtimalle hastayı öldürür. Bu acizlik hasta ölünceye kadar devam eder ve süresi de bir yıldan fazla değildir.³⁶⁶ Mecelle'nin tanımına göre, "Bu nevi hastalıkta çoğu zaman ölüm korkusu olduğu halde hasta erkeğe evin dışındaki işlerini yerine getirmekten ve çalışmaktan aciz kalır. Eğer hasta kadın ise, evin içinde yapması gereken işlerini yapmaktan aciz kalır ve bu şekilde bir sene geçmeden vefat ederlerse, hastanın hastalığını yatakta ya da yatak dışında geçirmesi önemli değildir. Eğer böyle bir hastalık bir seneden fazla devam ederse lakin hastanın hastalığı daha ilerlemez ve hastanın durumunda bir değişiklik meydana gelmezse, hasta sağlıklı biri hükmündedir ve bütün eylemleri sağlıklı birinin eylemleri gibi değerlendirilir. Eğer hastanın durumunda bir değişiklik meydana gelirse, hastalığı daha da şiddetlenip ondan sonra vefat ederse, söz konusu değişikliğinden itibaren vefat anına kadar, hastanın durumu ölüm hastalığı olarak kabul edilir."³⁶⁷

Fıkıh alimlerinin kitaplarında ele alınan bazı durumlarda sağlıklı kişilerin eylemlerinin hükmü, ölümcül hastalığa yakalanan kişinin hükmünde sayılmıştır. Mesela idam kararı verilen bir katilin ya da esirleri öldürme adetleri olan düşmanlara esir düşenin veya suda boğulma durumunda olanın vb. gibi. Dolayısıyla hakikaten veya hükmen böyle bir hastalıkta olan kimsenin yaptığı ikrarın hükmü sağlıklı kimselerden farklıdır.³⁶⁸

AFMK'da, hasta olan kişilerle ilgili birkaç madde bulunmaktadır. Bu maddeler Afgan Medeni Kanunu'nun ölüm hastalığında olan kişiyi sağlıklı özgür bir kişi olarak değil, bazı sınırlamalarla kabul ettiğini şöyle beyan etmiştir: "Koca ölüm hastalığındayken karısını bâin talakla boşarsa, karının iddeti bitmeden koca vefat ettiğinde, karısı mirastan alıkonulmaz. Tabi boşanan kadın, boşanmadan kocanın

³⁶⁵ Abidî, *Dava ve Vesail-i İsbat*, I, 301.

³⁶⁶ İbn Abidin, *Reddû'l-muhtar*, III, 9383.

³⁶⁷ *Mecelle*, md. 1595.

³⁶⁸ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, IV, 137.

ölümüne kadarki zaman diliminde başka bir nedenle mirastan mahrum edilmemişse”³⁶⁹ Yani koca ölüm hastalığında karısını bâin talakla boşamışsa ve koca karısının iddeti bitmeden önce vefat ederse, karı miras payını alır. İddeti dolmuşsa veya iddetini doldurmadan önce mürtet (dinden çıkma) olma gibi bir sebeple mirastan mahrum olursa, mirastan pay almaz.³⁷⁰ Ölüm hastalığında karı-kocanın hul’ yapması konusunda 175. maddenin birinci ve ikinci fıkrasında şöyle beyan edilmiştir:

1. “Karı ölüm hastalığındayken kocasıyla hul’ ederse, hul’u geçerlidir ve bununla bâin talakı gerçekleşir. Karı iddetindeyken vefat ederse, koca miras payından, hul’un bedelini veya mirastan üçte birinden hangisi daha az ise onu hakeder.

2. Eğer karı hastalığı atlatıp iyileşirse, koca hul’ için belirlenmiş bedelin tamamını hakeder.”³⁷¹ Söz konusu mesele, Medeni kanununun 109. maddesinde şöyle yer alır: “Kim ölüm hastalığındayken evlenirse ve karısının mehrini mehri misilden daha fazla vermişse, bu fazlalık vasiyetin hükümlerine tabi olur.”³⁷² Buradan hasta kişinin tasarruflarının vasiyete tabi olduğu anlaşılır. AFMK’nın 2137. maddesine göre, ister mirasçı olsun ister başka biri, mirasçının rızası olmadığı zaman, vasiyeti malın üçte birinde geçerlidir. Zira ölüm hastalığındaki kişi, hükmen ölmüştür ve rahat davranma hakkına sahip değildir. Şeriatın hükümlerine göre hastanın bütün gereklilikleri ve borçlarının ödenmesi, onun gerçek ölümünden sonra mirasından yapılacaktır.³⁷³

İslam hukuku alimlerinin, hastanın ikrarıyla ilgili farklı görüşleri vardır.

Hastanın mirasçısı olmayan biri lehine ikrarı: Hastanın mirasçısı olmayan kişi için ettiği ikrarıyla ilgili iki görüş vardır:

1. Fukahanın cumhuruna göre, ölüm hastasının mirasçısı olmayan kişi için ikrarı, sağlıklı bir insanın ikrarı gibi geçerli ve gereklidir. Zira hastanın mal ve bedenine olan ehliyeti, velayeti tamdır ve töhmet altında kalması da söz konusu

³⁶⁹ AFMK, md. 155.

³⁷⁰ Abdullah, Nizamüddin, *Şerh Kanun-i Medeni-yi Afganistân Hukûk-i Fâmil*, Kabil 1389/2010, 32.

³⁷¹ AFMK, md. 175.

³⁷² AFMK, md. 109.

³⁷³ AFMK, md. 2137.

değildir. İkrarın geçerli olmadığına dair görüşler, insanların tasarruflarında meşakkat ve sıkıntı oluşturur, hastalığın aniden meydana gelmesi ve hakların batıl olması sebebiyle de muamelelerde bir düzensizlik hakim olur. Dolayısıyla burada hastanın ikrarı sağlıklı birinin ikrarı gibidir.³⁷⁴

2. Kimi Hanefî ve Hanbelî alimleri, hastanın mirasçısı olmayan kimse için ikrarının sadece üçte birinde geçerli olduğunu söylerler. Onlar bu meseleyi sağlıklı birinin vasiyetiyle kıyaslıyorlar. Bilindiği üzere sağlıklı birinin başka birine ettiği hediye ve vasiyeti, malının üçte birinde geçerlidir. Dolayısıyla hastanın mirasçısı olmayan birinin lehine ikrarı da sadece malının üçte birinde lazım olur.³⁷⁵

Ölümcül hastalığına yakalanan kimsenin herhangi bir mirasçısı yoksa, onun başka birinin lehine ettiği ikrarı, bütün mallarını kapsıyorsa da geçerlidir.³⁷⁶

Erkek olsun veya kadın olsun karı koca olan iki eşten her birinin, eşinden başka bir mirasçısı yoksa, ölüm hastalığındayken eşi lehine yapacağı ikrar bütün mal varlığı hakkında geçerlidir. Eğer hastanın, karısı veya kocası dışında başka bir mirasçısı yoksa ve hasta mirasçısı olmayan birinin lehine ikrar ederse, karı veya koca mirastan payını aldıktan sonra gerisi lehine ikrar edilen yabancı birinin olacaktır.³⁷⁷

Eğer hastanın, kocası veya karısı dışında başka bir mirasçısı varsa ve hasta mirasçısı olmayan birinin lehine ikrar ederse, bu durumda ikrarın geçerliliği mirasçıların icazetine bağlıdır. Eğer mirasçılar izin verirse hastanın ikrarı bütün miras için geçerli olur, aksi halde hastanın ikrarı vasiyet gibi itibar edilir ve malın üçte birinde geçerli olur.³⁷⁸

Hastanın mirasçısı olan biri lehine ikrarı: Ölüm hastalığına yakalanan biri, bir mirasçısının kendisine borçlu olduğunu veya borçtan ibra ettiğini ikrar ederse, bu konuda fukahâdan iki görüş nakledilmiştir: 1) Hanefî, Hanbelî ve Şâfî'den bir görüşe göre; söz konusu ikrar sahih ise de bağlayıcı değildir. Zira bu ikrar, diğer mirasçıların ve alacaklıların icazetine mevkuftur. Onlar icazet verdikleri takdirde

³⁷⁴ Zuhaylî, *Vesailü İsbat*, I, 298.

³⁷⁵ Zuhaylî, *Vesailü İsbat*, I, 297.

³⁷⁶ *Mecelle*, md. 1601; Bilmen, *Kamus*, VIII, 63.

³⁷⁷ Bilmen, *Kamus*, VIII,63; Çeker, Orhan, *Fıkıhta Hasta*, 54; *Mecelle*, md. 1956.

³⁷⁸ Bilmen, *Kamus*, 63.

geçerlidir, icazet vermediklerinde batıldır. Bu nevi ikrar, bir mirasçıya vasiyet edilip diğer mirasçının zarar gördüğü vasiyet gibidir³⁷⁹. Bu görüşte olanların delilleri ise, Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

« إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَالَا وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ. »

“Cenab-ı Hak her hak sahibine hakkını vermiştir. Her insanın mirastan hissesini ayırmıştır. Mirasçıya vasiyet etmeye lüzum yoktur.”³⁸⁰ Dolayısıyla hastanın borç, kira ve rehin sebebi meşhur olan yapılan ikrarları geçerli ve üzerinde lazım olur. Ama mirasçı için mal ikrarı geçerli değildir.

Meseleyi açıklayacak olursak, hasta kişi fazla mirasçısı olduğu halde bir mirasçısının lehine mal ikrarı ederse, bu durumda eğer ikrar edilen mal mirasın üçte birinden fazlaysa, bu ikrar diğer mirasçılarının icazetine mevkuftur; onlar izin verirlerse ikrar geçerli aksi halde batıldır.³⁸¹ Hasta biri sebebini herkesin bildiği bir şeye ikrar ederse; alışveriş, borç almak, başka birinin malını telef etmek gibi bilinen etkenler sebebiyle hastanın zimmetinde borç varsa, onun ikrarı sağlıklı birinin ikrarı hükmündedir; zira burada onun için bir itham söz konusu değildir.³⁸²

Mirasçılar hasta kişi hayattayken onun ikrarını doğrularlarsa yahut hasta mirasçıdan bir emanet teslim aldığı ikrar ederse, bu durumda da ikrarı geçerlidir.³⁸³

Mirasçı kişiden kastedilen, hastanın vefatı esnasında ve öncesinde de mirasçı olduğu kanıtlanmış kişidir. Dolayısıyla ikrar eden hastanın vefatı esnasında lehine ikrar edilen kişi daha önce mirasçı olmayıp yeni bir sebeple hastanın mirasçısı olursa, bu, edilen ikrarın geçerliliğine engel teşkil etmez. Mesela biri hastayken yabancı bir kadının lehine bir şeyi ikrar eder, ondan sonra o kadınla evlenir ve vefat eder. Bu durumda söz konusu ikrar geçerlidir.³⁸⁴

³⁷⁹ Zuhaylî, *Vesailü İsbat*, I, 298.

³⁸⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübra*, VI/ 349, (nr. 12202).

³⁸¹ Çeker, *Fıkıhta Hasta*, s.54.

³⁸² Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik*, V, 23; Zuhaylî, *Vesailü İsbat*, I, 303; Bilmen, *Kamus*, VIII, 66. *Mecelle*, md. 1602

³⁸³ *Mecelle*, md. 1598.

³⁸⁴ *Mecelle*, md. 1599.

Ama hasta mirasçısı yeni olmayıp daha önceden mirasçısı olduğu bir kişinin lehine ikrar ederse, ikrarı uygulanmaz. Mesela hasta birinin bir oğlu vardı ama kendi öz kardeşinin lehine vasiyet etti sonra ikrar eden kişinin oğlu ve ardından kendisi vefat etti, bu durumda ikrarı geçerli değildir. Zira lehine ikrar edilen kişi, vefat eden hastanın kardeşiydi şimdi mirasçısı olmuştur.³⁸⁵

Kim hastayken ikrar eder ve sonra iyileşirse, bütün ikrarları sağlıklı birinin ikrarı hükmündedir.³⁸⁶

Hastanın sağlıklı zamanından kalan borçları, hastalık döneminden kalan borçlarından önce ödenir. Çünkü ilk önce sağlıklı dönemdeki borçlardan kurtulması gerekir. Hastalık dönemdeki borçlar mecburiyettendir. Ama hastalık zamanında, herkesin bildiği ikrarın dışında yeni sebeplerden meydana gelen borçlar, sağlıklı dönemdeki borçların hükmündedir. Satın almak, borç almak ve mal telef etmek gibi.³⁸⁷

Koca ölüm hastalığı esnasında karısının isteği üzerine onu boşar, sonra ondan borçlu olduğunu ikrar eder, karının iddeti dolmadan önce koca vefat ederse, karı, ikrar edilen mal ve mirastan hangisi daha az ise onu almayı hak eder. Zira burada itham mevcuttur, kocanın karısının ikrarının kabul olması için onu boşamış olma ihtimali vardır. Eğer karısı istemeden koca boşar da, iddet esnasında karı vefat ederse, bu durumda ikrar batıl olur ve karının mirastan alacağı pay ne kadar olursa, onu almayı hak eder.³⁸⁸

Şâfîiler, Malikîler ve Zahirîlere göre, ölüm hastalığında olan birinin ikrarı, sağlıklı insanlar gibi gereklidir. Lehine ikrar edilen kişinin mirasçı olup-olmaması arasında hiçbir fark yoktur. İkrar eden kişi borçlu olsun-olmasın, mirasçısı olsun-olmasın, fark etmez. Sağlıklı ve hastanın ikrarı, yabancıнын lehine edilen ikrar gibidir. Ödeme konusunda sağlıklı dönemdeki borçların, hasta dönemdeki borçlardan hiçbir önceliği yoktur; her iki borç eşittir. Zira zahiri durum, ikrar edenin

³⁸⁵ Bilmen, *Kamus*, VIII, 64.

³⁸⁶ Bilmen, *Kamus*, VIII, 66; *Mücelle*, md. 1597.

³⁸⁷ Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik*, V, 23; *Mecelle*, md. 1602; Bilmen, *Kamus*, VIII, 66.

³⁸⁸ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletuhu*, VIII, 1620, 1621.

doğru söylediğine karîne teşkil eder. Çünkü bu tür ölümcül hastalıklarda yalancı da dürüst olup doğru söyler ve günahkar tevbe eder.³⁸⁹

Son olarak şunu söyleyebiliriz ki Afgan Medeni Kanunu ölüm hastalığı hakkında zikredilen maddelerin hükmünü Hanefilerin görüşlerini esas alarak düzeltmiştir. Söz konusu kanun sessiz kaldığı hallerde Afganistan mahkemelerinde uygulanmakta olan Mecelle 'ye göre hüküm verilir. Mecellede ölüm hastalığı konusunda bir bölüm ayrılmıştır ki, bazı hükümleri daha önce ele alınmıştır.

³⁸⁹ Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, II, 240; Zuhaylî, *Vesailü İsbat*, I, 299; Bilmen, *Kamus*, VIII, 67.

SONUÇ

“İslam Hukukunda İkrar ve Afgan Medeni Kanunu İle Mukayesesi” başlıklı çalışmamızla ilgili elde ettiğimiz en önemli sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

İkrar İslam hukukunda delilerin efendisi (seyyidül edile) kabul edilen, meşruiyeti ise Kur’ân, sünnet, icma ile sabit olan bir delil olup, Afganistan medeni hukukunda ise en önemli ispat vasıtalarından kabul edilmiştir. Tabî ki buradaki ikrardan tüm rükünlere ve şartlara sahip olan mahkeme huzurunda yapılan ikrar kastedilmektedir. İkrarın rükün ve şartlara Afganistan İslam Cumhuriyeti Medeni Kanununun ilgili maddelerinde yer verilmiştir.

1976 tarihli Afganistan Medeni Kanunu ikrarla ilgili hükümlerin yer aldığı bir fasılla yer vermiştir. Nitekim ilgili kanunun 1001 ila 1011 maddeleri ikrar konusuna tahsis edilmiştir. Ayrıca adı geçen kanunun 224-228 maddeleriyle 1600 ve 1601 maddelerinde de ikrarla ilgili hükümlere yer verilmiş olsa da ikrar konusuna kısaca ve genel olarak değinilmiştir. Böylece kanunda ikrarla ilgili sarîh hükümler olmadığı durumlarda Hanefî mezhebinin küllî ilkelerine göre hüküm verilir. Nitekim bu husus Afganistan Medeni Kanunu’nun 1. maddesinin 2. fıkrasında daha net olarak şöyle belirtilmiştir: “Kanunda hüküm mevcut olmadığı hallerde, mahkeme adaletin en iyi şekilde sağlanması için Hanefî hukukunun genel ilkelerine uygun olarak hüküm verir”.

Fakihlerin görüşlerinin çok sayıda fıkıh kitabında yer alması ve bu görüşlerin tümünü bir arada incelemenin zor olması hatta bazen imkânsız olması nedeniyle Afganistan yargı organı yüksek şurası mahkemelerin ve halkın sorunlarını dikkate alarak, davalı tarafların durumu, kadıların durumu, yargılamalarda kolaylık sağlanmasını ve vakit kaybının önüne geçilmesini dikkate alarak 9 Aralık 1361/1982 yılında tüm illerdeki, mahkeme başkanlarının katıldığı bir toplantı düzenlemiş, bu toplantıda Afganistan Medeni Kanunu’nda sarîh olarak yer almayan meselelerde *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*’ye göre hüküm verilmesi kararlaştırmıştır. Çünkü *Mecelle* şeriata dayalı, özellikle fakihlerin araştırması sonucu fikhî kaidelerden meydana gelmiştir. Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşleri bir araya getirmiştir. Böylece Afganistan mahkemelerinde *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye* ikinci kaynaktır. İkrar ve ona

ilişkin hususlar *Mecelle*'nin 13. faslında (1572-1612 maddelerinde) düzenlenerek açıklanmıştır.

Dikkat edilmesi gereken bir başka konu ise her ne kadar Afganistan Medeni Kanunu Hanefî fikhî esas alınarak hazırlandığını açıkça belirtse de, ikrarla ilgili konuları İslam hukuku ile mukayeseli olarak çalıştığımız bu tezde adı geçen kanunun tamamen Hanefî mezhebinden alınmadığı sonucuna ulaşmış bulunmaktayız. Nitekim bazen Hanefî mezhebinin dışına çıkılarak diğer mezheplerin görüşleri tercih edilmiştir. Mesela mevsuf (mukayyed) ikrarın tecziye edilmesinin (bölünmesinin) caiz olmadığını öngören Afganistan Medeni Kanunu'nun 1011. maddesinde Hanefîlerin görüşüne aykırı olarak Şafîiler ve bazı Hanbelîlerin görüşleri tercih edilmiştir, *Mecelle*'de olduğu gibi.

Diğer bir örnek ise, ikrardan rücûnun caiz olmadığına hükmeden Afganistan Medeni Kanunu'nun 1009. maddesi Hanefîlerin görüşüne dayanmayıp Seyyid b. Cübeyr (ö. 95/715), Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), İbn Ebi Leyla (ö. 148/765), Ebu Sevr (ö. 240/854) ve İbn Hazm (ö. 456/1065) gibi müçtehitlerin görüşlerinden alınmıştır. Buna göre ikrardan rücû ister Allah haklarında olsun, isterse kul haklarında olsun caiz görülmemiştir. Hâlbuki Allah haklarında ikrardan rücû etme mezhep âlimlerinin ittifakıyla caiz olup kul haklarında caiz görülmemiştir. Ama uygulamada Afganistan mahkemelerinde, Afganistan hukukçularının bu maddenin şerhiyle ilgili açıklamalarına göre Afganistan Medeni Kanunu'nun ikrardan rücû ile ilgili maddesi mutlak olmayıp, her ilke ve kaide gibi birtakım istisnaları bulunmaktadır. Örneğin ikrarın fasit ve batıl olması davası veya hata, garar ve yalancılıkla yapılan ikrar ile ilgili davalar vesaire hususlar ikrardan rücû için bir sebep teşkil eder.

Vekilin müvekkiliyle ilgili ikrar yetkisini düzenleyen Afganistan Medeni Kanunu'nun 160. maddesinde cumhurun görüşü tercih edilmiştir. İlgili madde şöyledir: “Davada vekilin ikrarı konusunda müvekkil tarafından ikrar yetkisi vekile verildiyse, mahkeme tarafından kabul edilir.” Hâlbuki Hanefîlere göre karz konusunda vekilin müvekkili ile ilgili ikrarı her ne kadar özel olarak ikrar yetkisi verilmemiş olsa da muteberdir. Çünkü vekil müvekkil yerine geçmiş olur.

Afganistan Medeni Kanunu bazen diğerk mezheplerin görüşlerini esas almış, ama insanların yaşadığı coğrafya dikkate alınarak bazı değişiklikler yapılarak özel içtihatlarla yer verilerek kanun maddeleri düzenlenmiştir. Mesela mürekkep (birleşik) ikrarın tecziyesi (bölünmesi) ile alakalı Afganistan Medeni Kanunu'nun 1011. maddesi şöyledir: "Mürekkep ikrarda ilk ve aslı olayın ikinci olayla bağlantısı yoksa bu ikrar bölünmez." Terkip türüne göre mürekkep ikrarın bölünmesi görüşü kanun koyucunun özel görüşü olup fıkıhla uygunluğu bulunmamaktadır. Çünkü fakihlerin büyük çoğunluğu mürekkep ikrarın bölünmesini türüne bakmaksızın kabul etmektedir. İmam Şafî'den nakledilen bir görüş ve bazı Hanefiler bu tür ikrarın bölünmesini mutlak bir şekilde kabul etmemektedirler.

Afganistan Medeni Kanunu'nun 1020. maddesi yeminden çekilmeyi (nükûlü) zımnî ikrar olarak kabul ederek şöyle hükmeder: "Kendisinden yemin etmesi istenen taraf, yemini diğerk tarafa (davacı) yöneltmeden nükûl ederse veya diğerk taraf (davacı) nükûl ederse, dava aleyhine sonuçlanır." Böylece kanunun bu maddesinin hükmüne göre yeminden çekilmek (nükûl) tüm davalarda ikrar olarak kabul edilir ve nükûl edenin aleyhine hükmedilir. Hâlbuki bazı Hanefiler ve Hanbelîlere göre nükûl sadece malî konularda ikrar olarak kabul edilir. Ama malla ilgili olmayan nikâh, talak, nesep gibi akitlerdeki nükûl ikrar olarak kabul edilmez.

Afganistan Medeni Kanunu'nda ikrarla ilgi toplam 23 madde yer almaktadır. Bunların 11 maddesi bütün fukahanın ittifak ettiğiki görüşler, 5 maddesi Hanefilerin görüşüne mühtas, 2 madde cumhurun görüşünden düzenlenmiştir. Ayrıca 1 madde Hanefî ve Hanbelî görüşünden, 1 madde Şafîî ve Hanbelî görüşünden esas alınmış ve 1 madde de dört mezhebin dışında Hasan-ı Basrî, İbn Ebi Leyla gibi bazı İslam alimlerinin görüşünden seçilmiştir. Böylece Yukarıda söylediğimiz bazı nedenlerden dolayı AFMK, 2 maddede kendi görüşüne yer vermiştir.

Son olarak, aile hukuku, aynî haklar, deyn, maraz-ı mevt gibi medeni hukuk meseleleriyle sınırlı olan bu çalışmada, şartlarına uygun olarak yerine getirilmiş ikrarın, İslam hukukunda olduğu gibi Afgan medeni hukukunda da birinci ispat vesilesi olarak kabul edildiğiki sonucuna ulaşılmıştır. Bu isterse ikrarın rükünleri ve şartları ile ilgili olsun isterse yukarıda zikrettiğimiz konuların hükümleri olsun genel

görüş ve değerlendirmelerden vradığımız neticey göre, Afgan medeni kanundaki ikrarla ilgili hükümler İslam hukukuyla neredeyse aynıdır.

Ancak Afgan medeni hukukunda ikrarla ilgili genel olarak zikrettiği ve boşluk bırakıldığı için Medeni kanunun 1. maddesinin 2. Fıkrasına baktığımızda kanunda sarıh hüküm olmadığı durumlarda Hanefi mezhebinin küllî ilkelerine göre hüküm verilmesi, kanun veya Hanefi mezhebinin temel ilkelerinde herhangi bir hüküm yer almıyorsa, mahkemenin genel örfeye göre hüküm verilmesi beyan edilmiştir. Böylece hâkimlere daha geniş yetki verilmiştir.

Kanaatimizce hâkimlerin böyle bir yetki ile donatılması Afganistan şartlarını da dikkate aldığımızda onların keyfi hüküm vermelerine sebep olabilmektedir. Bu sebeple temel esasın yasalar olması ve hükümlerin yasalara göre verilmesinin şart koşulması hakkın ortaya çıkması için daha sağlıklı gibi görünmektedir. Bununla beraber Afgan medeni hukukunda, ikrarla ilgili düzenlemelerin yeterli olmaması hâkimlerin hüküm verirken zorluk çekmesine neden olabilmakta veya hâkimlerin vermiş olduğu hükümler farklılık arzedeabilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Abidî, Abdülvedud, *Dava ve Vesail-i İsbat der fikh-ı İslamî*, İntişârat-ı Hasib Bahar 1396/ 2017.

Abdullah, Nizamüddin, *Şerh Kanun-i Medeni-yi Afganistân Hukûk-i Fâmil*, Kabil 1389/2010.

Ahmet Cevdet Paşa, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*, İstanbul ts.

Ali Haydar Efendi (ö.1935), *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, dar'l-celil, 1411/1911.

Apaydın, H. Yunus, "Hacr", *DİA*, XIV, 513- 517, İstanbul 1996.

_____, H. Yunus, "Şahit", *DİA*, XXXVIII, 278-283, İstanbul 2010.

Atâsi, M. Khlid, *Şerhi meceletü'l ahkâm, Şirket ha*, Çev. Müc, Amanullah ve Nahzat, Abduvahid, kaza yayımları kabil 1370.

Atar, Fahrettin, "Muhâlea", *DİA*, XXX, 399-402. İstanbul 2005.

_____, Fahrettin, "İflas", *DİA*, XXI, 509-512, İstanbul 2000.

Aydın, M. Âkif, "Gasp", *DIA*, XIII, 387-392, İstanbul 1996.

Aybakan, Belal, "Vekâlet", *DIA*, XLIII, 1-6, İstanbul 2013.

-----, Bilal, "Muâmelât", *DİA*, XXXI, 319-320, İstanbul 2005.

_____, Belal, "*Furu fikh Sistematiği Üzerine*", Marmara. Üniversitesi İlahiyat Fukultasi dergisi, say: 31, (2016), s. 5-32.

Al-byani, M. Zeid, *Şarhi ahkâm şariyye fi Ahvâl'sasiyye*, Beyrut ts.

Bardakoğlu, Ali, "Buluğ", *DİA*, VI, 413- 414, İstanbul 1992.

_____, Ali, "İsbat", *DİA*, XXII, 492-495, İstanbul 2000.

Aynî, Bedreddin, Mahmud b. Ahmed (ö. 855/1451), *el-Binaye Şerhi'l-Hidâye*, nşr. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Bsk, Beyrut 1420/2000.

Aktürk, İmran, *Osmanlı Yargılama Hukukunda İspat vasıtaları*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Kayseri 2015.

Ataî, Muhammed İbrahim, *Tarih-i Muâsır-i Afganistan*, Bingah İntişarat Matbaa-i Meyywend, Kabil1246/2005

Behnesî, Ahmed Fethî, *el- Cerâimü fi'l-fkhi- İslâmi*, Dâru'ş-şuruk, 1402.

Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali Ebu Bekir (ö. 458/1065), *es-Sünenü'l-kübra*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata, nşr. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Bsk. Beyrut 1424/2003.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve istilâhât-ı fıkhiyye kamûsu*, Bilmen Yay. İstanbul 1970.

Buhârî, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail (ö. 256/869), *Sahihu'l-Buhârî*, thk. Muhammed Zuhayr b. Nasır en-Nasır, nşr. Daru Tavku'n-Necat, 1. Bsk., 1422/2001.

Buhâtî, Mansûr b. Yunus (ö. 1051/1641), *Keşşâfü'l-kına 'an metni'l-İkna'*. Mektebettün-nasr, Beyrut 1983.

Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri 1*, İstanbul 1994.

_____, Orhan, “*Fıkıhta Hasta*”, Seçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi dergisi.

_____, Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, İstanbul 2006.

_____, Orhan, *İslam Hukukunda Çocuk*, Tekin kitabevi, 2 Bsk., Konya 2015

Çağır, Mustafa, “*Hak*”, *DİA*, XV, 137-130, İstanbul 1997.

Çetinkaya, Ahmet, “*İslam Muhakeme Hukukunda Hâkim şahsi bilgisi ile Hüküm verebilir mi?*”, Eskişehir Osmangazi Ün. İlahiyat Fak. Dergisi 2, (2015), 153-188.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (ö. 370/980), *Ahkâmu'l-Kuran*, Beyrut 1405/1985.

Cürcânî, Seyyid Şerif, *Kitabül't-Tarifât*, İstanbul, 1308/1890.

Dönmez, İbrahim Kâfi, “*Nesep*”, *DİA*, XXII, 573-575, İstanbul 2000.

_____, İbrahim Kâfi, “*Sarhoşluk*”, *DİA*, XXXVI, 141-145, İstanbul 2009.

Duran, Ahmet, *İslam Hukukunda İkrar ve Hükmü*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

Ebu Davud, Süleyman b. el-Eşas (ö. 275/888), *Sünenü Ebi Davud*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, el-Mektebetü'l-Asrîyye, Sayda, Beyrut ts.

Ebu Zehre, Muhammed, (ö. 1974), *Usulul'l-fıkıh*, Beyrut ts.

____, Muhammed, (ö. 1974), *el-Ahvâlü'sh-Şahsiyye*, Dârul-Fikri'l-Arabi, Kahire, ts.

Habîb bin Tâhir, *el-Fikhü'l-Mâlikî ve Edilletuhu*, Beyrut 2007.

Gözübenli, Beşir, “Şirket”, *DİA*, XXXIX, 198-201, İstanbul 2010.

_____, Beşir, “Ateh”, *DİA*, IV, 51- 52, İstanbul 1991.

Gulamî, Hamid, *Tarihçe-i kanunguzârî der Afganistan*, 1390/2011.

Hakim, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, nşr. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Bsk., Beyrut 1411/1990.

Hamid Abdülvahid, *Tarik-ı İsbat-ı Dava der Fıkh-ı İslamî ve Kavanin Afganistan*, İntişârât-ı Said, Kabil 1394/2015.

Haskefi, Alâüddîn Muhammed b. Alî ed-Dımaşkî (ö. 1088/1677), *ed-Dürri'l-muhtâr fi şerhi Tenvîri'l-ebzar*, Matbaatu Ali Bek, y.y. 1294/1877.

Hatîb Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî (ö. 977/1570), *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, nşr. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Bsk., 1415/1994.

Hattâb, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdirrahman (ö. 954/1547), *Mevâhibü'l-Celil fi şerhi Muhtasarı'l-Halil*, Beyrut 1978..

Hanioğlu, M. Şükrü, “Cemal Paşa” “, *DİA*, VII, 305-307, İstanbul 1993.

Hayri bolay, Süleyman, “Akıl”, *DİA*, II, 246-247, İstanbul, 1989.

Heyet (Hukukçulardan oluşan), *Mecmua-ı makâlât-ı Afganistan* 1998.

Husamî, Hazretgül, *Tarih-ı kaza der Afganistan*, İntişarat-ı Said, Ufuk-ı Paris, Kabil 2009.

İbn Abdilhadi, Cemaluddin Yusuf b. Hasa, (ö. 909/1503), *Kitabu'l-kavâidi'l-külliyeye ve'd- davabiti'l-fıkhiyye*, Beyrut 1315/1994.

İbn Abidin, Muhammed Emin (1252/1836), *Reddü'l-muhtar ale'd-Dürri'l-muhtar*, Matbaatü'l-Halebi, Kahire 1386.

İbn Ebu Şeybe, Ebû bekir (ö.235/849), *el-Musannef fil ahâdis ve âsâr*, thk. Kemal Yusuf, Mektebetü'r-Rüşd, Riyaz 1 Bsk. 1409/ 1989.

İbn Ferhûn, İbrahim b. Ali b. Muhammed Burhanuddin el-Ya'murî (ö. 799/1396), *Tabsıratü'l-hükkam fi usûli'l-akziyye ve menâhici'l-ahkâm*, nşr. Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezher, 1. Bsk. 1406/1986.

İbn Hazm, Alî b. Ahmed el-Endelüsî (ö. 456/1063), *el-Muhalla bi'l-âsâr*, Beyrut 1408/1988.

İbn Kudame, Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed el-Makdisî (ö. 620/1223), *el-Muğni*, nşr. Mektebetü'l-Kahire, 1388/1968.

İbn Kudame, Ebu'l-Ferec Abdurahman b. Ebi Ömer (ö. 682/1283), *eş-Şerhu'l Kebir âlâ metni'l-Mukni'* (*el-Muğni* ile birlikte), Beyrut 1983.

İbn Manzur, Cemâluddin Ebu'l-Fadl(ö. 711/1331), *Lisanü'l-Arab*, V, Beyrut ts.

İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim (ö 970/1563), *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd- dakâik*, el-Matbaatu'l-İlmiyye, Kahire, 1311/1893-Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts _____, *el Eşbah ve 'n-nazair*, Dımşak 1403/1983.

İmamî, Hasan, *Hukuk-ı Medeni*, Kitab Furuşî-yi İslamiyye, 16. Bsk.,Tahran 1372/1993.

İsfahanî, Ebü'l-Hasan, *Vesiletü'n-Necat*, Necef 1346/1927.

İstanikzai, Muhammed Zarif Alam, *Usûl-i Mühakimat-i Medeni*, Hamed Yay. Kabil 2016.

Jobal, Muhammed Osman, *İkrar der hukuk-ı medenî-yi Afganistan*, Kabil 1369/1990.

Kadirî, Feride, *Edille-yi isbat deâvî-yi medenî ve cezaî der nizam-ı hukukî-yi Afganistan*, Kış 1396/2017.

Kadızaâde Şemsüddin Ahmed (ö. 988/1580), *Netaicü'l-efkar fi keşfi'r-rumuz ve'l-esrar* (Tekmiletü Fethu'l-Kadir), Mektebetü'l- Haleb, Mısır 1389/1970.

Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İz Yay., İstanbul 2016.

_____, Hayreddin, "Fıkıh", *DİA.*, XIV, 1-14, İstanbul 1996.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd (ö. 587/1191), *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1986.

Koca, Ferhat, "İkrar", *DİA*, XXII, 38-40, İstanbul 2000.

_____, Ferhat, *İslam Hukukunda İkrar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1900.

Müslim, Ebü'l-Hasan Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *Sahihu'l-Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî, nşr. Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut ts.

Müştakî, Ramin, *Rehnumud-ı intitut-ı Max Planck piramun-i hukuk esasî-yi Afganista* 2009.

Nime eş-Şeyh Abdullah, *el-Kadau'l-Caferî*, Beyrut 1982.

Özcan, Aişe, *Dürerül-Hükkam'in İkrar Bölümünün Latinizesi ve Kaynak Tespiti*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2008.

Râgıb el-İsfahanî, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, Beyrut ts.

Remlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Mısırî (ö. 1004/1596), *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, nşr. Daru'l-Fikr, Beyrut 1404/1984.

Resûlî, Hüseyin, *Edille-i isbat-i dava der hukuk-ı Afganistan*, İntişarat-ı Ferhang, Güz 1393/2014.

Sabunî, Muhammed Ali, *Tefsiru İbn Kesir*, Daru'l-Kur'ânî'l-Kerim, 1402/1981.

Semenganî, Yadgar Raci, *Tavzih-ı mefâhim-ı kanun-ı medenî*, İntişarat-I Said, Kabil, Kış 1395/2016.

Semerkandî, Alâüddîn Muhammed b. Ahmed (ö. 539/1144), *Tuhfetü'l-fukaha*, Darul- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1405/1984.

Serahsî, Ebu Bekr Muhammed b. Ebu Sehl (ö. 483/), *Kitabu'l-Mebcut*, Daru'l- Marife, Beyrut 1993/1414.

Seyd Resul, *Nigahi be ahdi sultani Amani*, nşr. Komite Ferhangi Afgangha, Peşaver 1405/ 1985.

Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman b. Ebi Bekr (ö. 911/1505), *el-Eşbah ve'n – Nezâir*, Beyrut 1996.

Süleyman, Uludağ, "İbadet", *DİA*, XIX, s. 240-247, İstanbul 1999.

Şekerci, Osman, *İslam Şirketler Hukuku; Emek-Sermaye Şirketi*, Marifet Yay., İstanbul 1981.

Şafii, Muhammed, b. İdris (ö. 204/819), *el-Ümm*, Beyrut 1973.

Yaman, Ahmet; **Çalış**, Halit, *İslâm Hukuku*, Bilay Yay., 9. Bsk., Ankara 2018.

Ziraat, Abbas ve **Hacîzâde**, Hamid Rıza, *Edille-ı İsbat Dava*, Kanun Medar, Tahran 1390/1970.

Zuhaylî, Muhammed, *Vesâilü'l-İsbâtî'ş-Şariati'l-İslâmiyye*, Dimaşk, 1414/1994.

Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhu*, Dâru'l-Fıkr, Dimaşk ts.

_____, Vehbe, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, Risale Yay., İstanbul 1994.

Zeyla'î, Fahrüddin Osman b. Ali (ö. 743/1342), *Tebyînu'l-Hakâik Şerh Kenzi'd Dekâik ve Haşiyet'l Şelbi*, Bulak 1313; Dâru'l-Ma'rifa, Beyrut ts.

Zerkâ, Mustafâ b. Ahmed, *Şerhu'l-Kavâidi'l-Fıkhiyye*, nşr. Daru'l-Kalem, 2. Bsk. Dimaşk 1409/1989.

Kanunlar:

1976 Tarihli Afgan Medeni Kanunu, (Kanun-ı Medeni-yi Afganistan), RC. Sy: 10. (seri no:722), 1990.

2003 Tarihli Afgan Ceza Kanunu (Kanun-ı Ceza), Resmi Ceride, sy. 15 (seri no:1132), 2013.

2004 Tarihli Afganistan Anayasası (Kanun-ı Esasî-yi Devlet-i Cumhuri-yi İslâmî-yi Afganistan), RC. sy: 8. (seri no:818), 2003.

1983 Tarihi, Afganistan Medeni Muhakeme Usûlu Kanunu, (Kanun-ı Usûl-i Muhakimat-ı Medenî-yi Afganistan), RC. Sy: 10. (seri no: 722). 2016.

“Merahil-i Kanunguzarî der Afganistan”, Mecelle-i Adalet, yıl: 16, sy. 139, Sünbüle 1393/Eylül 2014.

Elektronik Kaynaklar

[https://www.hamshahrionline.ir/news/عبدالناصر جمال نامه گى زنده 2012/7/181881\(2. 3. 2020\).](https://www.hamshahrionline.ir/news/عبدالناصر جمال نامه گى زنده 2012/7/181881(2. 3. 2020).)

<http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/2009/08/mohammad-musa-shafiq/html> / شفیق، محمد موسی - دانشنامه‌ی آریانا (2/ 3/2020).

